

Vigilia

1969

augusztus

Suenens bíboros

Az egyház egysége

a II. vatikáni zsinat szellemében

Szabó Ferenc S. J. (Róma)

Maurice Blondel és a cselekvés dialektikája

Bozóky Mária

Teilhard fotoarcai

Vida István

Erasmus-interjú

Koroda Miklós

Reviczky Arcóban (regényrészlet)

Résumé en
langue française

TARTALOM

	Oldal
<i>Suenens bíboros</i> : Az egyház egysége a II. vatikáni zsinat szellemében (2. rész)	505
<i>Benev Zsuzsa</i> : Február, Isten, Meghalni, Hang, Advent (versek)	516
<i>Szabó Ferenc S. J.</i> : Maurice Blondel és a cselekvés dialektikája	517
<i>Bozóky Mária</i> : Teilhard fotoarcai	522
<i>Vida István</i> : Erasmus-interjú (fordítások)	525
<i>Falu Tamás</i> : Minden, Télen meghalni, Többszörös élet (versek)	531
<i>Garai István</i> : Három szál szekfű, Két pont és köcsög (versek)	532
<i>Ungváry Rudolf</i> : Nemcsak a messziről látható magas torony juttatta eszébe, hogy megkísérelheti... (elbeszélés)	533
<i>Koroda Miklós</i> : Reviczky Arcóban (regényrészlet)	541
<i>Csanád Béla</i> : Csanádi Albert verses zsolozsmája (fordítás)	546
<i>Szalóczi Pelbárt</i> : A kis út („Aki szeret engem”)	550

NAPLÓ

Iránytűnk kétezer felé mutat (*Szennay András*) 551; A gyermek Krisztus-élménye (*Csanád Béla*) 554; Az olvasó naplója — Szabolcsi Miklós könyve József Attiláról (*Rónay György*) 555; Színházi krónika — Alwin Nikolais Táncszínháza New Yorkból (*Pályi András*) 557; Képzőművészet — Budapesti kiállítások; Barcsay Jenő szentendrei tárlata; Búcsú Tersánszky J. Jenőtől (*D. I.*) 561; Zenei jegyzetek — Gondolatok a hangversenyévad végén, Lemezfigyelő (*Rónay László*) 563; Filmek világából — Extázis 7-től 10-ig, Alfa Rómeo és Júlia (*Ungváry Rudolf*) 565; Rádió mellett — képernyő előtt (*Balássy László*) 567; Elpolitizált kereszténység Észak-Irországbán (*Somogyi György*) 568; Szülehetnek-e ma közöttünk szentek? (*Hegyi Béla*) 570; Foujita (*Haits Géza*) 572.

Francia nyelvű kivonatok	573
--------------------------	-----

Felelős szerkesztő:

Rónay György

Felelős kiadó:

Várkonyi Imre

Laptulajdonos: Actio Catholica

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest V. Kossuth Lajos u. 1. Tel.: 188-098. Postacím: 5. Postafiók 195.

Terjeszti, előfizetés és templomi árusítás: Vigilia kiadóhivatala, árusítja a Magyar Posta is. A Vigilia csekk számla száma: OTP 37.343-VII. Hazai előfizetések külföldre: Posta Központi Hirlapiroda, Budapest V., József nádor tér 1. Külföldön előfizethető a Kultúra Könyv és Hírlap Kúkereskedelmi Vállalat, vagy bizományossal útján. Nyugati országokban az évi előfizetési ár 4,50 USA dollár, vagy ennek megfelelő összegű más pénznem. Átutalható a Magyar Nemzeti Bankhoz (Budapest 54) a Kultúra 024 2. számú számlájára, feltüntetve, hogy az előfizetés a Vigilia című lapra vonatkozik.

Egyes szám ára: 9,— Ft. Előfizetés: Egy évre: 100,— Ft., félévre: 50,— Ft., negyedévre: 25,— Ft. Megjelenik minden hónap elején.

Index-szám: 26.921.

SUENENS BÍBOROS NYILATKOZATA

AZ EGYHÁZ EGYSÉGE

A II. Vatikáni Zsinat Szellemében (2. rész)

Suenens bíboros nyilatkozatának első részét júliusi számunkban közöltük.

A bíborosok kollégiuma.

I. C. I.: *Őn ezt írja: „Tekintettel a Szent Kollégium döntő szerepére a pápa megválasztásában, azt kívánnánk, hogy egy ilyen súlyos következményű kérdés tanulmány tárgya legyen.” A társfelelősség diadalra jutása nem hozza-e magával majd egy napon a pápa megválasztásának új módját?*

SUENENS BÍBOROS: Kényes kérdést vetett föl, ezt azonban nem kerülhetjük meg, ha le akarjuk vonni a II. vatikáni zsinat minden következményét. Valóban meggyőződésem, hogy egy napon újra szemügyre kell majd venni a választás módját, a püspöki kollegialitás fényénél. *Theology of Vatican II.* (A II. vatikáni zsinat teológiája) című jelentős könyvében, *Butler* püspök, a kiváló angol teológus, aki a zsinat teológiai bizottságának is tagja volt felteszi a kérdést: Jogszerűen kit illet meg a tekintély az egyházban a pápa halála esetén? Válasza így hangzik: a püspöki kart, mint ilyent. Az ő szemében a pápa halála esetén a bíborosi kollégium számára fenntartott monopólium nem igazolható másként, mint hogy a világ püspöki kara delegálja valamiképpen a kollégiumot. A teológusoknak mélyrehatóan meg kell vizsgálniuk ezt a problémát. Mindenki tudja, hogy a bíborosi kollégium feladatköre és összetétele is erősen fluktuált a történelem során.

Hiszen éppen a legutóbb, a zsinat óta következett be az a változás, hogy immáron csak püspök-bíborosok lehetnek és erre az intézkedésre azért került sor, hogy megkíséreljék a püspöki kar és a bíborosi kollégium közötti dualizmus kiküszöbölését.

Az az érzésem, hogy az adaptációt ugyanezen a kollegiális vonalon kell folytatni. Ez azt követelné meg, hogy a választó testület például első fokon a püspökök testülete legyen, majd utána másodfokon a püspököknek egy szűkebbre fogott kollégiuma; esetleg közvetlenül a püspöki szinodust kapcsolhatnánk be, a szinodusnak ilyen vagy olyan típusát? Nem tudnám megmondani. De mindenképpen figyelmet és tanulmányozást érdemel ez a kérdés. Az egyház java szempontjából ennyire fontos kérdés megérdemli, hogy a pásztorok és hívek foglalkozzanak vele; és az egyház koncepciójának meghámsítása lenne, ha valaki kijelentené, hogy ez a kérdés csak a pápát illeti és az egyház tagjai ki vannak zárva belőle. Ez annyit jelentene, hogy visszaesünk abba a jogászai szemléletbe, amely oly sok bajnak az okozója. A probléma különben már egyszerűen abból a tényből kifolyólag is fölmerül, hogy a pápa halálakor az ő akarata, mint olyan nem létezik többé, miközben az egyházon belül a tekintély nem halhat meg.

A mód tehát, ahogyan a bíborosok kiválasztása megtörténik, már önmagában teológiai problémát vet föl. Látják, hogy mennyire igaza van Proudhonnak. Nem tudjuk megkerülni!

Egykoron a királyok tetszésük és legjobb belátásuk szerint intézték az állam ügyeit. Mégha nem is mondták, mint állítólag XIV. Lajos: „Az állam én vagyok”, mindenesetre hadseregeket állítottak fel, pénzt vérettek, előírták

az adókat, és javadalmakat és nemesi címeket osztogattak azoknak, akiknek jónak látták.

Mindennek vége van, s a döntések jelenleg a kormányzott nép egyetértésével és az ő küldöttjei révén történnek. Az egyházban az „uralom” továbbadása még nincs teljes mértékben rendezve. Az „uralomról” beszélünk és nem a tekintélyről, mint olyanról, ami lényegében változatlan s amit isteni jog rögzített, ami azonban fejlődhet és fejlődnie is kell mindabban, ami esetleges benne és alá van vetve a szokások változásának. Hogy csak a nemesi címek példájánál maradjunk, amelyeket a királyi akarat egyszerű kinyilvánításával kaphatott meg valaki, vajon nem ennek a maradványát kell-e látnunk a mindenféle „egyházi megítisztelő címekben” kezdve a szent sír vagy a máltai lovagrendtől egészen az egyház „hercegeiig”; a protokoll szerint ez utóbbiak a bíborosok.

A százados eltolódás rossz közérzete fogja el az embert, valahányszor egy bíborosi „rangra emelés” kerül bejelentésre. Azonnal megkezdődik az interpretációs játék: ki most a kegyelt és ki nem az? Mi az oka, hogy X kiesett és a nem várt Y bekerült? Ez a tipikus magános döntés, amelynek objektív kritériumai ismeretlenek és amely kívül esik minden dialóguson. Senki sem vitatja az eljárás jogszerűségét. A probléma csak az, vajon ez a sok évszázados szokás beleillik-e a kollegialitás vonalába, a II. vatikáni zsinat szellemébe. Mindnyájan a múlt örökösei vagyunk, s mindenképpen hibás lenne antikollegiális szándékokat látni ott, ahol valójában csak egy hagyomány ereje működik, ami időtlen idők óta magától értetődő: csak azt szeretném, hogy elkövetkezzék a nap, amikor ez a kérdés tanulmányozásra kerül, összhangban Isten népének véleményével.

Az I. C. I. áprilisi számában olvastam munkatársuknak alábbi sorait, amelyek a püspökök kinevezésének kapcsán írt le: „Hogyan kerül sor a kinevezésekre, milyen bizottság készítette elő őket, milyen kritériumok alapján és ki szolgáltatja az adatokat?”

Ugyanezek a kérdések vetődnek fel akkor is, amikor a bíborosok kinevezésére kerül sor, és mindenki szeretné, hogy egy-egy ország püspöki karának véleménye szintén ott legyen a dossziében. Minden olyasmi ugyanis, ami a kegyeltség, a „fejedelmi tetszés” gyanúját kelti, azonnal az abszolút monarchiák korát idézi föl és rossz közérzetet teremt. Korunk különösen érzékeny a kritériumok objektivitása iránt.

A kiválasztás kérdése annál is inkább fontos, mert a jelenleg érvényes jog szerint a pápa megválasztása a bíborosi kollégium feladata. Szükség van tehát arra, hogy a jog összhangban legyen a helyzet valóságával és az osztó igazságosság követelményeivel, hogy tehát az egyház sokszerűsége híven tükröződjék a kollégiumban. Íme megint itt vagyunk a helyi egyházak teológiájánál, amelyet szintén nem tudunk elkerülni.

A részegyházaknak az egyetemes egyház központi gépezetében nem a megkeresztelték százelékszámának arányában, hanem a hiteles gyakorló keresztények arányában kellene képviselve lenniük, figyelembe véve a rítusok különbözőségeit is. A követelmény egy olyan igazságos elosztás, amely amennyire csak lehetséges, tiszteletben tartja a nemzetek és kontinensek egyensúlyát, mindenkor figyelembe véve azt, amivel ténylegesen hozzájárulnak a közösség javához.

Kívánatos, hogy ez a kollégium helyes képét adja az egyháznak és pedig nemcsak a tegnapi, hanem a mai és a holnapi egyháznak is: szükség van a nemzedékek egyensúlyára, ha az egyház el akarja kerülni struktúráinak elmeszesedését és meg akar nyílni a jövő számára. Az öregkor tapasztalata nagyon értékes, de ugyanilyen értékes a fiatalabbak kezdeményező készsége és lendülete is, hogy összefogjanak a *nova et vetera*, amint az evangélium tanácsolja. Mind e követelményekkel szemben szemügyre kell vennünk a pil-

lanatnyi valóságos helyzetet. A korpíramis* a legutóbbi kinevezések átlagos életkora 59 év —, a nemzetek közötti egyensúly hiánya — 41 olasz bíboros 83 európai bíborossal szemben —, sok problémát okoz és figyelmes tanulmányozást követel, melynek számot kell vetnie egy bonyolult helyzettel s egy olyan múlt örökségével, amely nem fedi többé az egyház érdekét. Nem lenne szerencsés dolog, ha ezt a reformot akadályozná az aggodalom, hogy miként lehetne fönntartani az egyházon belül a címeiket. Azok úgysem helyénvalóak. Nem valami épületes látvány, amikor Szent Péter és Szent Pál eminenciás uramozzák egymást. Az idevágó részletesebb tájékoztatás érdekében ajánlanám, hogy olvassanak el egy kitűnő kis könyvet: *A hiúság az egyházban* a címe és P. Winniger írta. Teljesen meggyőző.

Engedjenek meg még egy megjegyzést. Különböző publikációkban felmerült az az ötlet, hogy a laikus híveket is be kellene valamilyen formában kapcsolni a pápa megválasztásába. Attól eltekintve, hogy nehéz elképzelni, miként lehetne ezt az ötletet a valóságba átültetni, nekem az az érzésem, hogy ennek az önmagában jogos kívánságnak megvalósulása érdekében a leghelyesebb lenne szorosabban bekapcsolni a laikus híveket a püspökök megválasztásába. Ez esetben ugyanis a püspökök nemcsak teológiailag, hanem lélektani szempontból is jobban elismert szóvivői lennének annak a népnek, amelynek vezetésére hivatottak.

A pápa és a Kúria.

I. C. I.: *Egy további idézet a bíboros úr könyvéből: „Az I. vatikáni zsinat után a pápaság úgy tűnt fel a nem katolikus világ szemében, mint egy abszolút monarchia, amely összeegyeztethetetlen a kollegialitás bármilyen formájával”. Megkérdezhethetném, hogy vajon a II. vatikáni zsinat után miképpen kell látnunk a főpapi funkciót, figyelembe véve a kollegialitást. És indiszkréció lenne-e részünkről, ha megkérdeznénk bíboros urat, mi a véleménye arról a gyakran fölmerülő óhajról, hogy ne olasz pápát válasszanak? Előmozdítaná ez a kollegialitást?*

SUENENS BÍBOROS: Mindjárt az utolsó kérdésre válaszolok. Legyen a pápa olasz, vagy nem olasz, ami a fontos, az maga a funkció, amelyet a II. vatikáni zsinat lényénél és az egyház, valamint a világ új helyzetének szempontjából szemlélünk. A pápa nemzetiségi hovatartozandósága szerintem teljesen másodrendű kérdés.

S most már rátérhetek a funkcióval kapcsolatos kérdésre. Nyissanak ki egy pápai évkönyvet: Az első, ami szembeszökik, az a funkciók sokasága, amelyeket a pápa a maga személyében egyesít. Ő egyidőben Róma püspöke, a római egyháztartomány érseke és metropolitája, Olaszország primása, a Nyugat pátriárkája, az egyetemes egyház feje és úgyszintén a Vatikán állam fője.

A döntő kérdés az, hogy ebben az együttesben mi isteni jogú, és mi az, ami csupán történeti esetlegesség? Fontos, hogy kidomborítsuk a két lényeges és isteni jogú funkciót: minden pápa szükségképpen Róma püspöke és az egyetemes egyház legfőbb pásztora.

Mint a római egyház püspökének, minden pápának kötelessége, hogy ezt az egyházat a világ valamennyi egyházának anyjává és vezetőjévé tegye — mater et caput omnium ecclesiarum — ahogy azt a lateráni templom homlokzatának felirata mondja. Ez a pápa római püspöki székesegyháza. El kell ismerni a római egyháznak ezt a primátusát, abban a hitben és abban a szeretetben, amely ott volt már „Isten római egyházának” kezdeténél; Péter és Pál alapította, az ő vérük és még sok szent és mártír vére tette élővé

* Egy közösségen belül a korszerinti megosztás grafikus ábrája.

ezt az egyházat. Róma vallási és lelkipásztori ragyogása mindenkinek tekintetét magára kellene, hogy vonja. Róma legyen a keresztény élet fénye, a vékára kitett gyertya.

A római egyház természetfölötti tekintélye fontos elem, ha azt akarjuk, hogy a pápának, Róma püspökének teljes vonzó ereje legyen. Minden, ami magában Rómában emberi nyomorúság vagy visszaélés, minden más helynél inkább az egyház botránya. Mindent meg kell tenni annak érdekében, hogy ott a helyszínen gyarapodjanak a hivatások, hogy a kultusz, éppenúgy mint a lelkipásztorkodás itt mintaszerű legyen, utánzásra indító, az egyházak épülésére szolgáljon. Itt azonnal látjuk, hogy minden, ami a központot a sokféle bürokratikus és adminisztratív tehertől mentesíti, mennyire az evangéliumot szolgálja és mekkora jótétemény nemcsak az egész világ, de elsősorban Róma számára. Ez a szellem sugallta, hogy a legutóbbi pápák állandóan felhívták a Kúria minden tagját, hogy idejének egy részét a helyi apostolságra fordítsa.

Tekintsük át most gyorsan azokat a funciókat, amelyek pusztán történeti esetlegességgel bírnak. A Vatikán város feje a pápa annak következtében, hogy azelőtt pápai állam is létezett; ami semmiképpen sem alapul isteni jögon, bárhogy gondolkozott is felőle az ultramontán Manning bíboros, aki azt akarta, hogy ezt a tételt vegyék be a Syllabusba, vagy amint azt lényegében még az én időmben is vallotta P. Capello a Gregorianán.

A pápa a római tartomány érseke és metropolitája is, valamint Olaszország primása. Itt most egy új tény merül fel: az olasz püspöki kar legutóbbi megalakulása. Ez az intézkedés a decentralizáció vonalába illik be és meglesz a hatása az olaszországi egyház kormányzatára és életére.

Mint a Nyugat pátriárkája, a pápa e címen különlegesen szorosan fűződik a latin egyházakhoz. Ő szabályoz egy sor dolgot a latin egyházban, amit nem szabályoz már a Keleti egyházakban, amelyeknek saját pátriárkájuk van. Tudjuk mennyire fontos Keleten a pátriárka szerepe. A decentralizáció ilyen formája kezdő lépésnek tűnik, egy gazdag jövő zálogának az egyház szempontjából, különösen az ökumenizmus távlatában.

Visszatérek a pápa szerepére, mint az egyetemes egyház fejére. Amit mindjárt az elején meg kell jegyezni: ez a cím átruházhatatlan. Péter minden utódja isteni jog alapján személyesen birtokolja. Ami semmiképp sem jelenti azt, hogy megbízatását az egyházon vagy a kollegialitáson kívül gyakorolja, de azt igenis jelenti, hogy ez olyan funkció, amellyel nem bízhat meg más valakit.

Semmiképp sem szabad összetéveszteni a pápaságot a tőle függő irodákkal. Egyik barátom, a világi apostolságban működő laikus, elmondotta, hogy a Kúria bizonyos hivatalaival folytatott levelezése nagyon hosszú időn át kiábrándító volt, mert a válaszok úgyszólván mindig negatívak voltak, egészen addig a napig, mesélte nekem, amikor más nyelven kezdte megírni leveleit. Akkor a válaszok már egy másik osztálytól jöttek, s ezek teljes mértékben kielégítőek voltak. Anekdota ez, de figyelmeztet arra, hogy van bizonyos távolság a pápaság és az adminisztratív apparátus között.

A római Kúria nélkülözhetetlen emberi gépezet, de olyan természetfölötti valóságok szolgálatában, amelyek túlhaladják őt. Ha valaki a Kúriát, mint „rendszer” bírálja, ez nem jelenti azt, hogy akár az egyházat, akár a pápaságot bírálja. Ezt világosan meg kell mondani. A történelem minden lapja erről a megkülönböztetésről tanúskodik.

Az I. vatikáni zsinat alkalmából a püspökök hosszú jegyzéket állítottak össze a Kúria működésében jelentkező hibákról, amelyek azóta sem tűntek el mind. És hogy a jelenkori történetről is beszéljünk, mindenki tudja, mennyire panaszkodott XXIII. János a Kúria hegemoniája miatt; annak hogy elhatározta a zsinat összehívását — és a zsinat a teológia definíciója szerint is

a Kúria fölött áll — egyik célja éppen az volt, ezt biztosan tudom, hogy helyes arányra korlátozza a Kúria szerepét.

Egyébként nekünk magunknak is, a saját egyházmegyei szintünkön is meg kell szabadulnunk mindattól, ami a püspököt a bürokratikus jogászai és adminisztratív apparátusba zárja, s erre épp azért van szükség, hogy jobban eleget tehesünk elsődleges feladatunknak, ami nem más, mint elvinni az evangéliumot a világba a maga teljes tisztaságában és pünkösdi frissességében.

Ez a csúcspan végrehajtott felszabadítás, a kormányzati „rendszernek” ez az újjászervezése széles körű tanulmányt igényelne, amihez nagyszabású nemzetközi munkatársi gárda munkáját kellene igénybe venni.

Nem csupán a szakmai teológusok, de olyan emberek, akiknek szakmája a nemzetközi hivatalok, mint például az ENSZ, organizációs technikája, rendkívül becses segítséget jelentenének; be lehetne vonni a nagy „management” vállalatok vezetőit, szociológusokat, a tömegkapcsolatok és a fejlesztés „specialistáit”.

Széles látókörű munkát kell elvégezni késedelem nélkül. Pozitív értelemben, gondolom, a nagyobb szükségnek felel ez meg. Negatív szempontból hozzásegíthetne ahhoz, hogy bizalom támadjon azok iránt, akik szerte a világon az egyház iránti szeretettől vezetve bírálják a jelenlegi struktúrákat, kimutatva elégtelenségeiket.

El tudom képzelni, hogy hasznos lenne tanulmányozni azt is, amit ebben az irányban a gyakorlati kormányzati munka módosítása, a „regionalizáció” vonalán a nagy szerzetesrendek hajtottak végre, amelyek a zsinat után az új időkhöz alkalmazták alapszabályaikat. A jezsuitákra gondolok, akik, gondolom, hosszasan tanulmányozták a központ és a periféria közötti kapcsolatot egyrészt a maguk használatára, másrészt a keresztény iskolatestvérek alapszabályaik kidolgozásához.

Mindez természetesen *mutatis mutandis* érvényes, minthogy az eredményeket magának az egyháznak, az egyház kormányzási módjának hasznára akarjuk fordítani, vannak azonban politikai törvények, a „politikai tudomány” értelmében, amelyeket nem lehet büntetlenül figyelmen kívül hagyni.

Erről szólva eszembe jut egy barátom, nem hívő ember, a *Res publica* című folyóirat főszerkesztője, Leo Moulin, akinek közleményei az adatok valószínűségét kincsébányáját tartalmazzák arra vonatkozólag, hogy a középkor szerzetesrendjei miképpen járultak hozzá az akkori Európa demokratizálásához. A dolgok különös fordulata lenne, ha most a világ adná vissza ezt a kölcsönt az egyháznak.

Mennél inkább megszabadul a pápaság az őt beborító szélsőséges centralizációs rendszertől, annál inkább ki tudja bontakoztatni tévedhetetlen egyetemes küldetését. Vajon a pápa elidegeníthetetlen és egyedülálló karizmája nem azonos-e az egység, a közösség karizmájával?

A pápa a közösség középpontjában áll a részegyházak között, az evangélium és a húsvéti hit egységében, túl a teológusokon és a különféle liturgikus vagy pasztorális kifejezésmódokon, amelyek ezzel a hittel mind összeegyeztethetők.

Nem lényeges, hogy a pápa maga szabályozza a kultusz kifejezési formáit, lényeges azonban az, hogy vigyázzon az eucharisztikus hit csorbíthatatlanságára és a szükséges tiszteletre anélkül, hogy minden nép számára előírná a kifejezésmódokat.

A pápa az egyházak közösségének középpontjában áll annál a szerepnél fogva is, amelyet mint kezdeményező és összeegyeztető az egyház egész világra kiterjedő missziós tevékenységében játszik. Nincs jogunk, mondotta ismételtelen a II. vatikáni zsinat, hogy egyedül a pápa vállain hagyjuk a világ evangélizációjának terheit egészen a föld legtávolabbi sarkaiig. Le kell fordíta-

nunk a gyakorlat nyelvére azt, amit VI. Pál „a püspökök világméretben jelentkező társfelelősségének” nevezett.

A részegyházak és Róma közötti közösséget megkönnyíti majd a Kúria folyamatban lévő nemzetköziesítése s annál inkább teszi ezt, mennél inkább jár együtt az eszmék nemzetköziesítésével és az országok közötti pasztorális tapasztalatok kicserélésével. Ha nem ez lenne a helyzet, ábrándokat kergetnénk.

Róma nemcsak jogszerint, de ténylegesen is a találkozás páratlan értékű központja lehetne! Olyasféle hely, mint az ENSZ New Yorkban, amely azért értékes a világbéke szempontjából, mert olyan párbeszédet tesz lehetővé, amelyek bárhol máshol lehetetlenek, vagy nagyon nehezek lennének.

Rómában megvan az egyetemesség iránti érzék és a dolgok globális szemlélete, amelyet jó ismerni, és ami nemegyszer alkalmas arra, hogy kimutassa egy-egy helyileg egyszerűnek tűnő kérdés összetettségét. Másrészt a Kúriának hozzáférhetőnek kell lennie a valódi dialógus számára: nem szükséges, hogy úgy mutatkozzék a püspökök felé, mint akinek kiváltsága van arra, hogy azonnali megoldással szolgáljon. A kollegialitás olyan mesterseg, amit vagy együtt tanulunk meg, vagy egyáltalán nem. „A zsinat tekintetében, mondotta XXIII. János, mindnyájan noviciusok vagyunk”. Tegyük hozzá: a kollegialitás terén is.

Semmi építő jellegű dolog nem érhető el, ha minden még olyan lojális kritikát, minden kérdésessé tételt gőgnek vagy rosszindulat megnyilvánulásnak tekintenek. Hitelesen igaznak lenni, teljes tisztelettel, de szolgálélelkűség nélkül; ez a leglényegesebb előfeltétele minden, a megújulásra irányuló együttműködésnek.

Jelenleg, ha a püspökök valamilyen csoportja találkozni óhajt, azt a látogatást keltik, hogy konspirálnak. A zsinaton is szenvedtünk amiatt, hogy lehetetlenség volt az olyan találkozás, ami nem illett bele a szabályzat kereteibe: a Jonas bár,* a nagy lárma ellenére, némi segítséget jelentett, de nem tette lehetővé a felmerült kérdések teljesen nyílt, igazi megvitatását. Micsoda eszményi találkozási hely lehetne Róma, ha a Szent Péter bazilika kupolájának közelében fellelhető lenne valamilyen találkozási hely a véleménycserére, ahol nem kellene az embernek igazolnia magát amiatt, mert nincs a többiekkel azonos véleményen; ahol félelem nélkül lehetne beszélni arról, mit lehetne tenni annak érdekében, hogy segítsük az egyházat küldetésében. Semmi nem olyan hasznos, mint a személyes érintkezés, ami néha pillanatok alatt eloszlatja a félreértéseket, és sokkal többet ér a leírt szövegeknél még akkor is, ha föltételezzük, hogy azokat példászerű tárgyilagosság jellemzi és nem bizonyulnak, mint gyakran megtörténik, görbe tükörnek.

Ugyanebbe a vonalba tartoznának annak az ötévenkénti beszámolóknak az újra átgondolása, amelyet a püspököknek Rómába kell küldeniük ugyanúgy, mint az *ad limina* látogatásoknak, amelyeket a jogszabályok szerint rendszeres időközökben minden megyéspüspöknek el kell végeznie. Minden püspök arra vágyik, hogy ez a látogatás ne legyen egyszerű formáság, hanem a hit szelleme, a nyílt dialógus és a tökéletes odaadás jellemezze.

Minél inkább sokasodnak és mentesülnek minden jogász formalizmustól a Rómához fűződő kapcsolatok vonalai, annál inkább gazdagodik az egyház a sokféle pasztorális tapasztalattal vegyülésével; és az egyház annál inkább tudja erősíteni a kortársi világ nagy problémái felé fordítani.

A pápa a közösség középpontjában áll a különböző keresztény egyházak között is, meghosszabbítva a már eddig is bejárt nagyszerű utakat: találkozás Jeruzsálemben tegnap, Genfben holnap...**

* A zsinat idejére a Szent Péter bazilika sekrestyéje mellett berendezett eszpresszó, ahol szendvicseket és frissítőket szolgáltak föl.

** Mint tudjuk a pápa genfi látogatása azóta megtörtént.

S a további közösség, túl magán a kereszténységen; a közösség a világ minden emberével, akár vallásos, akár nem, túl a faji különbségeken, háborúkon, frontokon.

Milyen nagyszerű kép, VI. Pál pápa az ENSZ-ben, amint megindultan felszólal a leszerelés és a béke érdekében, páratlan módon megtestesítve azt az egyházat, amely a nagy emberi család szívében van elhelyezve, azonosulva annak félelmeivel és reménységeivel, élő jelképeként a *Gaudium et Spes*-nek: a világ nem csalódott benne.

A Times április 5-i számában olvastam Arnold Toynbee-nek, az agnosztikus angol gondolkodónak tollából az alábbi megindító szavakat: „Mindent meg kell tenni annak érdekében, hogy az emberi szíveket megérintsük és egyesítsük”. *„The change of the heart is the heart of the matter.”** Majd utána a pápáról szólva így folytatja: „Amikor VI. Pál pápa a jeruzsálemi szent helyeken végzett zarándokútja során leszállt az ammani repülőtéren, olyan tömeg fogadta és üdvözölte, amely 90%-ban muzulmánokból állott. Egy későbbi útja során Bombayba érkezett, egy eucharisztikus kongresszusra, s ott ugyanolyan meleg fogadtatásban volt része egy olyan tömeg részéről, amely 99%-ban hindukból állott. Könnyű kitalálni, miért nyerte meg a pápa ezeknek a tömegeknek szívét, noha nem vallották az ő vallását: ezek a tömegek fölismerték, hogy a pápa gondoskodása nem korlátozódik csupán a saját nyájára, hanem a szívére ölel minden embert, bármilyen valláshoz tartoznak is, mint ahogy Pál pápa ezt megmutatta és továbbra is mutatja a világ békéjének érdekében kifejtett erőfeszítései során.”

E sorok, amelyek Toynbee új könyvéből az *Experiences*-ből származnak, nemes tiszteletadást fejeznek ki a pápaság iránt. Kézzelfoghatóvá teszik egy olyan egyház fejének páratlan evangéliumi misszióját, amely a II. vatikáni zsinat meghatározása szerint: a világ egységének szentsége.

A nuncius szerepe és küldetése.

I. C. I.: Hálásan köszönöm a feleletek nyíltságát és őszinteségét. Megkérhetném még bíboros urat, hogy kommentálja néhány szóval azt a mondatot, amely könyvében nagyon szíven ütött: „Fontosabb a nuncius teológiája, mint a nemzetisége.” Netán azt jelentik ezek a szavak, hogy a zsinat utáni egyházban a nuncius szerepét is újra meg kellene vizsgálni?

SUENENS BÍBOROS: Valójában ügyesen kitérhettem volna a kérdései elől, azt hiszem azonban, hogy fölszabadító és megtisztító erővel bír, ha becsületesen kimondja az ember azt, amit lelke mélyén igaznak tart. „Az igazság, mondta Jézus, szabaddá tesz benneteket.” Az igazság pedig legjobban a szabad levegőn bontakozik ki. Diplomáciailag, jól tudom, helyesebb zárt ajtók mögött megtárgyalni a kérdéseket, de ha el is fogadom bizonyos esetekben a titkos diplomácia hasznosságát, nem hiszek a titkos pasztorációban és tudom, hogy a titok már önmagában a *status quo* fenntartása irányában hat. Vagy család az egyház, vagy egyáltalán nem is létezik; és a családon belül szabadon lehet beszélgetni, hogy eloszlassuk a félreértéseket és megtisztítsuk a levegőt.

A nunciusok helyzetének kérdése valóban fölmerült; sok országban vitatkoznak róla. Fontos is ez a kérdés, mert hiszen a központ és a periféria közötti mindennapos kapcsolatról van szó. Minden, ami ezt a természetfölötti kapcsolatot erősíti, lényeges a katolikus és római egyház szempontjából.

A probléma leegyszerűsítése érdekében különbséget kell tenni a nuncius két funkciója között. Az egyik diplomáciai jellegű: ő a Vatikán állam nagykövete, jogszerűen minden országban ő a diplomáciai testület doyenje.

* A szívek átalakítása a dolgok lényege.

A nuncius másik funkciója vallási jellegű. Konkrétan kifejezve ő a Kúriának egyik decentralizált tagja, akinek feladata, hogy a helyszínen őrködjék a kánonjog megtartásán és ellenőrizze a püspököket.

A problémát két funkció összeszövődése okozza. S a kérdés több ízben is fölvetődött a zsinat során. A II. vatikáni zsinat teológiája arra hív fel bennünket, hogy gyökerüknél ragadjuk meg a dolgokat, vizsgálva, mi a célja ennek a két funkciónak. S ez mélyreható restrukturizálást követel.

A nagyköveti funkció nem mentes minden problémától. Miért egy papra, egy püspökre kell azt bízni: egy püspökre, akinek nincs népe és nincsenek lelkipásztori feladatai? Nem lenne helyesebb laikusokra bízni ezt a feladatot, mint ahogy a zsinati atyák több ízben kívánták?

Ehhez egy másik probléma is csatlakozik. A nunciások diplomáciai funkciója gyakran kerül kényes helyzetbe. Hiszen ez a funkció a politikai hatalom szintjén teremti meg a dialógust Rómával, és így a szegények szava nem kerül meghallgatásra, sőt olykor még el is fojtják. Latin-Amerikának ez egyik nagy panasa. Netán ki kellene nevezni a pápának még egy követét, akinek a megbízása a szegényekhez, az alacsonyabb sorban élőkhez szól: egy másik embert, akinek az lenne a feladata, hogy a nép szintjén teremtsen meg a kapcsolatot, fölismerje az ott jelentkező értékeket és megértesse azokat Rómában?

A nuncius vallásos funkciója még gyökeresebb kérdéseket vet fel, ha a kollegialitás zsinati teológiájából indulunk ki. Ha a szinodus ezen a vonalon, mint azt programja lerögzíti, valódi és közvetlen kapcsolatot teremt, igazán lojális és testvéri köteléket létesít a pápa és a püspöki karok között, vajon szükség van rá, hogy továbbra is fönntartsuk minden országban a püspöki kar fölé rendelt állandó ellenőr intézményét? Nem lenne-e elegendő esetenként a kényes kérdések megoldására megbízni valakit? Vajon nem lenne-e a lelkipásztorkodás sokkal dinamikusabb, sokkal hatékonyabb és a helyhez illőbb, ha a püspöki karok Rómával közvetlen kapcsolatban állva vállalnák a rájuk háruló felelősséget, nem pedig egy gyakran kétértelmű ellenőrzés alatt?

Az ilyen jellegű átalakulás nagyon kívánatos és sürgős szerintem. És addig is, amíg mélyreható reformra sor kerül, néhány intézkedés azonnal és nagymértékben megjavíthatná, minőségileg jobbra és gyümölcsözőbbé tehetné a viszonyt Róma és a helyi egyházak között. A nuncius mindennapi feladatköre bizonyos analógiát mutat a kormányok titkos szolgálataival. Ellenőrző megbízatása van a fennálló rend, azaz a római Kúria által minden ország számára előírt rend fenntartása érdekében. Mennél inkább részletekbe menő ez a szabályozás, annál inkább meg kell sokszorozódnia a nuncius éberségének; mennél inkább fejlődik ez a szabályozás, annál kényesebbé válik ez a feladat.

Funkciójánál fogva a nuncius az, akihez panaszkodni mennek, ő a följelentések postaládája — és Isten a megmondhatója, hogy az idők folyamán mennyi van ezekből. Az elégedetlenek bizalmasaként, ha nem vigyáz, vállalnia kell a kockázatot, hogy olyan emberek hálójába kerül, akik ellenséges érzelmeket táplálnak a püspökökkel szemben, mégpedig a legkülönbélebb okokból. Mindenütt ez a helyzet és kinek-kinek a temperamentuma szerint jelentkezik kisebb vagy nagyobb hangsúllyal.

Fontos lenne, hogy minden nuncius át legyen hatva a zsinat teológiájával. Most gyakran annak a kurialista teológiának szempontjából ítéli meg az embereket és a helyzeteket, amelyre általában megtanították.

És ez az, amiért leírtam könyvemben az ön által idézett mondatot: „Fontosabb a nuncius teológiája mint a nemzetisége.”

Az egyház jövője minden országban szorosan összefügg azzal, hogy kiket jelölnek a püspökségre.

Egészen természetes lenne tehát, hogy a nuncius a szóban forgó országból való ember legyen, aki ismeri az ottani nyelvet és szokásokat; ez nagy mértékben elkerülhetővé tenné a félreértéseket.

Végül szükséges lenne, hogy a nuncius fő küldetése ne legyen afféle negatív rendőri feladat, hanem arra irányuljon, hogy élő és bizalomteli köteléket teremtsen a központ és a periféria között, szem előtt tartva az Isten országának építését annak az új világnak valóságában, amely a miénk.

A II. vatikáni zsinat szelleme szerint való nunciának csak időbelileg korlátozott megbízatásai lehetnének. Ez kiküszöbölné azt a nehézséget, hogy „karriert” — szörnű szó — befejező elfoglaltságot kelljen valakinek keresni ami szinte önműködően merül föl manapság a „bíborosi kinevezéseknel”. Ebből származik jelenleg az olasz túlsúly, amelyet felül kellene vizsgálni, és ez az a „tisztelhetbeli kárpótlás”, amelyet jó joggal kifogásolnak az egyházban minden síkon.

A helyi származású nuncius nem lenne többé belebonyolódva a diplomácia-ba és juridizmusba. Jelenleg csak elszórtan tevékenykedik püspökként, inkább csak úgy mellékesen, anélkül, hogy bele lenne kapcsolva az ország lelkipásztorkodásába. Megszűnnék ez az „idegen test” jellege, és élő kapcsolatot jelentene Rómával. Kiküszöbölné az ellenőri szerepe, de megmaradna ügyvivőnek, hogy ott végezzen ellenőrző munkát, ahol arra szükség van, és a feladatokhoz illő nagyobb lelkipásztori fölkészültséggel ellátva. Kilépnék a túlságosan bürokratikus szerepből és ha szükség van rá, szóvivője lehetne a püspöki karnak is a kormánynál, minden más nemzetközi viszonylatban is, amelyek napjainkban egyre jobban szaporodnak.

Most már csak arra a megjegyzésre kell válaszolni, ami nyilván elhangzik majd: a fenti elképzelés szerinti nuncius, aki túl közeli kapcsolatban van a püspökökkel, vajon bírja-e majd még a központ bizalmát?

A nehézség fennáll és érthető; hiszen nyilvánvaló, hogy a nunciának mindenkor kényes lesz a szerepe. A püspökök minden további nélkül elfogadják, hogy bizonyos ellenőrzés gyakoroltatik a pápa nevében; a döntő az, hogy milyen utakon és módokon történik ez.

Végző soron a Szentszék választ és dönt: nem valószínű, hogy lehetetlen lenne a helyszínen találni olyan embert, aki el tudja látni a funkciót, hogy a központ és a periféria közötti kötelék ügyvivője legyen és aki valóban vallásos nagykövet lehet.

Péter, Pál és János egyháza.

I. C. I.: Bíboros úr azt írja könyvében: „El kell ismerni, hogy az egyház nyugtalan órákat él át napjainkban.” Ez még nyilvánvalóbb ma, mint egy évvel ezelőtt volt. Az egész világ láthatja ennek a nyugtalanságnak a megnyilatkozásait. Nehezebb azonban felderíteni e nyugtalanság okait. Ön szerint mik ezek? Mi az oka a legkülönbözőbb országokban jelentkező elpártolásoknak? Miért hagyja el olyan sok pap a hivatását, miért oly sok szerzetes és szerzetesnő a közösségét; mi az oka a hivatások szinte világszerte jelentkező válságának; miért oly kevés azoknak a fiataloknak száma, akik hajlandók a távozókat leváltani?

SUENENS BÍBOROS: A kérdés valóban ott van az ajkakon. A válasz nem lehet egyszerű; túlságosan sok elem játszik közre, semhogy világosan körülrajzolhatnánk a jelenséget. Szerintem a leghasznosabb, ha figyelmünket azokra az okokra irányítjuk, amelyek tőlünk függenek, a saját hibáinknak, hiányosságainknak folyamányai.

Minden fajta tévedéssel, elhajlással, erőszakkal szemben a legelső teendő az, hogy felismerjük benne azt a részigazságot, amely vonzóvá teszi és ezáltal veszélyessé, és hogy ezt a részigazságot elválasszuk a torzító túlzásoktól.

Nos, a szemben lévő oldalon a legkülönbözőbb elemeket találjuk.

Itt vannak a lázadók — akiket én nem neveznék a szoros értelemben vett kontesztálóknak —, tehát azok, akik szakítanak az egyházzal és azután kívülről bírálják.

Azután itt vannak azok, akik rosszul érzik magukat az intézmény jogi formái között és zaj nélkül elhagyják azt.

S aztán itt vannak azok, akik kontesztálnak* a szó hagyományos és nyelvtani értelmében, ami nem más, mint tanúságot tenni. Más szóval tehát olyan keresztények, akik tanúságot tesznek az egyház kebelén belül az evangélium és a közös örökség nevében annak érdekében, hogy ez az egyház „ráncok nélküli és szeplőtelen legyen”.

Még ha panaszaik azonosak is a forradalmárokéval, itt egészen másról van szó. Akár csak a forradalmárok, de az egyházon belül, perbe fogják a juridizmust, de nem a jogot; az autoritarizmust, de nem a tekintélyt; a legalizmust, de nem a törvényt; az elmeszesedést, de nem a rendet; az uniformitást, de nem az egységet.

Az elégedetlenség legélesebben a római Kúriával szemben nyilvánul meg, de minden más hatóságot is érint. A hivatalviselők aszerint tompítják vagy élesítik a panaszokat, hogy milyen fokban nyitottak a zsinati megújulás iránt; túl azonban a személyeken a „rendszer” veszik célba, korunk egyházának intézményes és szociológiai „mechanizmusát”.

Az egyház híjainak szemében nem a pápa tekintélye kérdéses, hanem a „rendszer”, amelynek foglya, és amely azonosítja őt a római kongregációk legjelentéktelenebb döntéseivel is, akár aláírta őket, akár nem. A kívánatos az lenne, hogy egészen a Szentatyáig menően sikerüljön megszabadulni attól a rendszertől, amely miatt már századok óta panaszoknak anélkül, hogy sikerült volna felszabadulni alóla és megváltoztatni.

Mert bár a pápák követik egymást, a Kúria marad. A zsinat idején ezeket a szavakat tulajdonították a Kúria egyik prelátusának: „Hagyjátok, hadd beszéljenek a püspökök, a végén mégis csak hazamennek; mi azonban, mi itt maradunk és majd helyrehozzuk az elkövetett hibákat.” Lehet, hogy csak kitalálták ezt a történetet, de jól tükröz egy bizonyos fajta mentalitást.

Az a kívánság, hogy a legfőbb tekintélyt sikerüljön végre felszabadítani egy olyan rendszertől, amely — hogy csak egy legfrissebb példára hivatkozzak — arra kényszeríti a pápát, hogy tekintélyének teljes súlvával írja elő az öltözködés legapróbb részleteit, beleértve a bojtokat, zsinórokat és csuklyákat, vagy például azt, hogy mi legyen a neve a Szent Péter dóm műhelyének. Súlvos öröksége egy olyan múltnak, amely bizonyos pillanatokban mindannyiunkat beburkol ólomfonadékával. Szent Péter primátusa túl drága számkra ahhoz, semhogy engedhetnénk, hogy egy rendszer ilyen mértékben megalázza őt a világ szemében.

Mi több, a kifogások és panaszok sokfélesége mindannyiunkat azzal az alapvető szemrehányással szembesít, amely a leggyakrabban hangzik el a világ felől az egyházzal szemben: nevezetesen, hogy elárulta az evangélium tisztaságát, ahelyett, hogy élné, és nem megfelelő hirdetője az Úrnak és az ő szellemének.

Ez a kérdés gyökere. Nem azt vetik szemünkre, hogy nem vagyunk keresztények, hanem azt, hogy nem vagyunk eléggé azok. A kontesztáció mindenekelőtt szorongó felhívás, hogy megszabaduljunk mindattól, ami struktúráinkban és önmagunkban nem felel meg az egyszerűségnek, a szabadságnak, a keresztény testvériségnek. Sokak számára, akik elhagyják a papi hitvatást — persze nem mindegyikük számára — a cölibátus kérdése, bármilyen

* A kontesztálás (franciául: contestation, olaszul: contestazione, németül: kontestazion) magyarrá egy szóval lefordíthatatlan, többértelmű szó, amely egyszerre jelent bírálatot, elvitatást, kérdésessé tételt és — mint Suenens bíboros is utal rá — tanúskodást is.

fontos legyen is önmagában, nem az elsőrangúan döntő kérdés; ami kockán forog, az az egyház hitelt érdemlősége, amikor az igazság és a szeretet evangéliumának tanúságtevőjeként lép fel. Szokás volt egy időben úgy szembeállítani a római, a protestáns és az ortodox egyházakat, hogy elnevezték őket Péter, Pál, illetve János egyházának. Péter a garanciája az egységnek és a legfőbb tekintélynek; Pál az Isten gyermekei szabadságának és a nemzetek felé való kinyílásnak fáradhatatlan hirdetője, túllépve korának törvényein és törvényhozóin; János a szemlélődés és a szeretet apostola.

Az antitézisek e szellemes játékát nem fogadhatjuk el. Mi egyszerre és szétválaszthatatlanul Péter, Pál és János egyháza akarunk lenni. Mi az apostolok örökösei vagyunk, és nem egyiküké. Feladatunk, hogy elismerjük Péter szükséges tekintélyét éppen úgy, mint Isten gyermekeinek elengedhetetlen szabadságát is, és hogy Pálhoz hasonlóan visszautasítsunk minden olyan juridizmust, ami a régi törvény rabszolgaságára emlékeztet és elfojtja az életet; mint ahogy Jánossal el kell ismernünk az imádság és a szeretet primátusát is, ami nélkül nincs kereszténység.

Róma olyan, mint egy tölgyfa, amely megnövekedett. A tölgyfa kiterjesztette ágait és a madarak védelmet találtak rajtuk. Élődsi folyondár fogja azonban körül a törzset és kiszívja nedveit. A tragikus az, hogy bizonyos emberek összetévesztik a folyondárt a tölgy kérgével. A kéreg fontos része a fának, szükséges, hogy kemény és erős legyen, hogy jobban óvhassa a fa nedveit.

Egészen más valami azonban a folyondár, azaz az ősrégi szokások, eljárások, tilalmak szövevénye, amelyek ártalmasak a fára és el is takarják a szem elől.

Szabad kételkednünk abban, hogy az élet egykor májd diadalmaskodik minden fölött?

Nem. A keresztény a hit embere és a hit a reménységbe torkollik, mint ahogy a szeretetbe is torkollik. Ami persze semmiképp sem jelenti azt, hogy valamiféle hivatalos optimizmusnak adjuk át magunkat, amilyen a bankettek végén szokásos. Nem. Az egyház története nem más, mint hosszú húsvéti triduum, amelyben állandóan megismétlődik a nagypéntek, a nagyszombat és a húsvét reggele. A nagypéntek állandó időszerűsége lehetetlenné tesz mindenféle naiv optimizmust; hiszünk az emberben lakó bűnben és a rossz hatalmában is. De a húsvétkor Föltámadottnak jelenléte biztat arra, hogy tovább vándoroljunk azzal a derűs meggyőződéssel: „Tudom, hogy kinek hittem”.

Köves úton bandukolunk: ez azt jelenti, hogy beszennyeződünk, elfáradunk, csődöt mondunk, de a Mester velünk van, elkísér bennünket Emmaus útján.

Engedjenek meg befejezésül még egy megjegyzést. Ha beszélgetésünk csupán az egyházon belüli dialógusra szorítkozott is, azért épp oly kevésbé felejttem el, mint önök, hogy az egyház a világért van, és hogy olyan hamarosan, amilyen hamarosan csak lehetséges, túl kell jutnia belső feszültségein, hogy jobban eleget tehessen feladatának az emberekkel és az emberek előtt álló óriási problémák iránt.

A *Lumen Gentium* kezdetű zsinati határozat nem választható el a *Gaudium et Spes*-től.

„Home is where one starts from” — mondja Eliot. Az otthon az a hely, ahonnan elindulunk. Ezt csak azért idézem, hogy kellő megvilágításba helyezzem mondanivalómat. Ha tehát a házat tágasabbá, levegősebbé, lakhatóbbá kívánjuk tenni, ez nem felhívás arra, hogy bezárkózzunk oda, hanem csak az a célja, hogy megadja azt a családi biztonságot, ami lehetővé teszi számunkra, hogy a többi emberrel együtt határozott léptekkel járjunk a világ nagy útjait.

BENEY ZSUZSA VERSEI

FEBRUÁR

Felhők derengése a hó alatt,
a fagy pikkelyei, sötét habokban
tűz-testű lények, fel-felcsillanó
jég és szikra ágán szél-csipke, álom —
omló formák közt állok, álmodó,
puha pelyhek közt szállok, könnyeim közt —
és a fehér égen csillag-rajok
megváltásunk jelképei suhannak

ISTEN

Már csak hiányod csillagképei
boltozzák kormosfalú éjszakámat
másik égbolton másféle jelek
míg lassan új hajnal szellője árad

az úr rózsaszín csatornáin át —
és elmossa e gyötrött szív savát —
keserű tengerfüstjét a halálnak

MEGHALNI

Nem több, csak egy aranyfürt
hiányzik őszről őszre
a szőlőkoszorúból
Nem több csak egy dalocska
gurul el a sötétbe
az esőszemű, gyöngyös olvasóból

Egyszer csak vissza sem tér
a fecske és a gólya
csillagok kerítette unokák udvarába
Nem lesz több egy mosolynál
mely hangtalan lecsöppen
sorsodból Isten mézespoharába

HANG

Sötétséggel eggyé-lett susogásban
az örvényen túl már a tenger
onix lapjai között szárnyad hasította
nyiladékbán követlek, csörgedezem
— Angyal

ÁDVENT

Nem zöld ág, karácsonyfa illatával —
de vérrel, viasszal, gyásszal

nem a pásztorok közös énekével —
nekem sikongó kínok késhegyével

nem a Háromkirályok hódolatával —
magányos sziklafalak zuhatagával

de nem ott, a vajúdo lányban, Betlehemben —
születésed gyötrelme életemben

MAURICE BLONDEL

ÉS A CSELEKVÉS DIALEKTIKÁJA

Maurice Blondel a francia kultúra egyik legtermékenyebb nemzedékéhez tartozik. Barrès, Gide, Proust, Péguy, Claudel, Bergson, Brunschwig, Teilhard de Chardin, Matisse, Rouault, Ravel, Debussy... — még hosszan sorolhatnánk a nagy neveket — mind ehhez a generációhoz számítható. A századfordulón indult meg az a katolikus megújulás, amelynek élén a francia értelmiségiek jártak. E vallásos reneszánszban Blondelnek igen nagy része volt. Művének termékenyítő hatása szinte felmérhetetlen. Minden túlzás nélkül írhatta róla nemrég az egyik francia cikk: Blondel szellemét úgy lélegezzük be, mint az éltető levegőt.

Húsz évvel ezelőtt, 1949. június 4-én halt meg¹. Azóta közzétették kiadatlan írásainak, főleg gazdag levelezésének jórészét. A modernista válság genezisé, rugóit és kibontakozását is jobban ismerjük: az utóbbi évek során közzétett dossziék (Marlé, Poulat, de Lubac stb.) fényt vetnek Blondel sokrétű kapcsolatára és igazolják a sokszor heterodoxiával gyanúsított filozófus magatartását.

Tanulmányunk nem akarja összefoglalni Blondel életművét és a körülötte keletkezett, ma már elcsitult vitákat. Tarnay Brunó úttörő cikke a *Teológiában*² a magyar olvasóknak már bemutatta ezt a művet, bő irodalmi tájékoztatóval elindíhatta a kutatást. Mi most főleg a fiatal Blondel filozófiáját szeretnénk elemezni az 1893-as *Action* és az új apológiáról szóló 1896-os *Level* alapján. Meg vagyunk ugyanis győződve arról, hogy éppen ezek a művek — a „cselekvés dialektikája” és annak apologetikai alkalmazása — képezi a blondeli mű ma is időszerű magját. Ez ihlette részben a keresztény perszonalizmust és az un. „új teológiát” (a csodák, a hit és a természetfeletti újabb értelmezését, a hagyomány és a dogmafejlődés dinamikus szemléletét stb.). S ha figyelembe vesszük, hogy részben *Joseph Maréchalnak* és *Teilhard de Chardin-nek* is Blondel adott ösztönzést, csak jobban felismerjük az Aix-i filozófus termékenyítő befolyását a modern katolikus gondolkodásban.

Az 1893-as tézis: L'Action

Descartes, de főleg a felvilágosodás korának agnosztikus, racionalista filozófusai óta Franciaországban egyre inkább visszaszorult a keresztény filozófia: a védekező tradicionalizmus korában (a XIX. század végén) úgy látszott, hogy a kereszténység képtelen szembenézni a modern problémákkal. A hit védelmezői valami élettől elszakadt és történelemtől független „transzcendencia” bástyafalai mögé szorultak. De a protestánsoknál már elindult a bibliakritika, és a Loisy-esettel csakhamar Franciaországban is kirobbant a válság, amely a „modernizmus” még ma is érezhető kavargását, áramát indította el.

A fiatal Blondel a racionalizmus, a szcientizmus és a német idealizmus nyomán terjedő immanentizmus légkörében hallatlan feladatra vállalkozik: integrálni akarja a modern emberi fejlődést, a filozófia szigorú módszerével igazolni akarja a keresztény hitet, meg akarja mutatni a természet és a természetfeletti, a történelem és a dogma, a hit és az élet kapcsolatát, harmóniáját, összefüggéseit.

¹ Született Dijon-ban 1861 november 2-án, 1893 június 7-én védte meg azóta híressé lett tézisét a Sorbonne-on. Előbb a Lille-i fakultáson ad elő filozófiát (itt írja meg *Levelét* az apologetikáról). 1896-tól harminc éven át az Aix-Marseille-i egyetem bölcsészeti karán tanít.

² *Teológia* 1/2, 1967. december, „A régi és az új Maurice Blondel gondolkodásában”.

„A Cselekvés. Az élet és a gyakorlat tudományának kritikája”: ezt a címet adta a Sorbonne-on megvédett tézisének, amelyet 1893-ban tett közzé a párizsi Alcan kiadó. (A most használt példányok utánnyomással készültek a Presses Universitaires de France k.-nál.) A közel 500 oldalas könyv nehéz olvasható. Blondel ma már barokknak ható stílusa, sokszor bonyolult gondolatfűzése fárasztó. Időnként újra kell olvasnunk egyes lapokat, keresnünk kell az eszmék kapcsolatát, a „dialektika” mozzanatait.

Mielőtt közelebbről megvizsgálánk Blondel módszerét, próbáljuk meg a lehetetlent: röviden foglaljuk össze a tézis „tartalmát”!

„Igen, vagy nem: az emberi életnek van-e értelme, és az embernek van-e rendeltetése?” Ezzel a pascali (vagy hamleti) kérdéssel kezdődik az *Action*. Blondel tudatában van vállalkozása fontosságának. Ő maga hangsúlyozza, hogy nem egy kérdést akar megvizsgálni, hanem a Kérdést. Mivel erre az alapvető kérdésre így vagy úgy — életével, cselekvésével — mindenki „de facto” választ ad, a cselekvést kell tanulmányozni. „Cselekszem anélkül, hogy tudnám, mi a cselekvés; az életet sem én akartam, azt sem tudom talán, ki vagyok, sőt még azt sem, hogy vagyok-e igazában. Létem adottság, cselekvésem látszólag jelentéktelen és tűnékeny, mint az árnyék; és ugyanakkor azt mondják, hogy örök felelősséggel terhesek tetteim; és hogy még a vérem árán sem szerezhetem meg a Semmit, mert számomra ez többé nem lehetséges: az életre vagyok tehát ítélve, halálra vagyok ítélve, az örökkévalóságra vagyok ítélve. Hogyan, milyen joggal, ha én ezt nem akartam és nem tudtam?” (*L'Action*, bevezetés)

Az akarat nélküli, a kényszerített ember igazában nem létezik. Tehát a mélyen fekvő akaratot, a létekből előforrasztó szándékot kell megvizsgálnom, ezt kell felfedeznem a tényleges akarásban, a cselekvésben, és ezt az akarást (a *volontée voulante* dinamizmusát) kell befejezmem az öntudatos, konkrét cselekvésben (*volontée voulue*). Ezt a kettős akaratot tanulmányozza az *Action*.

Ha én nem vagyok az, amit valóban akarok — tehát nem csupán a szavaimban, vágyaimban, terveimben, konkrét akarásaimban, döntéseimben megnyilatkozó akaratról van szó, hanem léteimet kifejező szellemi dinamizmusról —, akkor semmi sem vagyok. Létem mélyén ott van a Lét akarása, a Lét szeretete, vagy semmi sincs. Ez a szükségesség, a korlátlan Lét akarása mozgatja szívem minden vágyát, minden törekvésemet, minden tárgy akarását. Az élet adottságainak szövevényét, az ösztönösséget és a külső determinizmusokat — egyszerűen, mindazt, amit a léttel együtt látszólag rámkényszerít valamiféle titokzatos hatalom — szabadon akarnom kell, szentesítenem kell: mintegy újjá kell szülnöm szabad beleegyezésem által és személyes elkötelezettségem által, hogy valóban legyek.

Miután a Bevezető megjelölte a „mozgató eszmét” (*pensée motrice*), az egyes fejezetek aprólékosan elemzik a tudatos akarás feltételeit, annak megszületését és kibontakozását, egészen a társadalmi elkötelezettség gyakorlati formáiig és a vallásos állásfoglalásig. Blondel sohasem választja szét a gondolkodást és a cselekvést, hiszen ahogy maga mondja: „a reflexió nem terméketlen, hanem az erők ereje; a gondolat a végtelen eszméjére támaszkodva mint valami emelő, kifordítja sarkából a világegyetemet. Innen van az, hogy a teória hat a praxisra: mert a gondolkodás a cselekvés egyik formája, a cselekvés a gondolat révén lehet szabad akarás...” (*L'Action*, 119. l.)

Blondel mindenekelőtt a dilettantizmust és a pesszimizmust küszöböli ki. Az, aki azt képzei, hogy mindent megtapasztalhat, hogy semmiről sem kell lemondania és nem kell véglegesen elköteleznie magát, nemcsak illúzió áldozata, hanem pontosan önmagának mond ellent: az, aki nem akar választani, ezzel a magatartásával választ; a választani nem akarás is akarás. De a pesszimizista, aki a semmit választja, szintén illúzió áldozata. Már *Schopenhauer* megjegyezte, hogy az öngyilkos is a lét szeretetéről tanúskodik. Tettével azt bi-

zonyítja, hogy a létnek van értelme, csak ő maga nem találta meg azt; hisz az élet jóságában, csak saját életétől undorodott meg. (Camus is visszatér e gondolatra a *Sziszifosz mítoszában*.) A cselekvés elemzése során Blondel a lét akarásában fedezi fel az első szilárd pontot. De ez az eredmény még nem egyértelmű. Maga a látszat is valamiképpen a léthez tartozik. Vajon az ember megelegedhet a látszattal, a jelenségekkel? Nem. Az *Action* szerzője kimutatja, hogy még Don Juan magatartásában is van valami az abszolútum-keresésből: a nőhódító a szerelmeken keresztül a Szeretetre vágyik, sorozatos „elményein” keresztül a Végtelent keresi. Hasonlóképpen a természettudós, aki az érzékelhető valóságot vagy a jelenségeket veszi a teljes valóságnak, elfogadja, hogy a tárgyak állandók, törvényekkel rendelkeznek, és hogy egymáshoz kapcsolódva rendszert alkotnak. Tenát a tudomány világa is valamiféle abszolút alappal bír. A tudós, aki a jelenségek láncolatát akarja, akarja a Tudományt, amely szilárd törvényeken alapszik.

Ettől kezdve Blondel dialektikája sorra veszi a gondolkodás és az élet különböző szintjeit. Nem követhetjük részletes elemzéseit. A szabad cselekvés kibontakozásának, a szerelem, a család, az állam, a haza és az emberiség „köreinek” túlszárnyalása után a Mindenre tágul ki horizontunk. Az akarás minden konkrét tárgyon túlmegy, de nem elégül ki. Mert miként a gondolkodás, az akarati törekvés is a Végtelent célozza. Minden tettünkben hasadás van: sohasem tesszük meg teljesen, amit akarunk; és sokszor azt tesszük, amit nem akarunk. (Végül a helytelen akarás „természetünké” lesz, mert tetteink megváltoztatnak bennünket.) Hogyan hozhatjuk összhangba tényleges cselekvésünket (*volontée voulue*) mélyenfekvő törekvésünkkel (*volontée voulante*), hogyan találhatjuk meg identitásunkat, igazi önmagunkat? Csak úgy, ha kilépünk önmagunkból és egy Másvalaki akarátát tesszük. Az embernek meg kell találnia az egyedül Szükségest: az isteni akaratot kell akarnia.

Blondel dialektikája így választás elé állít bennünket. Az ember vagy önmagát akarja és visszautasítja Istent; ebben az esetben Isten szentesíti a lázadó akaratot és a kárhozott léte a Lét nélkül marad. Vagy Istenbe veszíti szabadságát, csak neki szolgál és így benne megtalálja önmagát: teljesen függve Istentől teljesen felszabadul és kiteljesedik. Az *Action* végső kicsengése ez: a filozófia kérlelhetetlenül felveti a végső kérdést, az ember isteni rendeltetésének kérdését, de képtelen választ adni. Így merül fel a természetfeletti titka: abszolút szükséges az ember számára, de abszolút elérhetetlen. A filozófus kimutatja, hogy csak a természetfeletti eredetű vallás lehet igazi, az, amelyet Isten nyilatkoztat ki. Ezenkívül: ha ez a (feltételezett, meghatározatlan) Természetfeletti megnyilatkozik, az embernek állást kell foglalnia vele szemben. A cselekvés filozófiájának végkövetkeztetése: semmi sem helyettesíti a cselekvést, el kell köteleznünk magunkat. Amikor Blondel a cselekvés befejezettségét a (feltételezett) Természetfelettiiben jelöli meg, mint filozófus érvel, jóllehet keresztény hite (és az apologetikai szándék), vezeti, inspirálja. Csak az utolsó lapon tesz hitvallást, amikor a híres „C'est” kimondásával bevallja, hogy ez a Természetfeletti számára valóság: igazság és élet.

Blondel módszere: „a cselekvés dialektikája”

Az utolsó mondatokban máris utaltunk Blondel módszerére. Most közelebbről meg kell vizsgálnunk a „cselekvés dialektikáját”. Mindenekelőtt tisztázzuk a fogalmakat. Cselekvés: már említettük, hogy Blondel szemében nem a gondolkodás ellentéte, nem is szűk értelemben vett tevékenység, praxis vagy végrehajtás, hanem mindez együttvéve. Az értelemnek és az akaratnak közös forrása szellemi dinamizmusunk, ebből forrásozik a cselekvés. A vágyak, az eszmék, a tervek, a konkrét akarások, a szerelem, a tudományos tevékenység, a művészi alkotás, a fizikai munka és az imádás: ez mind az emberi cselekvést alkotja. Blondel mindezt egységben látja és a Végtelen felé lendülő szel-

lemi dinamizmust elemzi. — „Dialektika”: a szó nagy általánosságban gondolatfűzést jelent, az eszmék szerves kapcsolatát. Más-más a jelentése Plátónál, Kantnál, Hegelnél. . . Blondel szóhasználatában „determinizmus” a szinonimája. A cselekvés dialektikája — a cselekvés determinizmusa, vagyis a tettek szükségszerű kapcsolata és szerves kibomlása.

Blondel nemcsak le akarja írni a részleges cselekvések vagy lelkiállapotok változatosságát, hanem: „meghatározni azt, ami elkerülhetetlen és szükséges az emberi cselekvés teljes kibontakozásában” (*L'Action*, 475. lap). Amikor megvilágítja „a szükségszerűségeknek azt a láncolatát, amely az élet drámáját képezi és amely kérlelhetetlenül a kifejléhez vezet” (u. o. 473. lap), ontológiai állítást és állásfoglalást követel tőlünk. Ez az ontológiai állítás és választás (*option*) csak a fenomenológiai leírás végén merül fel. Miről is van szó?

Az *Action* mindenekelőtt a cselekvés „fenomenológiája”. A kifejezést idézőjelbe tettük, mert nem husserli, nem is hegeli jelentésben kell vennünk, bár mindkét filozófusnál találunk analógiákat a blondeli fenomenológiához. Blondel — amikor leírja a cselekvés „dialektikáját”, az egyes akarások, tettek, magatartások kapcsolatát, a cselekvési szintek összefüggéseit — megvilágítja az alapvető eltérést a *volonté voulante* és a *volonté voulue* között. Vagyis rámutat arra, hogy cselekvésünket végső soron a Végtelen mozgatja, hogy minden konkrét akarásunkban a (transzcendens) Végtelent akarjuk. (Itt a rokonság Blondel és Maréchal módszere között.) A cselekvés elemzése azt is felfedi, miképpen egyesül magában a tettben az egyetemes és az egyedi, tehát az általános jelentés és a konkrét adottság. Hogy az ember a teljes létet birtokolja, — hogy egybeessék azzal, ami mélyenfekvő dinamizmusában benne van —, el kell fogadnia a Transzcendenst, igent kell mondania a Természetfelettiének.

P. H. Bouillard (*P. de Montcheuil*-t értelmezve és H. Duméryvel vitatkozva) jobban megvilágítja a választás és a természetfeletti blondeli problematikáját³. Az a tény, hogy az ontológiai állítás választásunktól függ (*option*), nem jelenti azt, hogy az objektív valóság akaratunktól függ, hanem csak azt, hogy a tárgyak, azáltal, hogy akarjuk őket, számunkra azok lesznek, amik önmagukban. Nem a dolgok, a létezők függnék akaratunktól, hanem szabad beleegyezésünkkel mi függünk az objektív valóságtól. Azt is mondhatjuk: szabadon beleegyezzünk a szükségszerűségekbe, beleegyezzünk a teremtésbe. Az adott ságokat úgy fogadjuk mint a Teremtő adományait. Ezért az ontológiai probléma (a lét birtoklásának) végső megoldása: a vallásos választás. A másik sokat vitatott kérdés a természetfeletti értelmezése. Blondel mint filozófus beszél a természetfelettről, amelyet Bouillard „meghatározatlannak” nevez (*sur-naturel indéterminé*). Amikor a filozófus azt mondja: a természetfeletti szükséges (*nécessaire*) és ugyanakkor elérhetetlen (*impraticable*), rá akar világítani arra az apriori-ra, amely az embert lényé mélyén egy esetleges (pozitív) kinyilatkoztatás elfogadására képessé teszi. A filozófus elvezet a kereszténység küszöbéig: rámutat az emberben lévő (a konkrét, Istenhez rendelt emberről van szó!) Isten-vágyra, igazolja azt, hogy az ember képes a „Végtelenre” (*Capax infiniti*). Nem azt állítja, hogy Isten köteles kinyilatkoztatni magát (közölni magát, ha csak nem akarja, hogy teremtménye befejezetlen maradjon); hanem, hogy az ember köteles kitárulni Isten szabad ajándékának, amelyet a kereszténység hirdet s amely egyébként az ő kiteljesedését célozza.

Az *Action* szerzője tehát mint filozófus vizsgálja a természetfeletti kérdését, mégpedig a német idealizmus nyomán kibontakozó francia racionalistáknak akar válaszolni: megőrizve e filozófia módszerét (az „immanenciáját”) és tiszteletben tartva a keresztény vallás által hirdetett természetfeletti transzcendenciáját.

3 H. Bouillard, *Blondel et le christianisme*, Seuil, Paris, 1961, II. és III. fejt.

Blondel új módszerét később „az immanencia módszerének” nevezték. Az *Action* már ezt a módszert követi, jóllehet a félreérthető és félremagyarázott nevet később mások adták neki. Blondel a híres 1896-os *Levél*-ben (az *Annales de Philosophie chrétienne* című folyóiratban megjelent cikksorozat az apologetika módszeréről) megmagyarázza miről van szó: „A tudatban kiegyenlítjük azt, amit látszólag gondolunk, akarunk és teszünk azzal, amit valóban teszünk, akarunk és gondolunk: így a tettettet tagadásokban és a mesterségesen akart célok keresésében felfedjük azokat a mély állításokat és azokat a megfélékezhetetlen igényeket, amelyek cselekvésünkben burkoltan benne vannak” (*Lettre*, 39. lap).

Blondel tehát nem immanentizmust vall, vagyis olyan tant, amely panteizmust takarna. Hiszen módszerének helyes alkalmazása éppen a transzcendens Istenhez vezet. Filozófiája mielőtt meghatározott rendszert alkotna, a konkrét valóság, a teljes tapasztalat talaján áll és semmit sem tételez fel, semmit sem állít eleve. A cselekvés dialektikájának tanulmányozása során nemcsak egyszerűen kifejti azt, ami burkoltan benne van mélyenfekvő akarásunkban — tehát nem egyszerűen az implicitteől az explicitthez jutunk el. Valóságos haladásról, fejlődésről, állandó teremtésről van szó: kilépünk önmagunkból, túlhaladunk minden véges állításán és akarásán, és végül az Egyetlen Szükségesben, Isten akaratának akarásában találjuk meg teljes önmagunkat.

Blondel azokhoz a szellemekhez tartozik, akik (mint például mestere, Leibniz is) nem lineárisan haladnak előre (ezért nehéz megjelölni „szellemi fejlődésük útját”), hanem kezdeti gondolatukat, őseredeti, átfogó intuíciónak bontják ki egész életük során. Innen van az, hogy az 1893-as tézisben, az első *Action*-ban benne van már az egész blondeli mű. 1893 és 1927 között Blondel nem sokat írt: főleg az *Action* helytelen értelmezéseit javította ki cikkeiben és széleskörű levelezést folytatott⁴. De közben érlelte szintézisét, a *Trilógiát* (*La Pensée, L'Être et les êtres, L'Action*), amelyet élete végén pár év alatt tett közzé. Ez közelebb áll a hagyományos (újskolasztikus) metafizikához. Jóllehet mindig ugyanaz az alapvető szándék vezet, és öregkori szintézisét is fiatalkori intuícói ihletik, módszere megváltozik. Itt már nem „fenomenológiával” állunk szemben, hanem ontológiával. A trilógia a gondolkodás, a lét és a cselekvés metafizikai lényegét tanulmányozza. Blondel külön műben foglalkozik a keresztény vallással, a természetfeletti kérdésével (*A filozófia és a keresztény szellem*). Jóllehet ennek az utolsó munkának sok fogyatékosága van, ez képviseli — magának a filozófusnak a szándéka szerint — „az egész filozófiai építmény betetőzését és csúcspontját”. Csak ennek a munkának a fényében lesznek világosak a trilógia „félbemaradt” következtetései. (Ezért helyesebb trilógia helyett tetralógiáról beszélni.)

1944-ben, amikor megjelent *A filozófia és a keresztény szellem* első kötete, Mgr Montini XII. Pius nevében köszöntötte Blondelt. A pápai levélben többek között ezeket olvassuk: „Filozófiai kutatásai mindig nagy gondal ügyeltek arra, hogy tiszteletben tartsák a kinyilatkoztatott igazságok transzcendenciáját; műve üdvös hatást fejt ki a Hit misztériumának értelmezésében, kiegyensúlyozva azok felfogását, akik kizárólag az Ész egyeduralmában hisznek. Ennek a racionalizmusnak a csődjét különben ma már világosan látjuk. Nagy tehetséggel és hittel végezte munkáját, és — egy-két kifejezésének teológiai pontatlanságát nem számítva — munkássága nagyban hozzájárul ahhoz, hogy tudományos körökben jobban megértik és könnyebben elfogadják a keresztény üzenetet, amely az üdvösség útja az egyének és a társadalom számára”.

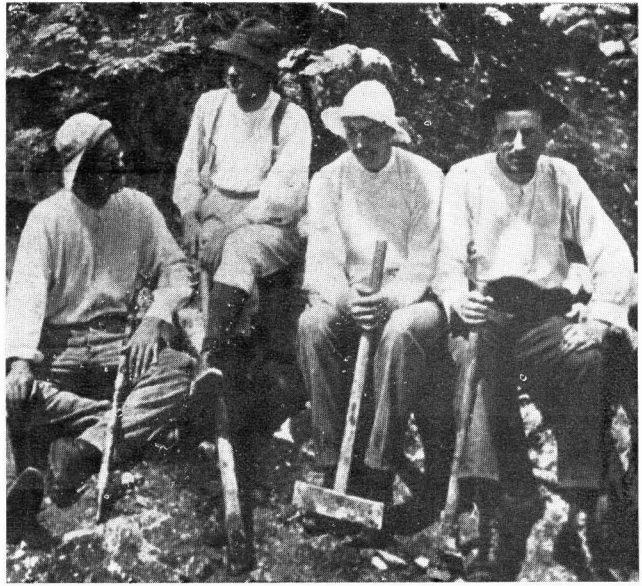
4. *Correspondance Blondel — Auguste Valensin*, 3. köt., Paris Aubier I-II: 1957, III: 1965. Blondel et Teilhard de Chardin (H. de Lubac jegyzetivel), Beauchesne, Paris, 1968: Blondel *Lettres philosophiques*, Aubier, Paris, 1961; R. Marlé, *Au coeur de la crise moderniste*, Aubier, Paris, 1960.

TEILHARD FOTOARCAI

Talán senkiről sem maradt annyi fényképünk, mint *Pierre Teilhard de Chardin* csodálatosan gazdag és rendkívüli életének mozzanatairól, eszményeiről, állóképnek tűnő pillanatairól, mintha csak külsőleg is fényt kívánnának deríteni rá és mindarra, amit megsejtett, megfogalmazott s összefoglalt. Nem is portréval, hanem annak a háznak a fotójával kellene kezdenünk, Sarcenat-ban, melyhez sötét hársfasor vezet: fehéren, szikáran rajzolódik ki a karscú saroktorony a lombból, mint valami aszkétikus arcél. Csupa illat, rejtelem, margaritás fű veszi körül — a táji nyomok egész életén keresztül beleivódnak Teilhard lelkületébe, inspirálják, felkeltik érdeklődését a jelenségek iránt. — Már abból a korból, mikor *Henri Bremond*, a tanár megjegyzi róla, hogy „távol élt tőlünk”, a kövei miatt...: a 16 éves diák büszkén, mélán, komoran néz ránk a kis kerek fotón. A táj kezdettől kezdve körülfogja, körülöleli: a Puy de Dôme hegykupolája, Orcines hegyes süvegű temploma mögött, a komor, renaissance palota, a ferdenetes lépcsőházzal, Clermont-Ferrand-ban, melyben Chambon unokatestvérei laknak, s mely valamilyen fosszilis csigamenetre emlékeztet ezzel a részletével: előkelő csigaház, — majd Jersey szigetének magányos szikláit, melyeket a tengerhullámok verdesnek, mely tájat a kairói jezsuita kollégium világos épülete, szigorú kápolnatornyával cserél fel — itt tölti a novicius Teilhard 1905/08-ban „Régence”-éveit, —, a tájak olyan valakit őriznek, aki nem szökhet meg többé életének s az összefüggéseknek külső-belső szövevényei elől; Verdun feltépett árkai (1916), a felbolygatott, rommá lőtt városka, Aisne, csak átmeneti „sebei” a választót elé kerülő életnek, az első kutatások aknalyukak körül... S máris szalad a kínai fal hullámozó szalaga, át a fotón, a szintér egyetlen lendülettel áthelyeződik abba a bizarr messzeségbe, ahol majd úgy kell kiismernie magát, mintha otthon lenne: sivár kőhegyek a mongol fennsík körül, — s négy év múlva (1928) a „nagy táj”: Csü Ku Tien dombjainak látképe, ahol az első *Sinanthropus*-koponyát megtalálják: fátyolos lombú fákkal, teraszos rétegekkel, s ismét a hegyfal, mint valami gyöngyházfényű csigabelső, fehér feszület-villanások cikáznak át rajta, az árnyékon keresztül... Csü Ku Tien földtani repedései: gigászi selyempapír-gyűrődések, zizegő rétegek... Turfan-tól 40 km-re a Bázaklik: felfele s nem vízszintesen gyűrűző hullámtarajok hegyből. — Rögtön száműzésének első évében, 1925 májusában, ezt írja barátjának Valensin atyának: „...olyasmi van bennem, ami csak az agóniához vagy viharhoz hasonlít...” Negyvenhárom éves fejjel indul tulajdonképpen első útjára: nyolc év múlva (1932), a pliocénkori magányos szikla tövében (mely Jersey szikláira emlékeztet) parányi embert láthatunk a fotón — a Ming sírok mosolytalan mosolyú, testes szobrai előtt pedig útítársával, P. Breuil-el, azt a szikár, trópusi sisakos Teilhard-t, aki első s legszentebb áldozatként a Góbi-sivatagban átgondolta s megírta a „Világ fölötti misé”-jét —, 1926-ban, Tiencsin-ben, megtalálta az „Isteni miliót” („Le milieu divin”) s már megfogalmazta a „Phénomène humain”-t is, a felvétel idején pedig éppen a szenvedés jelentőségén töpreng... („Signification de la souffrance”). S halad tovább a felvételek sorozata: Jáva kecses, bohókás, piramis alakú karsztjai, kúsza fücsomókkal, apró narancs-cserjékkel — Birmánia (Shan, 1938) édes fényű dzsungelei: csupa szikra, napsugár, illat-teher —, egy fáradt, megtört tartású, szikár, szívós utas ül a dzsunkán, míg átpakolnak a Solón: a fehér trópusi sisak alatt kirajzolódik a kimerültség és céltudatosság profíljája... Ut-

1893

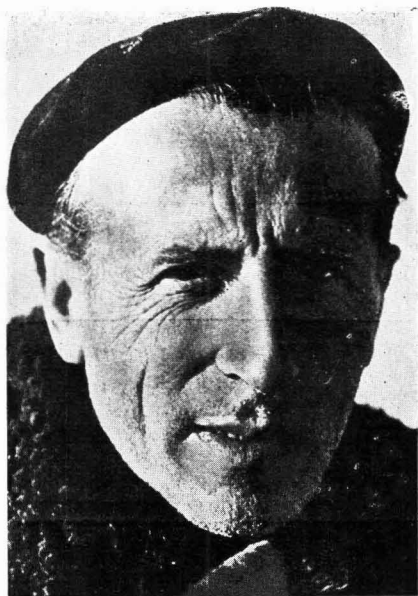
1913

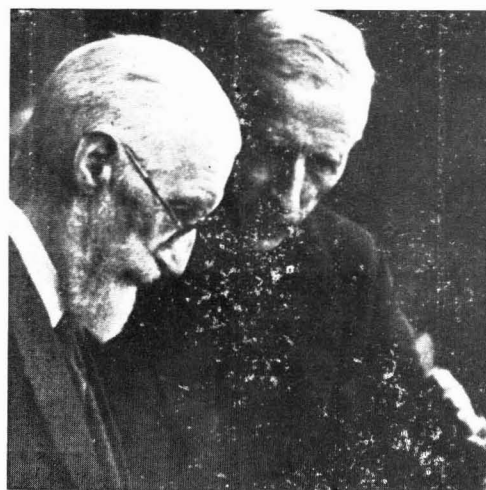
1938

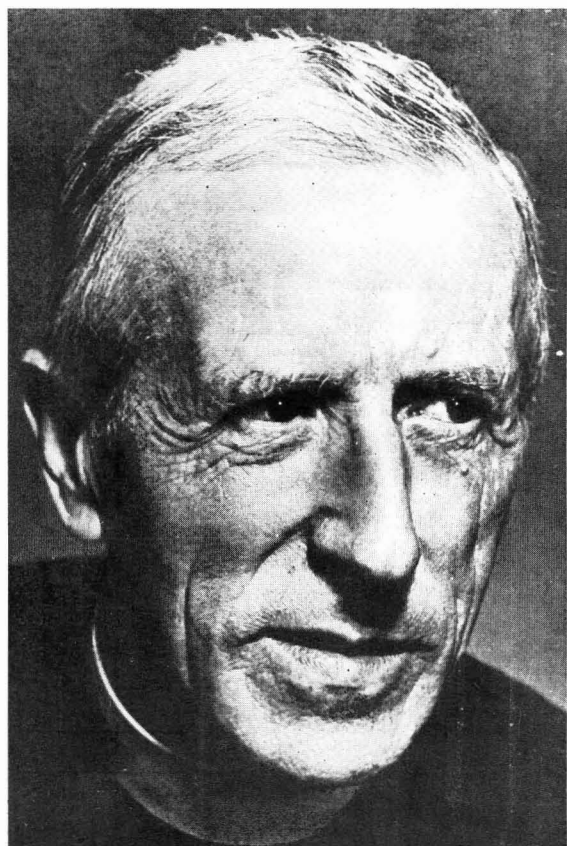
1931

1931

1947

1955

1951

jai ezentúl átlós irányban vezetik keresztül-kasul világrészeken át. A nagy, döbbenetes felfedezések után, melyek belemártották Teilhard szívét és elméjét a „milieu divin” kellős közepébe, ahonnan gondolatai is sugarasan áradnak szét s lerakják filozófiájának összetartó falait — minden eszmélése ezentúl szárnyat kap, egymásba fűződik... Másfél évtized telt el, hogy megírta Leonide Zantanak: Bizza magát az eseményekre, mihelyt érzi, hogy azok erősebbek magánál.” (1924. máj. 20.)

*

...Mintha a nagy tájak után, a zambézi Victoria-vízesés fehér menyaszszony-felhője, Sterkfontein sziklái után (Pretoriától nyugatra) — ahol első ízben jelenik meg a foto szerint benne s rajta a halál: a feketekabátos alakon árny- és szellemmegvilágítás sejtelmessége ömlik végig, kifehériti vékony profilját —, a nagy, szabad tájak után csak nehezen s éppen csak néhány évre fogadják vissza a törhetetlen utazót a városfalak: csillognak Buenos Aires felhőkarcolói, melyek fölött átrepült s a mondhatatlan virágba borult manhatteni tavaszt pillanthatja meg, a New York-i Természettudományi Múzeum ablakaiból, ahol végső írásait rendezgeti...

*

A Jersey-szigeti papnevelőben 1905-ben lefotózott két jezsuitajelölt, Auguste Valensin s Pierre Teilhard de Chardin arcát valami komorság fátyolozza be, s talán folytatódott volna ez a szigorúság, ha nem következik be az „exil”. Nehéz lenne „száműzetésnek” mondani. Pappá szentelése évében (1911), a hastingsi felvételen, napbarnított, sugárzó ifjú áll a sziklán, arcán felvillan az első megfigyelő-meglátó mosoly, párrány kövületét már egy londoni szaklap is közölte — s mégis, az 1912-es nagy foto arcán, akárcsak kilenc év múlva, a „Croisière jaune” számára készült fotón, valami megrémült, felriadt, izgalmas csillogás jelenik meg a fekete szemekben; ugyanaz az első pekingi út nagy fotóján (1923) is: madár-arcél, pergament fehérség, nyúzottság. Három szóltan tájból áll az egész arc: homlokból-orrból-arcsontból, sanyarúság, mérész madár-mosoly lappang a vonásokban —, az ötödik kínai út idején írja valakinek: Minél tovább élek, annál inkább érzem, hogy a nyugalom, „önmegtagadásból áll”, ami annyit jelent, mint határozottan elfogadni: semmiféle jelentősége nincs annak, hogy „boldogok vagy boldogtalanok vagyunk”. (Lettres de voyage 1923—1939; összegyűjtötte Claude Aragonnès; 1929. okt. 30.)

Két különös kép egészíti ki a Teilhard szigorú, aszkétikus s mégis a nagyvilágban mozgó alakjáról sugárzó eleganciát: az egyik a tiencsini Institut des Hautes Études teraszán készült: kezét hátrateszi, sudáran, szinte szárnytalannul áll ott s feldereng jellegzetes, ég fele rebbenő mosolya, mely arcának valamilyen feszület-beosztást ad; a másik foto útja végén, rövid párizsi hazalátogatásakor készült, ezúttal egy erkélyen: ez a mosoly valahogy „európaibb”, érződik rajta a hazatért s az eredményein megpihent ember sugaras megelégedettsége; arcvonásai rendezettek szégyenkezősök, finomak, valaki, aki „mindent tud”... Lehúnyja szemét s még arra a pillanatra is, mikor elkapja a kamera lenscséje, befelé néz: lát és befelé lát...

A Citroën-társaság „Croisière jaune”-ja tíz hónapig tart s ezután a felvétel után történt. Az Urumcsiban felütött sátor munkaasztalánál, a fényzőnben, hőségben dolgozó tudós, egész lénye mintha kifakult, megszökült, megüzüstösödött volna: ilyen azon a kis amatorképen is, melyet Jáván, az Irrawadi völgyében, vettek le róla, barátjának, a tudós Helmut de Terrának társaságában. Átsüt rajta az atmoszféra. — A környéknek, a tájnak, köveknek és hőmérsékletnek, levegőnek és növénynek köze van ehhez az emberhez, aki belőlük szűri ki a „nooszféra” üzeneteit és jelenségeit s már nemcsak csontokat, koponyákat, leleteket ás ki, hanem valósággal a föld mélyéből hozta fel

a „személyen-túli”, majd a „pléromizáció” egész gondolatát és felépítését. Az utóbbi a teljes teilhardi elmélet: tér- és időszerinti krisztusi megvalósulás. Egy másik végeletről —, ezúttal a „földi sarkokról” kapcsolódik Bergson „tér- és idő” viszonyulásának filozófiájához, de Teilhard nem törődik filozófiai filozófiákkal, nem vonul vissza könyvek közé s nem a falak közt születik meg mozzanatról mozzanatra, a mélységes szemlélet. Fény és por, árnyak és zúzmara lepik be alakját, mikor hol jár: a Góbi-sivatagról —, ahol elmondja „miséjét a világ fölött” — olyan képe maradt ránk, hogy borostás arcán megcsillannak a hópehely-kristályok, ő maga is olyan, mint egy darab pleisztocen-réteg a Bázaklikból..., a montanai Glaciál Parkban pedig a fű majd akkora, mint ő.

Izgatott beszélgetés, vita közben kapta őt le a fényképész lencséje, Lucien Cuénot-val, D. M. Watsonnal, az 1947-es párizsi kongresszus idején, Teilhard arcán kiütözközik újból a madárszerű: a sólyom-figyelem, a szavakra, mint valami fontos zsákmányra összpontosított pillantások, a kéz lebbenése, mint valami fehér szárnyé... Vajon olvasta-e „Le néolithique de la Chine”, „La Centrologie”, a „Vie et planètes”, és más tudományos művein kívül egyik-másik vita-társa a „Le Christ Évoluteur”-t (1942), majd a „Le phénomène chrétien”-t (1950)?... 1947-ben megkapja a francia Becsületrend keresztjét s ezen a nagy fotón —, aranykeretes szemüveggel, reverendája fölött világos teveszór kabátban, kisimult arcvonásokkal, kicsit idegenül hat az Utazó: olyan, mint egy hivatalos, modern Küldötte a kereszténységnek, a magfizikusok társa a mérleg „transzcendens” serpenyőjén... Ezekben az években készült újból Párizsban egy profilfotója: behajlik a fénybe, szeme megcsillan, szikra-él az egész arc. Dőlt piramis az a figura —, az a szürkeruhás Teilhard —, aki 1953-ban Észak-Rhodesiában, egy követ szemlél tenyerén s már rajta van — a karcsú, ferde tengely ellenére, ahogy a fénykép beállításnak sikerült —, a tovább-nem-kutató, a nagy-gondolatot-elért élet valamilyen befejezettsége, akaratlan nyugalma és tökélye..., ahogy a fák is, a sziklák is állnak a maguk helyén...

A róla készült utolsó nagy fényképek közül az elsón szembenéz, a következőn kicsit jobbfelé. A bevilágítás eltűnik, ezüstösen csillannak meg a bőr pórusai, a szempárban „emlékezés” ragyog és nem „fürkészás”, a ráncok, szeme körül kicsit felfelé, az ajkak körül lefelé térítik az irányt. — S mikor ez az évszám tűnik fel: 1955 — bevonja fényét minden mosoly, minden pillantás, mint vitorláit a révbe jutott hajó: hályogos fény ereszkedik rá az arcra, de ilyen a napfogyatkozások ametisztiszürke fénye is, déli verőfényben. Pierre Teilhard arcán eggyé válik a jóság a keserűséggel, arcvonásainak feszületjellege egyeduralmukodóvá válik az arc négy táján, egyetlen motívummá, mint a Massachusett-beli Barnet valamelyik kompozícióján (az „Arany feszültség”-en vagy a „Különös kép”-en, majdnem ugyanazokból az évekből), — s megkeleshetjük a szemek pillantását is: jobb szemével mintha örökre a sivatagot látná — megszokta a nagyon messzire való tekintést —, bal szemének tekintete pedig, ici-pici lebegéssel, megállapodik a szemlélőn.

Több foto nem készült róla. Halála éve volt ez. Pierre Teilhard megállt „a másik világ” bejáratánál — hol szerte foszlik minden tudomány, minden filozófia —, s melyről azt mondta, hogy „küszöbe a szeretet”.

„Urunk, Istenünk, aki nekünk embereknek segítségül megteremtetted az állatokat is és élő lelket adtál nekik, amellyel fájdalmat és örömet éreznek — most értük könyörgők, e szerény teremtményeidért, akik megosztják velünk a mindennapok terhét és fáradtságát és egész életüket az ember javára kell áldozniuk.”

Könyörgés az orosz liturgiából.

ERASMUS-INTERJÚ

Ősszel ünnepli Rotterdam városa — *urbs et orbis* — híres fiának ötszázadik születésnapját. Bár a hivatalos jubileumra csak idén kerül sor, a történelmi évszám bizonytalansága miatt négy esztendő óta jóformán minden évben megülték, külön buzgalomból, valamely világtájon. Közülük egy nemzetközi eszmecsere a legkomo-lyabb: a belgiumi Mons professzorai rendezték 1967-ben.

A háromnapos „Colloquium Erasmianum” tárgya — Erasmus az ember és gondolatvilága — éppen olyan általános volt, mint azé az emlékezetes európai összejövetelé, amit Baselben halála 400. évfordulóján 1936-ban tartottak. Egyetlen emberöltő múltán mégis mennyi változás! Ami harminchárom évvel előbb óvatosan mellőzött szempont, most az evidencia maga: Erasmus kereszténysége. Akkor még gyanúsnak minősült az az erasmusi vallásosság, amelyhez mára a kereszténység minden oldalán eljutottak.

Marcel Bataillon, a humanizmus legértőbb tudós öregje például azt fejté ki Monsban, hogy a II. Vaticanum elindítója XXIII. János pápa mellett Erasmus, kit korunk jobban ért minden előző kornál. Szerinte a zsinat klímája is annyira erasmusi, hogy helyenként az ő szavait véljük hallani. Hogy szólhatott volna Rómában 1961-1964 közt a legtalálhatóbb fohász? — kérdezi, s a felelet: *Sancte Erasme ora pro nobis*...

Nem érdektelen hát őt személyesen megszólaltatni. Egy poszthumusz sajtófogadásra bő anyagot kínálnak művei, de most beérjük néhány aktualitással.

Egyház és a világ

Volt idő, mikor a keresztények hite inkább élet volt, mint tételek elfogadása. A szükség hatására később előírtak néhányat — persze keveset — az apostoli egyszerűség szellemében. Az eretnekek megállapításai miatt került sor utóbb a Szentírás tüzetesebb vizsgálatára, konokságuk miatt pedig a zsinatok több hittételt kénytelenek voltak leszögezni. A tételek mindinkább elvileg éltek, s nem az emberek szívében. Hítét majdnem mindenki egyéni módon alakította.

A tétel szaporodott, a vallás gyengült. Ahogy tüzesedtek a viták, úgy hanyadt a szeretet. Jézus vallása, mely valaha nem ismert szócsatát, a filozófia védnöksége alá helyezkedett. Ez volt az első lépés a hanyatlás útján. Azután az egyház földi támaszokat keresett: hatalomhoz folyamodott. A császárok beavatkozásával nem nyert a vallási megújulás ügye. Ezután következett az agyafúrt bölcselkedés korszaka, a hitcikkelyek száma gombamód növekedett. Nyomukban fenyegetések, megtorlások jöttek. Ma? Életmódunkkal nem dicsekedhetünk, a hit inkább ajkunkon, mint szívünkben, a Szentírást alapjaiban nem ismerjük. De az embereket kényszerítjük: higgyék, amiben nem hisznek, szeressék, amitől idegenkednek s mondják arra is, hogy értik amit fel sem fogtak.

(Szent Hilarius-kiadás előszavából, 1523.)

Ne akarjunk jóformán mindent pontosan meghatározni, csupán azt avas-
suk dogmává, amit a Szentírás világosan kifejez és üdvösségünkre nézve fontos. Azt hiszem, ez által sok nép egyesülne újra a római egyházzal.

A kevés többet ér. Néhány hittétel jobban meggyőz, mint számtalan. Most azon mesterkednek, hogy egyből ezer készüljön. Olyan részleteket fogalmaznak meg, amelyek az üdvösség szempontjából lényegtelenek: akár ne is tudnánk, vagy kételkednénk felőlük. Az emberi természet sajátja, hogy me-reven ragaszkodik tételekhez... Akik ebben jeleskednek, elsikkasztják a lényeg-
nyeg, szellemiségünket ferde irányba terelik.

(Levél Schlechtához, Csehországba, 1519.)

Az Ūrra támaszkodjunk, ne földi hatalmasságokra. Őhöz forduljunk, ne az erőszak fegyveréhez. Ő rövidíthet legtöbbet nehéz napjainkon. (Sajnos, mélyre süllyedtek a keresztények! Alig tudják, mi mindent foglal magában az „Ūrhoz fordulni”, pedig a vallásnak majdnem főkérdése.) Van, ki bíborosok és püspökök hatalmában, van ki fejedelmek erejében bízik; vannak, akik a teológusok és szerzetesek talpraesettségétől várnak sikert. De mit remélhetnek?

Nem a valódi kereszténység újraéledését, hanem a régi jó idők visszatérését, az eltűnt befolyást, hatalmat, a könnyelmű szórakoztató életet. Ezért küldött ránk az Ūr indulatos, kemény foglárokat, hogy a földi mámorból ébredezzünk s kijózanodjunk. Föl kell adnunk a vétkes ragaszkodást, amellyel talmi értékeken csüngünk, és újra meg kell javulnunk.

(Levél Bozheimhez, Überlingenbe, 1529.)

Vissza az alapokhoz.

...ezer és ezer keresztény — egyébként művelt ember — egész életében nem olvassa el az evangélisták és az apostolok írásait.

Egyáltalán nem osztom azok véleményét, akik nem tartják kívánatosnak, hogy a világiak is saját nemzeti nyelvükön olvassák a Szentírást. Mintha bizony Krisztus olyan homályosan tanított volna, hogy a teológusok kicsiny rétege is alig képes megérteni. Vagy azzal akarják védelmezni a keresztény vallást, hogy gátolják megismerését? Tán ajánlatos az uralkodók titkait óvni a nyilvánosságtól, de Krisztus titkát minél szélesebb körben fedjük föl.

(Bevezetés az Ūjszövetség-fordításhoz, 1516.)

Alig kétlem, hogy halálos bünt követ el, aki óriási pénzeket fordít kolostorok és templomok építésére, miközben Krisztusnak annyi élő temploma pusztul bele az éhezésbe, vagy ruha nélkül didereg...

Angliába járva láttam Canterbury Szent Tamás sírját. El volt halmozva drágakövekkel, csodás ékszerekkel. Szívesebben láttam volna sírján kedves virágokat, a többit pedig a szegények közt elosztva...

(A „Jámbor lakoma” című párbeszéből)

Ne gondold, hogy kereszténynek lenni nem több, mint szertartásosnak lenni, tehát ügyelni a parancsok és egyházi előírások megtartására. Nem az a keresztény, akit megkereszteltek, szentelt olajjal megkentek, aki eljár a templomba. Sokkal inkább az, aki szíve mélyén megragadta Krisztust és erről igazi jótettekkel nyújt tanúságot.

(A keresztény uralkodó kézikönyve, 1516.)

Ne hidd, hogy Krisztusnak eleget tettél, ha flottát küldesz a hitetlen török ellen, vagy kápolnát és kolostort építesz. Semmi nem tetszik úgy Istennek, mint ha népedet jól kormányozod.

(A keresztény uralkodó kézikönyve, 1516.)

Krisztus filozófiája.

Ez a filozófia inkább voluntarista, mint logikus, — inkább élet, mint elmélet —, jobban lelkesültség, mint tudás —, előbb erkölcsi újjáformálódás s azután okoskodás. Tudós a legjobb esetben is kevés ember lehet, de mindenki válhat kereszténnyé, vallásossá, sőt hetykén szólva: teológussá is. Hiszen a természetes könnyen tért hódít. Mi egyéb Krisztus filozófiája — ő maga nevezi újjászületésnek —, mint természetes jó hajlamaink felélesztése?

Az én szememben az az igazi teológus, aki nem tudálékos képletekkel magyaráz, hanem belső átéléssel, egészséges észjárással s egész életével tanít... Ūgy véled, együgyű és ostoba, amit mondok? Csak az a válaszom: pont ilyen

együgyűséget hirdetett Krisztus, ezt kötik lelkünkre az apostolok, ez az ostobaság szült annyi igazi keresztényt és vértanút. Ez a látszólagos tudománytalan filozófia ragadott magával annyi kiváló embert és népet. Ilyesmire zsarnoki hatalom vagy bölcséleti iskola soha nem volt képes.

(Bevezetés az Újszövetség-fordításhoz, 1516.)

A „Vallásos ifjú” című jelenetből.

Erasmus: Egyáltalán miben áll a vallásosság?

Gáspár: Isten őszinte elismerése és parancsainak a figyelembevétel.

Erasmus: Mik a parancsai?

Gáspár: Erről bővebben beszélhetnénk, de alapjában négy dologról van szó.

Erasmus: Vagyis?

Gáspár: Az első, hogy Istent és a Szentírást helyesen és kellő érzülettel fogjuk fel; s hogy ne csak tartunk tőle, mint urunktól, hanem szeressük teljes szívvel, mint jószágos Atyánkat. — A második: minden erővel óvni ártatlanságunkat, azaz senkinek se lenni ártalmára. — A harmadik: gyakorolni a szeretetet, vagyis minden alkalmat megragadni, hogy valakinek jót tegyünk. — A negyedik: türelmesnek lenni, ami sokat segít az életben. Viseljük el szépen a rosszat, ha el nem háríthatjuk. Bosszúállásra sose gondoljunk; rosszért rosszal ne fizessünk.

(Nyájás beszélgetések egyike)

Hogy vonzotta Krisztus az egész világot, amely annyi vallásra szakadozott, a maga tanításához? Nem háborúval, nem bölcséleti képletekkel, szónoki fogásokkal győzte meg a népeket, nem is pénzzel. . .

Szelidséggel, jósággal, igazsággal győzött: ezek hatalma erősebb a csábítás minden műfogásánál. Ilyen eszközökkel még gonosz bestiákon is felül lehet kerekedni. . . (Krisztus) azzal is növelte tanítása hitelét, hogy tetteiért sose kért viszonzást. Kitüntetéset, pénzt, ünneplést, hatalmat el nem fogadott, így a korrupció gyanúja se férhetett hozzá. . .

Ki nem látja azonban, hogy a kereszténységet csak olyan eszközökkel lehet fenntartani, amelyekkel létrejött, erősödött és megszilárdult Kivált azoknak kell ezt tudniok, akik Krisztus és az apostolok helyén állnak, hogy helyreállítsák, ami széttöredezett. . .

(A valódi teológia útja, 1518.)

Mi mást tanít, mi egyebet idéz (Jézus) egész élete, mint maradéktalan szeretetet? Ez volt az egyetlen, amire meg akart minket tanítani. . .

Úgy kellene, hogy ez az egyetlen vonás különböztesse meg híveit a többi embertől. . . Lapozd végig az Újszövetséget, sehol se találsz szertartásra vonatkozó parancsot. Előfordul-e utalás, amely étkekre vagy öltözékre vonatkoznék? Vagy böjtre és hasonlókra? Csak a szeretetet nevezi parancsának. A ceremóniákból veszekedés támad, a szeretetből béke.

(A valódi teológia útja, 1518.)

Értelmünk korlátai.

A teológiában vannak hozzáférhetetlen pontok. Isten nem akarta, hogy jobban megközelítsük. Ha mégis megpróbáljuk, minél tovább hatolunk, annál nagyobb a sötétség. Ebből is látszik mennyire fölmérhetetlen az isteni bölcsesség s milyen gyámoltalan emberi értelmünk.

(Levél V. Károlyhoz.)

Egyes dolgok Isten akaratából egészen ismeretlenek maradnak számunkra. Ilyen a halálunk napja, az utolsó ítélet időpontja. . . Vannak megtudható dolgok, de Isten rejtélyes hallgatását tiszteletben kell tartanunk. Hiába okoskodták körül annyian a Szentírást némely helyét, a többféle értelmezés lehe-

tőségét nem sikerült egészen kiküszöbölni. Ilyen például az isteni személyek elkülönítése a Szentháromságban, vagy az isteni és emberi természet kapcsolódása Krisztusban...

Más dolgok viszont pontosan ismeretesek, mint például a erkölcsileg helyes életre szóló útmutatások. Isten szava egész közel van: szívünkben s ajkunkon, nem a magas égből vagy a tengeren túlról kell idehozunk. Mindenki pontosan elsajátíthatja, helyesebb a többiben Istenre hagyatkozni. Istenfélőbb fejet hajtani a felfoghatatlan előtt, mint kutatni a kifürkészhetetlent... Származott egyéb az ilyen fáradságos kutatásokból, mint egyenetlenség, a szerzetet fogyatkozása és mennyivel érhetőbbek a titkok?

Némely betegséget kevésbé ártalmas elviselni, mint megszüntetni. Ilyen például, ha valaki lemészárolt gyermekek meleg vérében mosakszik, hogy a leprától szabaduljon. Hasonlóképp vannak tévedések, amelyekről jobb tudomást nem venni, mint kiirtásukkal próbálkozni, s ezáltal még nagyobb bajt okozni.

(*A szabad akaratról, 1524.*)

Akinek a skolasztikus viták örömet okoznak, folytassa mint iskolai szokást. De aki inkább vallásos, mint vitaképes szeretne lenni, az főként a forrásokkal foglalkozzék, s azokkal az írókkal, akik a forrásokból legkorábban ihattak. Szavuk ereje kiegyenlíti majd a logikus előadásmód hiányát. Elég ellenállhatatlan teológus leszel, ha valaki elutasításáig és vágyaiddat féken tartod, mégha egy skolasztikus vitában vereséget is szenvednél. Aki a tiszta kereszténységre tanít, éppen elég nagy tudós.

(*Bevezetés az Újszövetség-fordításhoz, 1516.*)

Szabad vita, önbírálat

...Úgy vélekedel, mint én, amikor azt monddod, hogy az ifjú teológus-nemzedék nem tetszik neked, mivel öregesen belecsontosodott a szórszálhasogatásba és a szofista fecsegésbe. Nem ítélem el a bölceletet, sőt nagyra értékelem, de a horizontját ki kellene tágítani...

...szinte kibírhatatlan kérdéseket vetünk fel. Például olyat, hogy Isten az ördögöt vagy egy szamarat engesztelő áldozatul elfogadta volna-e? Nem emelnék ilyesmi ellen kifogást, ha valaki ifjúkorában ezzel tornáztatja agyát. Ehelyett holtunk napjáig feszegetjük..., s közben az összes tudományokat fölényesen lenézzük. Az is hozzájárul, hogy a teológiához, a tudományok királynőjéhez manapság szellemileg elhájásodott egyének vonzódnak, akik mindenféle tudományra alkalmatlanok.

Véleményem nem a teológia művelt professzoraira vonatkozik, őket igazán tisztelem-becsülöm, hanem a teológia szegénylegényeire...

(*Levél Colethez Oxfordba, 1499.*)

Meglep némely modernnek érzékeny hallása, képtelenek fellengzős szavaknál egyebet elviselni; vagy a torz jámborság, mely könnyebben megbocsátja Krisztus káromlását, mint a gúny egyetlen csöppjét, ha az prelátust vagy fejedelmet ér... Aki emberi jelenségek bírálatában senkit nevén nem nevez, becsületrontó lenne, nem inkább tanít és nevel?... Sokkal különb dolgokat is művelt Szent Jeromos, olykor a neveket sem hallgatta el.

(*Ajánlás Morus Tamásnak, 1509.*)

Szent Ágoston — olvashatjuk vallomásaiban — jóval megtérése előtt eljutott odáig, hogy a gazdagságot megvetette, a hírt és dicsőséget lenézte. Érzékiségén is annyira úrrá lett, hogy fiatalember létére egyetlen nővel beérte, hozzá házastársi hűséget tanúsított. Ilyen érzülettel, példával az udvari és egyházi férfiak körében, sőt a szerzetesek közt is alig lehet találkozni.

(*A keresztény harcos kézikönyve, 1501.*)

(Vannak), akik akkor érzik magukat elemükben, ha csodákról vagy babonás történetekről hallhatnak, illetve mesélhetnek. A rendkívülit telhetetlenül hajszolják: látomásokról, kísérletekről, szellemekről, gonosz lelkekről és hasonló csodafélékről akarnak hallani. Minél kevésbé valószínű valami, annál nagyobb hitelt adnak neki, annál pompásabb zene fülüknek. Sajnos mindez nemcsak arra szolgál, hogy unalmukat elűzzék, de egyes egyházi személyek nyereszkeskedésre is felhasználják.

(*A balgaság dicsérete, 1509.*)

A lelkiismeret szabadsága

Gondolják meg jól, nem válnék inkább becsületére a keresztény egyháznak, ha túrná az eretnekeket, mint hogy kiirtja őket?

(*Vita spanyol szerzetesekkel.*)

..akik a konkolyt idő előtt akarták kigyomlálni ma azok, akik a tévtanítókat és eretnekeket tűzzel és karddal szeretnék megsemmisíteni. A mi Atyánk azonban nem akarja, hogy elpusztuljanak, hanem hogy túrják őket. Lehet a konkolyból jó búza, megtérhetnek. Ha nem térnek meg, egyedül Őt illeti a büntetés joga s akkor, mikor majd szükségét látja.

(*Magyarázat Máté evangéliumához.*)

A keresztény érzület azt követeli, hogy Luther javát keressük, védelmesszük a rosszidulathoz, ha ártatlan. Ha meg téved, szívesebben látnám őt a helyes úton, mint holtan, elvégre így mutatott példát Jézus. . .

Jólismert teológusoknak eszükbe se jut, hogy Lutherral szóba álljanak és őt meggyőzni igyekezzenek. Nagyhangon gúnyolják, nyilvánosan tájékoznak ellene s folyton eretnokséget emlegetnek. A lehangosabban azok támadják, akik könyveit nem is olvasták. Tény, hogy egyesek olyasmire bélyegzik meg, amit meg sem értenek. . . Luther könyveiben például eretneknek minősítik azt is, mit Clairvauxi Bernát és Augustinus műveiben senki se kifogásol.

A kezdet kezdetén kértem őket, ne folyamodjanak ilyen eszközökhöz. Jobb írásban és párbeszéddel tisztázni a kérdéseket. Először is: nem szabad nyíltan kárhóztatni, amit nem ismernek és meg se vizsgálnak. (Mondhatnám, nem is értenek.) Másodszor: teológushoz méltatlan a háborgás, így a véleménye súlyát veszti. Végül helytelen kikelni olyan ember ellen, akinek az életét mindenki példászerűnek tartja. . .

Minden értelmes ember elfogadta intésemet, de akadtak, akiknek csak alkalmom volt, hogy engem gyanúsítsanak.

Nem foglalkozom most a tételekkel, amelyeket Luther szemére hánytak, csupán fellépése okával s módjával. Igaz, kétségbevonta a búcsúk érvényét, de előtte mások erről a kérdéstről légbőlkapott tételeket merészeltek meghirdetni. Igaz, csökkenteni akarta a pápai hatalmat, de mások előzőleg korlátlan teljhatalmat követeltek. . . Tény, hogy Aquinói Tamás téziseivel se sokat törődött, a dominikánusok azonban szinte az Evangéliumnak is elébe helyezik. . .

Jóraivaló emberek sok mindenért felháborodtak. Az iskolában alig esik szó az Evangélium tanításáról, a szentatyák írásairól azt állítják, hogy elöregedtek. A templomokban alig hallani Krisztusról; a pápa hatalmáról és az újszülött teológusok nézeteiről annál többet. A prédikációkból csak úgy árad a számítás, gőg, hízelgés és az álmisztika. Úgy vélem, ilyenek viselik a felelősséget, ha Luther irataiban túlméretű a mértéken. . .

Egykor az eretneket figyelmesen meghallgatták, ha elégtételt nyújtott, fölmentették. Ha kitarított a tévedése mellett, tilos volt a szentáldozáshoz járulnia. Ez volt a legszigorúbb büntetés. Napjainkban az eretnokség valamivel komolyabb következménnyel jár, mégis úton-útfélén eretneket kiáltanak. . . Elismerem, hogy a hitet aláásni komoly bűn, de fölösleges mindenből hitkérdést csinálni. . .

(*Levél Albrecht mainzi érsekhez, 1519.*)

Reform és reformáció.

Nem minden tévedés eretnokség s nem nyilvánítható rögtön eretnokségnek, ami egyik-másiknak nem tetszik. Akik afféle hangzatos címeket osztogatnak, nem mindig a vallás ügyét szolgálják. Sokan inkább ezzel az ürügygel magukat szolgálják, hódításra és zsarnoki befolyásra törekcszenek. . .

A kereszténység lényege Krisztushoz méltón élni. . . Aki mást eretneknek nyilvánít, éljen Krisztushoz méltóan, magyarázzon szeretettel, bíráljon szelíden, ítélkezzék óvatosan és tisztességgel. Miért üldözzük irgalmatlanul mások botlását, hisz egyikünk se tévedhetetlen? Miért akarunk inkább felülkerekedni, mint gyógyítani, miért választjuk az elnyomást a meggyőzés helyett? Az, aki egyedül volt híján minden tévedésnek, nem törte szét a repedt nádat s nem fojtotta el a kanóc paraszát. Szent Ágoston, akinek annyi baja volt az eretnek donatistákkal, nemcsak megfékezni, hanem felvilágosítani is akarta őket. Nyakuktól a hatalom bárdját elhárította, pedig törükkel naponta fenyegették.

(Levél Bölcs Frigyeshez, 1519.)

Ha Isten mindezt így akarja — mint Luther mozgalmanak hatalmas fejlődéséből kitűnik —, ha talán korunk betegségét ilyen kíméletlen sebészszel kívánja kezelteni, mint Luther, akkor nem az én dolgom tusázni vele.

(Viszontválasz Luthernak, 1526.)

Helytelen volt bármit lerombolni, míg a helyébe jobbat nem tudtak. Akik elvetették a kötelező imákat, most egyáltalán nem imádkoznak. Sokan, akik a lejáratott öltözéket letették, rosszabb emberré váltak, mint előbb voltak. Megvetik a püspök szavát, de Isten szavát se követik. Bőjttel nem törődnek, viszont torkuk és hasuk imádói lettek. . .

Sok mindenben lehetet volna zökkenő nélkül változtatni. Napjainkban egyesek mindennek hátat fordítanak, ami hagyomány. Mintha egycsapásra lehetne új világot teremteni! Mindig lesz, amit alázattal viselni kell.

(Levél Bucerhez, 1527.)

A katolikus egyháztól sose pártoltam el. Tudom, hogy ebben az egyházban, amelyet pápistának hívtok, sokan vannak, akik nekem se tetszenek. De ilyeneket a ti egyházatokban is látok. Könnyebben viseli az ember a megszkott bosszúságot. Ezért elviselem egyházamat, míg jobbat nem találok. Igaz, neki is el kell viselnie engem, míg magam jobbá nem leszek. Nem boldogtalan, aki két különböző veszedelem közt kitart a középúton.

(Viszontválasz Luthernak, 1526.)

Párbeszéd — ökuméne

Senki sem tudja megállapítani, hogy ez vagy az az ember lelkében valóban tagja-e az egyháznak. Elég hinni, hogy a földkerekségen a választottak valamilyen közössége létezik, amelyet Krisztus forraszt egybe a Lélek erejével, akár északiak vagy déliek, akár indusok vagy mórok. Nincs kizárva, hogy a világban vannak területek, szigetek vagy földrészek, amelyek a hajósok és tudósok előtt még ismeretlenek s ott tartalma szerint krisztusi vallást követnek.

(Explanatio Symboli, 1533.)

Azt gondolom, egyetlen kor vagy nemzedék se nélkülözötte Isten gondosságát. Ezért a természet-törvény jóvoltából sok szent létezett már Mózes törvényhozása előtt is.

(Viszontválasz Luthernak, 1526.)

Egy ariánust inkább testvéri felvilágosítással próbáltam volna meggyőzni, semmint sátánnak és antikrisztusnak kikiáltani. Az evangéliumi szeretet hirdetője köteles testvére magatartását és megnyilatkozásait jóhiszeműen

magyarázni. Ha egyik nyilvánvaló tévedésbe esik, helytelen mindjárt tumbolni, hisz senki sincs hiba nélkül. Fontosabb a tévely hátrányos következményeit megelőzni, mint másnak ártani akarni.

(*A Szent-Hilarius kiadás előszavából, 1523.*)

Rámfér, hogy kijavítsanak, de az nem, hogy gyalázzanak. Semmit szívesebben nem ismerek el, mint tudatlanságomat... Egyébként Szent Jeromos nem tűrte azt a kritikust, aki csak ítélkezik, anélkül, hogy a jobbra rá tudna mutatni. Az előbbi önkény, az utóbbi barátság és tudás jele.

(*Bevezetés az Újszövetség-fordításhoz, 1516.*)

...Úgy idegenkedem a magabiztos kijelentésektől, hogy szinte meggondolás nélkül a kétkedőkkel tartok, persze ha az Írás sérthetetlen tekintélye és az egyházi döntések megengedik. Ezeknek teljességgel alárendelem szívesen a felfogásomat, akár képes vagyok azokat megérteni, akár nem. Jobban örülök, hogy hajlamom erre készlet, mintha én is azok közé tartoznék, akik egyféle nézetbe egyszer s mindenkorra belecsontosodnak.

(*A szabad akaratról, 1524.*)

*Bevezette, válogatta, fordította
VIDA ISTVÁN*

FALU TAMÁS VERSEI

MINDEN

*Tizenkét óra osztalak,
te vagy az év, a hét, a nap.
Te vagy a holdfény, napsugár,
az ősz, a tél, tavasz, a nyár.*

*Te vagy a perc, a pillanat,
az élet, amely elszalad,
minden, mi eztán vár reám,
s ami jó a halál után.*

TÉLEN MEGHALNI

*Télien meghalni nem jó,
oly kemény a talaj,
dúdereg a koporsó
s párává lesz a jaj.*

*Nyáron a szívet csalják
a lombok és a rét
és madarak folytatják
a kántor énekét.*

TÖBBSZÖRÖS ÉLET

*Az ember él, s nem egyszer,
mert sokat újraél,
életébe, mi elmúlt,
gyakorta visszatér.*

*Az emlék mardos, éget,
halmozva kinra kint,
és átfesti a szívet,
mint a sav, amely méreg,
a kék lakmuspapírt.*

GARAI ISTVÁN VERSEI

HÁROM SZÁL SZEKFŰ

Három szál szekfű vagy egy ölnyi csokor rózsza?
— Nem a mennyiség a fontos,
gyermekeim, tanítványaim —
hanem a megemlékezés ténye:
rólam, rólunk — nevelőitekről,
akik szívünk kapuját mindig
tágasra nyitjuk előttetek.
Bontakozó rügyek, nekilombosodó
fácskák, új láncszemünk a nép-nemzet
folyamatosságában —
bizony mondom néktek:
elég nekünk egy rózsaszirm is,
csak hálatelt szívvel, szeretettel,
felsénylő tiszta tekintettel
adjátok nekünk ezen a napon,
amidőn ti egy lépcsőfokkal magasabbra léptek,
mi pedig elfogódva, szorongva és kissé zavartan
gondolunk ellillanó éveinkre,
s tekintünk főnixmadarat példázó életünk
délutánjai felé —

KÉT PONT ÉS KÖCSÖG

Két pont és köcsög — ez a jeletek
az óvodában kis gyerekeim:
ennek jegyében hozzátok év végén
nagy borítékban rajzaitokat.

Feszít a munka öntudata — lám,
hiszen már most sem vagytok csak evő
és alvó állatkák: csikók — a tettvágy
felemel s itt e zsenge alkotás —

A két szempár még jobban felragyog,
mutató ujjak pásztáznak vigan
a körökön, kusza vonalak rendjén —
és magyarázó szavak csengenek.

Dobban apai szívem, ámulok
és láthatóan olyan boldogok
ők is, hogy most e siker-adta élményt
lelkendezőn megoszthatják velem.

Gyulladatok csak apró, kis tüzek
később is gyakran: öröm tüzei,
valahányszor jó munka tudatától
feszül a mell, szív szólni kényszerít.

Mert addig boldog az ember, amíg
fel-fellobbannak benne e kicsi
lángok asztódva, mindig újulással
a teremtésnek törvénye szerint —

NEMCSAK A MESSZIRŐL LÁTHATÓ MAGAS TORONY JUTTATTA ESZÉBE, HOGY MEGKÍSÉRELHETI...

Írta UNGVÁRY RUDOLF

1.

(Másnap elment abba a kis hivatali szobába, a kopott bútorok közé, melyekről a sok használat és az öregség következtében ledörzsölődött és lemállott a festék. Fent a falon, közvetlenül a bejárattal szemben feszület függött, kétoldalan egy-egy angyalkép: rózsásarcú, fehér muszlininges gyermeklányarcok, párizsiek szemüek, fürtös hajúak, hátukon hatalmas, galambszürke szárnyakkal. — Akkoriban még sütővassal bodorítottak, — állapította meg a lány. A padló tiszta volt, nyilván gyakran söpörték, de elszürkült már és soha [legalábbis egy-két évtizede már] nem eresztették be. — Hozhatna talán ALFA padlófényesítőt, vagy TANGO parkettpaszttát, esetleg mást, amit ritkábban használnak [mindegy, valamennyi egy helyen készül], de attól félt, hogy megsértődnének. — A sarokban hatalmas íróasztal, a falak mentén almáriumokra emlékeztető [bizonyára iratokat tartalmazó] barna szekrények.

Ők ott ültek egymással szemben az asztalnál. Elhangzott az első kérdés, és ő, — mert őszinte akart lenni, — azt felelte:

— Nem, ezt nem tudom elképzelni.

Vagy:

— Nem, erre nem gondoltam. Miért érdekes ez?

Aki vele szemben ül [elég messze, mert az asztal majdnem két méter széles], középkorú, testes, őszülő hajú férfi, erre azt mondja neki:

— Itt már tulajdonképpen tovább se mehetnénk, mert a katolikus egyház azt tanítja, hogy...

A lány várta, hogy itt majd megállnak, és ő is elmondja, hogy képzelet, és a másik erre mond valamit, amit ő gondol erről, és erről eszébe jut valami, és újra mond valamit, a másik meg válaszol, ugyanúgy [vagy legalábbis hasonlóképpen], mint amikor K.-val néztek ki az ablakok és beszélgettek. A másik azonban fölvetette a következő kérdést, és aztán még egyet és még egyet. Végül már csak igennel és nemmel válaszolt [válaszolhatott], de nem mondott semmit többé.)

2.

Nemcsak a messziről látható magas torony juttatta eszébe, ezt az ötletet, egy verőfényes nyári délután, a hídfő környékén, a még megmaradt földszintes házak között, ahol feketére festett vasajtók nyílnak az aszfaltozott utcákra, és a földbesüppedt házak előtti területet egészen a hídfőig meg a hegylábíig mindenütt fű borítja, — főképp a templom körüli csönd juttatta eszébe, hogy talán megkísérelheti: ez az épületek közötti délutáni verőfény, a templom előtti teret szegélyező fák, — melyeken madarak zsinátoltak, — meg a fejkendős öregasszony, aki most fordult ki a ciradás kétszárnyú kapun, juttatta eszébe a gyerekkorát, meg azt, hogy egyáltalán ilyen is létezik; és persze a hosszú sétáján eszébe jutott gondolatok is elvezették oda, hogy a magányra gondoljon (— Nagyvárosi magány, — jutott eszébe a sztereotíp mondat), valakire (akárkire), akivel elbeszélgethet, meg a megváltás lehetőségére, és a papokra, meg a gyerekkorára és a kíváncsiságra.

A téli kikötő szélén, a Népsziget mellett, a lágymányosi parton, és az összekötő vasúti híd tövében, — bizonyára még másutt is, ahol azonban so-

*) Kozm. és Háztört. vegyip. Váll. 2. sz. gyár MSz 3657. Ft. 13,60.

hasem volt, — rábukkant egy-egy elhagyatottabb helyre, melynek környékét többnyire senki sem kereste föl, és ahol úgy érezte, senki sem zavarja, és ahol egyedül maradhat (szemtől-szembe): vajon kivel? De túlságosan messzire estek, rendezetlen volt környezetük (emlékezetében a háborús képek merültek föl), és a messzeségben mindig csak (a bizonyára nagyszerű) gyárkémények és füstfellegek zárták le a láthatárt; ezt az emberközeli csendet a sárga épületek között itt tapasztalta először, most, minden átmenet nélkül, váratlanul, — (anélkül, hogy erre ellentmondást nem tűrően fölhívták volna a figyelmét!) és anélkül, hogy ki kellett volna mennie a városból, — így otthonos volt minden és barátságos.

Mikor elindult a hídfőtől a napfényben sárgálló házak felé, melyek között ott emelkedett ez a régi egytornyú templom, még nem gondolt pontosan rá. A hídfőközelben még hallotta maga fölött a gumikerekek fojtott, ismétlődő surrogását, amint a csavarvonalban emelkedő följárón (amely alatt a partról jövet el kellett haladnia) az autók ráhajtottak a hidra; a 360°-os, — enyhén emelkedő, — kanyarban fölajgattak a kerekek, és a gumi egy pillanatra éles, csikorgó hangot hallatott, amint megcsúszott a följáró lekopott aszfaltján. Ez a nagyfrekvenciájú, rövid, — többnyire éles, — csikorgás volt az egyetlen hang, amely még egy darabon elkísérte, mielőtt a templom elé ért, de a házak között ez is végleg elenyészett, és nem maradt belőle más, mint a távoli forgalom meghatározhatatlan zsongása, az elmosódó zúgás, és a belőle olykor kiemelkedő, (de már alig-alig hallható) csengések; együttes, összefoglaló nevük: távoli zaj. — Akár valami stilusgyakorlat, — gondolta a lány, visszatekintve a hidra, a följárók térgörbéire, a — messziről nézve — gyufaszálvékony tartókra, meg az elnyújtott, szabályosan ismétlődő formákra.

Visszafelé nézve a hídhoz vezető spirálisok is kisebbnek látszottak már, csak a hídfő túlsó oldalán emelkedő sziklás hegyoldal nem vesztette el arányait, sőt: túl magas és meredek volt ahhoz, hogy már ilyen rövid szakasz után megtöppedjen a látómezőben. („JÓ NAGYOT ESHET, AKIT ONNAN LELŐKNEK!”²⁾)

Akik azt várták volna, hogy innen nézve már sokkal kisebbnek látszik majd, bizony csalódnak. Ha a hegy fontos dolog volna, úgy ezt a családost csak valamilyen (akármilyen) hajlíthatatlan meggyőződés ellensúlyozhatná; eszerint vagy egyáltalán nem léteznék a hegy (legfeljebb megtévesztésül van ott), vagy pedig el kellene valahogy tüntetni³⁾, — gondolta a lány.

Mivel ő egyikre sem hajlott, inkább nem bántotta a hegyet. Azért egyszer-kétszer még hátrafordult, hogy egyik szemét behunyva, egy képzeletbeli fegyver szákeresztjével célbavegye a hegyet (ő is csak korának gyermeke), és elképzelje, milyen érzés a hősnek (vitéz, deli † levante = deli levante, légios)... NEM ÉRZEK KIELEGÜLÉST, — állapította meg. Egyébként is szívesebben kereste először magában a hibát

amiért magányos. Szeretett gúnyolódni is, de mivel azt tapasztalta, hogy ezt csak kevesen értékelik megfelelően, inkább megtartotta magának a gondolatait (elégge el nem ítéltető megátalkodottság). Most elhaladt a plakát (egy plakát, ha nem ilyen plakát, akkor olyan plakát) előtt, és megkerülve a kis ház előre ugró oldalát, megállt a tér sarkán. Most lépett ki az öreg-asszony — biztos ájtatos —, most érzékelte a csöndet, mely itt körülvette, a délutáni verőfényt, amely ferdén hullott a sárga falakra, a templom előtti teret szegélyező fákat, melyeken madarak zsinatoltak, meg a fejkendős öreg-asszonyt, aki most fordult ki a cirádás kétszárnyú kapun, jobban mondvá

¹⁾ Gellért, eredetileg György, valószínűleg lombard származású, Csanádról a lengyel határ felé tartván, a pesti révnél (a mai Erzsébet hídnál) a tömeg felismerte, kétkerekű talyigán a Kelen-hegyre hurcolták, és a szikláról lelőtték, stb.

²⁾ Lukács, Gy.: Taktika és etika. Budapest, 1919.

meglátta mindezt inkább, mint érzékelte, de a kettő együtt járt, hisz sok mindennek, (ami már előbb is eszébe jutott, mert jó néhány km-t megtett már ezen délutánon a folyó nyugati partja mentén [sétált, ahelyett hogy dolgozott volna!], a vízre lenyúló lépcsők és a sima lapokkal beborított kőpart fölött, ahol most többnyire horgászok hajlanak a térdük fölé [messziről nézve úgy festenek, akár a beteg emberek, akik hátrét görnyednek a fekély okozta fájdalomtól], teherautók dübörögnek el fölöttük a rakparton, és egy-két gyerek eteti a csatornatorikolat körül szálldosó madarakat),

most sok mindennek folytatása volt az a gondolat, mely előbb a gyerekkorát juttatta eszébe, majd azt, hogy egyáltalán ilyen is létezik, (ilyen nyugalom, természetesen, mi más?) meg a magány (— nagyvárosi, — nyilván), és akivel elbeszélgethet (talán?), a megváltás lehetősége, és a papok (vajon hogyan élnek?) és a gyerekkora, meg a kíváncsiság...

meg egyáltalán: hogy talán!?!⁴ Neki ez abban a pillanatban így jutott az eszébe: — Isten tudja... — És ebben a pillanatban nem volt ebben a gondolatban semmi könnyelműség. (Erre utólag egész határozottan emlékezett.) Elindult.

Emlékei voltak-e, melyek elsősorban eszébe juttatták, hogy belépjen, vagy a várakozás volt-e fontosabb, melyet, — mint minden új elhatározás végrehajtásakor, — érzett, nem tudta utána sem határozottan tisztázni. Hajlott arra a föltevésre, hogy jelenlegi, felnőtt helyzete határozta meg inkább a lépését, s a gyerekkori emléknym — valahogy a tudatküszöb környékén — csupán a végső lökést jelenthette. Bár mindezt így elgondolta utána (később, hetek múlva), mégis — már-már akaratan kívül (talán az egész vállalkozás visszhangtalansága miatt: ebből azt a következtetést kellett előbb-utóbb levonnia, hogy egyedül magában keresheti a visszhangot, és senki mástól nem számíthat a keresésben segítségre) kétségek maradtak benne, mert el tudta volna képzelni azt is, ha éppen az ellenkezője az igaz. Ez a (kétékedésre és belátásra hajlamos) magatartás — összehasonlítva azzal, amely tántoríthatatlan meggyőződéssel vallja saját (bizonyára vitathatatlan) igazát — meglehetősen bizonytalannak és használhatatlannak tűnik a tökéletesség szempontjából. A lányt azonban — „csökönnyös, romlott nemzedék!” — mindez egy csöppet sem zavarta; nem is nagyon tudott róla, hogy mindez (csökönnyös, romlott, mi más, természetesen). Persze mindez csupán az általánosítások elvont szintjén érvényes, és a lány hétköznapjait látszólag nem befolyásolja. Barátai és ismerősei kézzelfoghatóbb, gyakorlatiasabb szempontok alapján ítélték. K., a festő, akinek életét nemrég közelebbről tanulmányozhatta, ebben a bizonytalanságban csak jellegzetes női tulajdonságot látott, gúnyos, — de korántsem bántó — lenézését soha nem is rejtette véka alá, és biztonsága valóban elismerést váltott ki: főképp, hogy ez a biztonság az életmódjában nyilvánult meg, és ezért az olyan nők is — másfélék, mint ő, nagyravágyóak, — szívesen elviselték lenézését, akik különben a többi hozzá hasonló éhenkórászt észre sem vették. M. egészen más volt; soha nem érezte vele, hogy csak nőnek tekinti, s mindig szívesen megbeszélte vele mindent. M. azonban óvatos duhaj volt; most, amikor már nincs olyan közel hozzá, világosabban látja őt, a maga óvatos, biztonságra törekvő életmódjával, betétkönyvével és előírászerű modernséggel berendezett lakásával. Amíg szerette, teljesen alávetette magát ennek a világnak, amelyet M. képviselt, s amelyről — mert hisz szerette M.-et — úgy érezte, ettől kezdve teljesen az övé is, és így (hiába volt valójában ellentétes az ő világával) boldogan és alázattal tudomásul vette, hogy ez lesz a rendeltetése, (bár tudta, hogy nem ez a leg-tökéletesebb), s egy percig sem ítélte el ezért önmagát vagy M.-et. Most,

⁴ Ez volt az 5. második dimenziója: a remény. Első dimenziója a fogyasztás. Bővebben: Herbert Marcuse: Der eindimensionale Mensch. Studien zur Ideologie der fortgeschrittenen Industriegesellschaft, Neuwied 1967.

amikor „mindez már a múlté”, sem tudta azonban M.-et elítélni, mert emlékezett arra, mennyire boldog volt akkoriban, s legfeljebb tudomásul vette utólag, hogy az „éremnek volt egy másik oldala” is, és azt is tudomásul vette, hogy természeténél fogva, — talán mert nő: ebben igaza lehet K.-nak, — hajlik a megalkuvásra. K. annyira más volt, hogy valószínűleg ez a különbség okozta, hogy érdeklődésével feleje fordult: ilyen rendetlenséget, mint amelyet nála tapasztalt, a mindennapi igények ilyen magabiztos semmibe-
vévését legfeljebb az olvasmányjaiból ismerte eddig.

Aztán arra gondolt, hogy mit mondanak majd neki, amikor belép, le-
térdel a sötétben, és bizonytalanul elmondja: valójában nem is tudta volna tovább elképzelni cselekedetének következményeit, mert hiszen éppen ez után kellett megtörténnie annak, amire talán várt. (Nem, nem volt misztikus. — Talán ez volt a hiba — gondolta utána. — Dehát mit csináljak: ilyen vagyok, nem állhatok a fejem tetejére!)

(— Nem, nem tudom, hogyan kell.

— Utoljára mikor?

— Nem tudom pontosan, már alig emlékszem...

— Nahát. De hogy jutott eszébe?)

— Az is lehet, hogy kinevet! — Nem zavarta volna ez a nevetés; az se zavarta, ha valaki más, valamelyik ismerőse, vagy éppen egyik testvére (más céljaik voltak, nyilván más volt a véleményük) vagy anyja nem vele ért egyet: — Nekem ez meg ez a véleményem — mondják. — Nekem meg az — mondja ő, és ezzel el van intézve. Vagy K. kineveti (anyja nem, neki nincs humorérzéke: az ilyen embernek mindig rosszabb), ő meg vállat von: $a^2 - b^2 = (a + b)(a - b)$. Ez a kölcsönösség; az egyik embernek ez a megfelelő, a másiknak amaz. — Azért nyilván, hogy K.-hoz nem lehet feleségül menni; nemcsak azért, mert ilyen meg olyan, hanem mert nem szeretem. Volt néhány dolog, amiben tanultam tőle, de nem tudtam megszeretni.

De azért úgy gondolta: — Nyilván egyszersmind csodálkozni is fog (a pap), hogy ilyesmi eszébe jutott, hiszen nyilvánvaló, hogy legfeljebb a fogalmat ismerem, könyvből, na meg az a régi emlék, a gyerekkorból, amikor egyszer-kétszer csináltam is... Ennyi idő után, ilyen kevés tapasztalattal!

Aztán meg: Valamit azért csak fog mondani, ha először nevet is rajta (úgy, ahogy csodálkozva vagy érdeklődve nevetni szoktak), és később érthetőbb lesz, miért jutott eszébe ez a lászológ képtelen ötlet (azt se tudta már, hogyan kell csinálni, csak belép egy rácos ablakú fülkébe), amellyel valójában a meghallgatás természetes emberi szükségletét elégíti ki, — nyilván, mert úgy gondolta: ez is amit most csinál majd, csak ebből a szükségletből ered (a csalódás majd megtanít arra, amit mások ellenkezés nélkül tudomásul vesznek: hogy a megbánásnak is előírt formái vannak) —, de a legjobban az érdekelte, hogy mit fognak neki mondani (nehéz, és lényeges kérdésekre számított), és attól félt, nehezen érti majd meg (nyilván, mert mégiscsak lány), amit a vele szemben ülő mondani fog (hisz minderről többet gondolkodhatott). Valójában arra számított — csak éppen nem fogalmazta meg —, hogy csodálkozást fog kelteni, megkérdezik majd, és ő elmondja, mi vezette ide (magáról beszélhet, s ez mindenkinek számára a legérdekesebb).

Lassan haladt a házak mentén, majd nem a járda peremén, a templom felé. A kellemes nyugalom állapota. Kényelmes, sétáló lépések a járdaszélen. A templom előtti tér olyan szép volt a délutáni napsütésben, hogy ettől fölbátorodott. A ferdeszögben hulló fény kissé megnövelte már az árnyékokat, egyik oldalon álltak az alacsony, sárga házacskák, a templomhoz szorosan hozzátapadva pedig két emeletes, nagy üvegablakos épület állt, széles erkélyekkel. Ezek új épületek, de a többi: érintetlenül megmaradt középkor. — Szép ez a világ! — Egy idegennek úgy tűnhet, mint egy csendes-óceáni korallsziget. Az a néhány ember a téren: kannibálok. Az idegenek (akik soha sem látták), biztos úgy néznék őket, akár az utazók a bennszülötteket. Őt is

így nézték: „nézd, ott is egy kannibál!” Elképzelte, amint váratlanul közéjük csöppene, egy melanéziai szigeten, a homokos tengerparton, a pálmafák alatt, miközben körös-körül vadul verik a dobokat, és a legjobb számokat játszik a gitárokon, amelyeket valaha hallott életében (COME ON CHILDREN, LET'S SING⁵). Misszionárius lenne és feleségül menne egy beenszülöttökhöz; mindenkinek kedve volna a megtéréshez, állandóan táncolnának. Ő lenne a legelső kannibál hittérítő.

Egyenletes, egyforma hosszúságú lépések. Távoli gyermekkiáltás a házak mögül. A fejkendős öregasszony már a tér túlsó sarkához ért. Később (néhány mp. múlva), mikor már körülvette a templomhomály, tűnt csak föl neki, hogy milyen élesek voltak ebben a délutáni fényben, kint a színek: akár a színtetikus festékeké, melyekkel tegnap átfestette a kopott széket. K. műtermében. Csillogók, tiszták. Kész élvezet volt, az a festés. Igen, bár K. kinevette. — Minek ez, — mondta, — minek? Talán zavar, hogy csóró vagyok? — Pedig nem, a szegénység nem zavarta, ezt K. is tudhatta, hiszen tőle is tanult valamit. Sőt: örömet talált abban, hogy szilveszterkor, vagy karácsony táján, meg vasárnaponként (amikor mindenki előveszi legszebb ruháját, hogy igazolja, mennyit fogyaszt az elosztott javakból) hétköznapi — kissé kopott — ruhában menjen az utcára, nemcsak azért, mert ő akkor ünnepel, amikor maga is szükségét érzi, hanem azért is, mert nem tartotta fontosnak (kifejezetten valami közönyt érzett, ha rá gondolt), hogy a közboldogság érdekében eltagadja valóságos helyzetét (fölvesszük a ROTSCHILD KLÁRA & CHRISTIAN DIOR kabátot, beleülünk az autóba: ez ám az ALL ROUND boldogság!), azt, hogy több kopott, egyszerű, hétköznapi ruhája van, mint új, frissen vásárolt, sőt, hogy egyáltalán nincs egészen új, és nem is áll szándékában vásárolni, minék.

Itt bent, az üres templomban (csak elöl ült néhány mozdulatlan alak), a sötét padsorok között, megállt egy kicsit, körülnézett, és hagyta, hogy aklimatizálódjék ehhez a megváltozott nyugalomhoz és csendhez, melyet csak időnként szakított meg egy-egy előlről érkező visszhangzó köhögés (valaki olykor köhögött elöl: kitartóan, apró, száraz köhüntésekkel, néha krakogva is egyet, mintha szabadulni akarna a gégejébe rakódott reszelékektől vagy homoktól), majd beült a leghátsó sorba, hogy föltűnés nélkül körülnézhessen. Az oltárt néhány gyertya világította meg, a márványoszlopok úgy csillogtak a sötétben, mintha olvasztott vajjal öntötték volna le őket.

Ki tudja, melyik pillanat volt a fontosabb? Most, ez, amikor itt ül a padok között, vagy előzőleg, amikor... de hagyjuk ezt, megkísérel majd még sok minden más is, olyasmit, ami egészen távol esik ettől a kísérlettől látószólag semmi köze hozzá. (elhagyja pl. az országot, vagy megállít ismeretlen járókelőket, és megkérdezi tőlük: — Mondja, mi értelme volt az életének? —, elképedést vagy fölháborodást váltva ki, esetleg belép egy tömegszervezetbe, vagy elmegy táncolni a Danuviába, ahol a GEMINI-együttes játszik — „mesz-sze a legjobbak!” —), de majdnem valószínű, hogy ezt nem próbálja meg még egyszer. Utólag, visszafelé nézve, a tapasztalat alapján már tudja majd, hogy lám, valamire mégsem gondolt azokban a pillanatokban, amikor megérlelődött benne a döntés, hogy meggyónják, főleg arra nem gondolt, hogy vannak — tőle teljesen független — szempontok, melyek eleve eldöntik, hogy megkaphatja-e a feloldozást, olyan szempontok, melyekre soha sem gondolt, mert magától ügylátszik nem jöhetett rá, csak ha előzőleg megtanulja őket; így, tanulatlanul —, pedig tudta, hogy nem ostoba — természetes ösztönei, érdeklődése talán nem elegendők hozzá, s ügylátszik, semmi nem egyszerű, csak az, amit ő érez. Ő egyszerűnek és minden további nélkül megvalósíthatónak érezte, hogy most — a következő pillanatban, miután egy ideig magába merült (ezt ösztönösen tette), és elképzelte magának mindazt, amit mondani fog — fölkel a

⁵) Mahalia Jackson, CBS 62300A (CL 1428) with the Falls-Webb ensemble.

padok közül, és odamegy oldalt, ahol a háromajtós, sötét — fából készült homályos-üvegablakú, — fülke áll, benyit, letérdel, (erre még emlékezett) és (valószínűleg így is kell) egyszerűen elmondja mindazt, amit rossznak és megoldhatatlannak érez. (Lehet, hogy arra számított: ettől majd valami olyat tapasztal, amit érdemes megjegyezni.) Dé minden túl gyorsan ment.

— Szeretnék gyónni. Utoljára tízéves koromban gyóntam. Nem tudom már, hogyan kell.

A sötétben alig kivehető rács az arca előtt. Egy-egy száraz koppanás, amint cipőorra nekiütődik a deszkának. (Térdelés közben nem ért mindig a padlóhoz, csak amikor kissé leeresztette.) A túlodalon egy-egy alig hallható sűrűlódó nesz, amint valamilyen test megmozdul, ruha súrolja az oldalfalat, és lélegzetvétel hangja vehető ki közvetlen közelből. A sötétben minden szűk. Szokatlanság.

Lassan eloszló félhomály. A rács mögött észrevehető körvonalak. A meglepetés hangja? Talán csak ő érzi annak. Az első kérdésnél mi sem volt természetesebb; csak őt érte meglepetésként. — Tényleg, miért is jöttem gyónni? — ismételte magában. Persze rögtön fölismerte a kérdés fontosságát: minden azon múlott most a számára — az eszébe se jutott, hogy más is jelen van —, hogy elfogadható választ tud-e adni önmagának. Őszinte akart lenni, de főleg tárgyilagos. Nem tudta jól érzékelni, hogy milyen hangosan beszéljen.

— Bejöttem és láttam, hogy itt ül a gyóntatószékben.

Tudta, hogy röviden fejezte ki magát, de megszokta, hogy elsősorban a tények számítanak. S egyébként is: hogyan magyarázza?

(A másik ember ott a túlodalon, mintha rövid ideig töprengett volna, mielőtt megszólalt, keresve a megfelelő kifejezéseket: ... vegyük úgy, hogy magában megszólalt az Isten...)

— Hát vegyük úgy...

Hogy is képzelte? — Nahát? Hogy jutott az eszébe? — s ezen talán még nevetni is lehetett volna. Tájékozatlanság.

Hirtelen megérezte, hogy itt nem beszélgethet úgy, mint a folyópart kőkockáin vagy a múzeumkert lépcsőin ülve valamelyik barátjával, félórás szüneteket tartva és köveket dobálva a vízbe. Talán már itt eldőlt minden? Pedig volt hivatalában, abban, hogy csak azért ültették oda a rács mögé, hogy másokat meghallgasson, valami nem mindennapi, pazarló és a termeléstől idegen; tulajdonképpen ez imponált. (Persze mindezen a lány csak később — amikor már ideje volt rá — gondolkodott el.)

Megállapodtak abban, hogy inkább a kérdésekre fog válaszolni.⁶⁾ Az első kérdések elvontak voltak, látszólag semmi közük sem volt a későbbiekhez; Istenre, a nevére meg az ünnepekre vonatkoztak (I., II., III.,) valójában illetek is a helyhez. A lány hitt Istenben, káromkodni nem nagyon szokott, legfeljebb azt vitatta volna, hogy a naptári ünnep mindig egybeesik azzal az ünneppel, melyet az ember tényleg érez. De erről nem kérdezték, ő pedig kezdetben mindig sokkal elfogódottabb volt annál, semmint hogy valakinek a szavába vágott volna. Egyelőre tehát még nyiva maradt minden.

Váratlanul azonban olyan kérdést hallott, melyet nem értett. A pap a szüleit emlegette (IV.).

— Hogy miféle tiszteletet adjak meg és mit fogadjak meg nekik? — gondolta a lány. — Nem, ezen még nem gondolkodtam —, mondta végül. — Erre nem tudok válaszolni.

Hiába biztatták, hiába töprengett, sehogy se jutott valami határozott az eszébe. Egyszerűen nem volt mit mondania erről. Annyira belemerült ennek fontolgatásába, hogy nem értette a következő kérdést. — Kik élnek még? — ismételte.

⁶⁾ M6z. II. 20.2-17. (I.—X.)

A pap újra elmondta.

— A szüleim? Persze.

Pontosan maga előtt látta őket: anyja középmagas volt, apja valamivel magasabb, a középmagasak fajtájához tartozott. Mindketten soványak voltak, viszonylag hosszú, felső testtel. Messziről nézve nagyon egyformáknak látszottak.

— Ez nem merült föl közöttük... Olyanok mint én.

Sóhajtás a rács mögött (— Na menjünk tovább...)

— Menjünk... Még valamit kérdezett tőle (V.), de ez véletlenül meglehetősen súlytalanul hangzott. — Nem, nem hinném,... — válaszolta. (Utólag visszaforgatva emlékezetében a beszélgetést, eltöprengett azon, miért is sikrádott el pontosan ez a kérdés. Utólag visszagondolva rá, éppen ezt érezte a legfontosabbnak. Úgy érezte — nem tudta másként érezni —, hogy rajta áll vagy bukik az összes többi: — ha nem tartja be [ha ő], vagy korlátozza a szabadságot] akkor a gyakorlatban az összes többi parancsot megtagadja [akármit mond, cselekszik vagy hisz], de az összes többit megtagadhatja a gyakorlatban, anélkül hogy ezt a parancsot megtagadná. Egy sajátos tengelyrendszer origója volt számára ez a parancs, nélküle minden más értelmét veszítette volna.)

A pap most egy furcsa szót használt. Olyan volt, mintha hivatalosan érdeklődnék.

— Hajadon? Én?

A kérdést elismételték más szavakkal.

— Ja, hogy van-e férjem?

A lány még mindig nem tudta, mire akar kilyukadni.

— Nem, nincs. — Arra gondolt egy pillanatra, hogy a pap talán nem szokta meg, hogy vadidegeneket gyóntasson. Ezért a következő kérdés teljesen váratlanul érte (VI.). — Miféle bűnös testi kapcsolatokra gondolhat —, találhatta magában, de nem tudta eldönteni.

— Nem értem — mondta inkább.

A pap újra elismételte a kérdést, más szavakkal.

— A házasságon kívül? — Először valami egész másra gondolt, de most már azt hitte, hogy érti a kérdések logikáját. — Huszonkét éves vagyok, nem vagyok szűz. — Kissé feszélyezett volt, valószínűleg a csodálkozástól.

A pap egy kis szünetet tartott. Lehet, hogy már ekkor fontolgatta, hogy érdemes-e folytatni? A lány pedig megpróbálta megérteni a helyzetet. — Igen, ezek a kérdések — gondolta — minden bizonyosan megfelelnek az előírásoknak. — Sejtett mögöttük valami évszázadokra visszanyúló gyakorlatot, mert

világosak és érthetőek,
takarékosak és szűkszavúak,
rövidek és egyszerűek,
konkrétak és határozottak,
decensek és szerények,
alkalmazkodók és célszerűek,

nyugodtak, szeretetteljesek és türelmesek voltak ezek a kérdések. — Biztos vannak könyvek, ahol le is írták őket, azt, hogy milyenek legyenek és milyenek ne legyenek ezek a kérdések, és hogy hogyan kell őket fölteni —, gondolta a lány⁷. És most váratlanul úgy érezte (tulajdonképpen ezt érezte kezdetről fogva, csak most tudatosult benne), hogy RÉSEN KELL LENNIE. Jól ismert, mindennapos érzés volt ez, ismerte mióta az eszébe jutott, mi több: másokról is tudta, hogy ismerik és ugyanezt érzik (mi sem természetesebb ennél). Csak olyankor nem érezte, mikor hosszabb ideig elüldögélt egy-egy el-

⁷) O. Schöllig: Die Verwaltung der heiligen Sakramente. Freiburg, 1958. p. 217.

hagyottabb helyen és egyedül maradhatott (önmagával); a téli kikötő szélén, a Népliget mellett, a lágymányosi parton és az összekötő vasúti híd tövében, ahol ritkán járnak mások, és néha órákig senki sem zavarta, vagy — talán — amikor szerelmes volt. Arra nem számított azonban, hogy ez az érzés itt is utólrérheti; előzőleg minden magától ment.

— Hogy hányszor?

Megrázta a fejét, mint aki el akar valamit hessegetni magától: — Én szerelmes voltam akkor. Egy férfival, akit szerettem.

A másik ember hangja komoly volt, majdnem rábeszélő. De a kérésével, azzal amit erről mondott, nem tudott mit kezdeni.

— Mit bánjak meg?

Megmondták.

— Hogy bánhatnám meg, hogy szerettem őt?

Válaszoltak.

— Bűnt?

— ...

— Szerettem őt. (— Hogy milyen kifejezéseket használ: „testi kapcsolatok”.)

Hallotta, hogy fölsóhajtott. (— Na menjünk tovább...)

— Menjünk...

— Tudja, ez így nem nagyon megy — (hangja mintha fáradtan csengett volna. Szomorú volt? vajon mit érzett?) — Megbánás nélkül nem adhatok feloldozást. Magának előkészítésre van szüksége.

2.

(... van szüksége. Így történt aztán, hogy elhívta másnapra, ugyanennek a templomnak a sekrestyéjébe, a kopott bútorok közé, ahol rózsás arcú, szárnyas lányalakok képe függött a falon, és a beeresztetlen, szürke padló, meg a porlepte irodaszekrények olyan otthontalanná varázsoltak mindent. Adott is neki akkor egy könyvet, melyet a következő alkalommal még visszahozott, de már ekkor tudta, ezeknél az utolsó szavaknál ott a templomban, hogy ezzel mindez véget is ért, és csak azért ment el még egyszer, hogy túlságosan meg ne bántsa a másik embert, hogy túlságosan el ne keserítse őt, amiért magára hagyta, mert — legalább annyira, mint a másik — átérezte, milyen a visszhangtalanság, s ebből a szempontból mindegy, hogy ennek ki az oka, mert a belőle megszülető érzés egyformán kellemetlen mindenkinek; de sajátos módon — ebből a szempontból úgy látszik mégis elérte célját — valami megkönnyebülést is érzett, azt a megkönnyebülést és föloldódást, amelyet ettől a kísérletétől talán öntudatlanul is elvárt, mert rájött arra, hogy az ő egyedülléténél létezik még nagyobb is, egyetemesebb, és mikor később újra végigsétált a kőlapokkal burkolt folyóparton (esetleg valamelyik barátjával, akik közül az egyiket talán megszereti majd és a felesége lesz), kissé más szemmel nézett a világra, na persze nem sokkal másként, mint előzőleg, csak egy egész keveset változott meg valami benne, olyan keveset, mint amennyit egy-egy sok töprengést kiváltó esemény vagy kísérlet változtat az emberen, de neki ez elég volt akkoriban ahhoz, hogy megsajnáljon egy másik embert, és ez az érzés erősebb legyen benne, mint saját sajnálata, amely most — talán persze csak egy időre — eltűnt, és este tényleg el is ment táncolni (éppen a GEMINI játszott: a legjobb számokat játszották, a Lucie-t, és a San Franciscót⁸ nagy heje-huja volt, K. is jól érezte magát, ami ritkaság), pedig egy idő óta csak ritkán, mind ritkábban járt táncolni, most azonban meg lehetőleg jókedvű volt, ami — mondjanak bármit — valójában Istennek tetőző dolog.

⁸) Scott McKenzie, CBS 2616.

REVICZKY ARCÓBAN*

IRTA KORODA MIKLÓS

— Tavaly jobban használt Arco... — húzódott össze az ablak elé állított alacsony és mély öblű karosszékben. Letette a tollat és nézte a „szélmentes, csendes, déli völgyet” az üvegen át. — Mi lett a „klimatikus gyógyhely”-ből? Elszánt sűrű eső, ami már nem olyan, mint a múlt évben, a puha permeteg; ostoba, engedetlen szél, kicsit már vihar is. És hová lett a januári harmincfokos meleg és vele együtt a kiskabátban, nyitott ingben fagyalatozó vékony és fekete olaszok?

— Az olaszok sem ülhetnek kint az osteria előtti járdán és biztos, hogy elbújnak nyitott nyakú ingeikkel a kanyargós, vézna, öreg utcák ódon házaiba — mosolygott a beteg és a gyerek örömeivel: másnak sem jobb, mint neki. Úgy kell a felnőtteknek és a bennszülötteknek, most ők is befűtött, bezárt szobában ülhetnek, mint ő.

Pedig már április van. Lassan otthon is enged az idő, nemhogy Dél-Tirolban, ahol ilyenkor már lobog a nyár és fehér nadrágban járnak a — „gyógyvendégek”. Tavaly áprilisban a Garda-tóra rándultak ki a San Marco gőzösön. — Az ökrök a Garda-tón, — enyhült meg és emlékezett, hogy mielőtt a kis hajóra szálltak a rivai kikötőben, előbb a szarvasmarhákat hajtották fel a személgőzöstre. A békés állatok elégedetten foglalták el a második osztály utasai elől a jó helyeket és példásan kérőztek a ringó fedélzetén.

Csak az ökrök után jöttünk mi! — melegegett fel az emlék derűjében és hallotta a matrózok kiáltásait, ahogy eltolták a parttól a gőzöst. — A Lacus Benacuson voltunk, a Lagho di Garda majdnem erőszakosan kék vizén. A tó kék volt — állapította meg örömmel és megnyugodott — fehér habfodrokkal, mint a templomba készülő szüzek ruhája, a három hegycsúcs Riva — Torobole mögött havasan ingerelte a tavaszt, amely mindent magának követelt, akkor: múlt áprilisban.

— És Limone, a citrom-falu, az osztrák—olasz határon. A sziklák alatt minden sárga volt a citromos ágaktól. Lelkesen bámulták a citromokat, ők a „díszbetegek”, akik már túljutottak a ketreces kúrán és kirándultak.

— Micsoda idők! Akkor még ő is díszbetegnek számított, könnyed és előkelő, irigyelt üdülővendégnek, aki áthajózott a Lacus Benacuson és végigjárta a tó partján épült Villa Bettoni termeit. — És a három skorpió a parkban, a kövek alatt, a szökökutak mellett. Szöcskék és skorpiók! Mindez felfoghatatlan csoda most. És hogy megéhezett a gyaloglástól és a levegőtől, úgy faltak a Cardone-i osteriában, mint a fáradt munkások, vagy a nagy hancúrozások után Pietro és a többi olasz gyerek.

Most nincs étvágya, nem tud enni és attól ilyen sovány, hogy már az ülés is fáj. Gager doktor ugyan azt mondja: a bélhurutjának jót tesz a koplalás. — A nagyobbik baj a gyomorral van! — nézett rá biztatóan az orvos. — A belek rendetlenek... Tehát nem is a tüdő a veszélyesebb, attól egészen jól meglenne — vidámodott fel és megintette a beleit: hűtlenek, most hagyják el, amikor már azt kaphatnak, amit akarnak. De nem kell nekik semmi. — Ez a bosszú — gondolta bágyadtan. A belek lázadása, amiért húszas éveiben olyan mostohán bánt velük. — Szóval nem a tüdő, hanem a gyomor körül kellene csinálni valamit.

— Talán még azok is megjavulnának, ha az idő olyan lenne, mint tavaly — tekintett ki az ablakon a nedves és esőtől fényes kövezetre. — Ha itt lenne az igazi tavasz, gyorsan rendbejönne és akkor... Akkor mehetne Vele messze, keresztül rohannának Olaszországon, egész Capri szigetéig és végleg kigyógyulna. Aztán esetleg Párizs...

* Részlet az író Váharomadár című regényes Reviczky életrajzából.

— Nyolcvan évig fogok élni, mint Goethe! — írta egyszer hetykén Gáspár Imrének, amikor a hajniki nagy levelező figyelmeztette: kímélje magát. De akkor még alig jutott túl a húsz esztendőn és elbizakodott volt, mint valami kölyökmilliomos. — Egészségemre pedig nem vigyázok! — felelt a mindig aggodalmaskodó és felsőbbbseges költővel. — Nyolcvan évig fogok élni. . . — húzta el a száját. Most már a fele is jó lenne és sokkal csendesebben, mint ahogy akkor elképzelte.

— Túl szerény vagyok! — elégedetlenkedett. — A nyolcvan fele kevés. Kilencedikén múlt harmincnégy éves és holnap lesz harmincnegyedik nevénapja. — Az ember életútjának fele — gondolt Dantera. — Most kezdődik minden! — biztatta magát, mint annyiszor, a változások kapujában. — Kezdődhet. . . tette hozzá enyhe mélabúval. Végre mintha elismernék. Új kötetét, — a másodikat — az annyi előcsatározás után könyvesboltba került Magány-t, „jól fogadta a sajtó.” A lapok bőven, ám elég felületesen „méltatják”. Palágyi Menyus már erősebben bírál, a Pesti Napló tárcájában, épp egy hónapja: „Reviczky magánya nem valamely sorsfordulatból származik: ez, hogy úgy mondjam, egy vele született, tartós, másíthatatlan állapot. A magányok magánya ez, melyet ember sehol a világon úgy föl nem találhat, mint a nagy városban és a nagy városban is talán sehol úgy, mint az irodalmi életen belül.”

— Honnan tudhatná! Mit sejthet a szelíd barát az ő sorsfordulatairól s fájdalmas termékeny magányáról? Palágyi elmélyülési szándéka vitathatatlan — s mégis felületes. Összezavar fogalmakat és szereplőket, hősnőket és eseményeket. Elvétai a neveket, felcseréli Emmát Lajkával, Donna Dianát tartva a kékruhás leánynak, Dettát véelve a pozsonyi ligetnek, sőt parknak! Persze, ez bagatell, de azért bosszantó s csöppet sem vall alaposágra. „Az Emmához írt utóhangok e kötet leggyöngébb darabjai”, — karcol a verssé oldott múltba Palágyi. — „nem is annyira a szerelem, mint inkább a szerelem iránti kegyelet szólal meg bennök. Reviczky nem a nagy vagy tartós szenvedélyek, hanem a hangulatok költője. A világ csak hangulat, ez a költői szép mondás Reviczkyknél igaz önismeretre vall.” S ez félig-meddig talál, ám mélyen leszállítja az elismerés értékét és a bíráló értetlenségéről tesz bizonyosságot, amikor odaveti: „Újabb lírai költőink között ő és Endrődi Sándor azok, akik mindig legfőképpen 'hangulatosság'-ra törtek”. . . Mintha a hangulat azonos lenne a hangulatossággal!

„Reviczky magánya azért oly kietlen, mert neki a természet iránt egyáltalán nincs érzéke.” — Mert nem dalolok a délibábos pusztáról? — nevetett s dühöngött egyszerre az arcói gyógyintézet foglya. — Ejnye, bejnye, kedves Menyus! Mit várjak a gonosz kritikusoktól, amikor a jószándékú barát útja is hamis ösvényre tekereg? — „Reviczky újabb lírai költőink között a legvárosiasabb” — olvasta tovább a Pesti Napló tárcáját. — Ezt dicséretnek szánta Palágyi Menyhért, mint új vonást említi, de aztán megböki a pennával: „A természet iránti érzés hiánya okozza, hogy Reviczky hangulatai szürkek maradnak, bár igaz bensőségből fakadtak. Innen van továbbá, hogy leírásai oly gyöngéek, bágyadtak. Hideg, a természet képein, föl nem melegedő fantáziával, élénk hangulatot kelteni lehetetlenség. . . Mily bágyadt a kép, melyet a Pán halála című költeményében a tengerről ad.”

Az igaz, hogy csak a Garda-tó hullámain hajókézött, tengert nem látott, de azért leírhatta: „A födélzeten ülök s a sirályok szagatott énekét hallgatom. A tenger végtelen magánya hasonlít lelkem elhagyatottságához, az ágaszkodó hullámok rokonai lázas szívemnek s a viharmadár az én bánatomat zokogja el a dühös elemeknek.” S megénekelhette, mint a magyar líra, az új poézis csapongó viharmadara, az álmodó görög tengert! Akár tetszik Palágyinak, akár nem! Hallaná Jászai Marit, hogy éled, hogy piheg, az ő tengere! A tengerük. Az alkonyibórbán úszó hajó fedélzetére veszi utasait: hallgatóit. S hogy pattog, lent a hajóban, ajkán a nóta. Mari megjeleníti, színpadra állítja a verset, drámát pergetve a láthatatlan s mégis tapinthatóvá váló

díszletek között; mint a művészet révkalauza Pán világába vezérli nézőit és hallgatóit. S válaszol mindenkinek. Kétkedőknek és félremagyarázóknak, kritikuskoknak és kívülállóknak. Jászai érzi és megérti: a Pán halála dráma.

A Pán halálának és Marinak sikere van! — lobogta körül az asszony hangja s újra ott volt nála, amikor csak neki, egyedül a költőnek, mondta, játszotta el a költeményt s varázsolta testté a „titkos szöveget”:

Ki szomorú nem volt, az mind pogány,

Ő rendelé ezt így a Golgothán.

— Mari... Miria, ahogy ő akarja, vagy Rezeda: mindig csak egyet jelent: az új életet, az ismeretlen, izgalmas egymáshoztartozást, a test és lélek, titkos, rejtelmes összefüggését, amit szerelemnek neveznek.

— Miria... — nézte az alkonyodó nedves utcát és a távoli „sápadtlevelű olajfákat”. — Mennyit kapott tőle. Forróságot és soha nem érzett mámort.

— És most kellene minden befejezni? Nem lehet. Ilyen kegyetlenség nincs a világon. — Felugrott és majdnem feldöntötte a kis asztalt, amelyről leestett néhány papírlap.

— Ezt is ő küldte — vette a kezébe a lehullott kéziratot. — Paulayt rábeszélte, hogy vele fordíttassa le Ibsen Nóráját. Már majdnem elkészült. Az egyetlen munka, amit Arcóban végzett, néhány versen kívül. — Hogy harcol értem — rendezgette a papirosokat, és közben hosszan, rázkódva köhögött. Mennyit foglalkozik most is vele. Négy levelet kapott tőle eddig és egy sürgönyt. Utolsó írására nem válaszolt és erre kétségbeesetten táviratozott: „Barmi oka hallgatásának kerem tudassa velem Miria” — mosolygott el a távirat ékezet nélküli szövegén.

Valamit félreértett, amit a színésznő abban a levélben írt. Arról volt szó, hogy a nyarat együtt töltik Iványi Ödönnel és egy másik asszonnyal. Neki nem tetszett ez a gondolat, mert kettesben szeretett volna lenni Miriával. Csak ők és senki más. Capriban nincs szükség társaságra...

Elővette az asszony leveleit: „Nagyon kezdem érezni a hiányát. Istenem, milyen jó volna egy kicsit beszélgetni magával. Magával, akihez én tartozom, aki viszont az enyém” — írta az egyikben. — „Ha a doktor mennybéi jussa elvesztésével fenyegette meg és nem ért célt, úgy én megpróbálom a földi paradicsomának az eljátszásával ijesztgetni és ha nem vigyáz magára, ez talán többet használ?” — állt az anyás fenyegetés a másikban. Ez akkor volt, mikor mindenáron ki akart menni az esős sétatérre és Gager doktor visszaparancsolt. Ezután megszökött egy délután...

A sürgönyt követő levél a legkedvesebb. Izgatott, pongyola, szeszélyes és izgalmas:

„És még azt mondják, hogy az asszonyok kacérok!

Magá, maga borzasztón kacér!”

— Mindig ez a kacérság —, vidámodott Gyula. Soha nem vádolták aze előtt ilyesmivel. Ezt is Miria találta ki. Csak azért, mert nem felelt nyomban arra a nyaralási tervvel foglalkozó levélre. Tovább olvasott:

„Óh, ha tudtam volna, hogy csak érdekessé akarja magát tenni hallgatásával, majd nyugtalankodtam volna! Hanem megszenved érte. Úgy kell. De hogy nekem miért kellett — no azt ne nagyon keressük, az embernek mindig akad egy kevés megbűnhődni valója, ha a múltban nem, hát a jövőben — várjon, mert rá is fogok szolgálni.

Szörnyűség! egyszerre csak se szó, se beszéd, hát mit gondoljon ilyenkor a szegény asszony itthon!”

— Drága asszony — fényesedett a szeme.

„...nem hiába, hogy a színpadon is csak sírni tudok, de még a leveleimben sem értik a tréfát — sem azt nem értette (ah, most én kerültem fölül, Critikus úr. és én magyarázom, hogy ön nem érti az autorokat) Sic!”

— Búbajos pongyolaság és angyali összevisszaság — nevetett fel hango-

san és a szája körül maradt a mosoly, amint folytatta a már majdnem érthetetlen, szelíd és derűs pofozkodást a szavakkal:

„nem értette, hogy meg nem értette miért mondtam, hogy nyaraljunk négyesben?”

— Felülmúlhatatlan! — gurgulázott fel a nevetés újra belőle. — Értette, hogy nem értette... Azt az értettjét neki! — A papiros reszketett jókedvétől a kezében:

„Mert nem hittem, hogy egyedül velem eljön, mert tudom, hogy nem akarja, hogy a világ a nyelvére vegye: nos hát ezért, de hogy ennek dacára mégis együtt lehessünk.”

— A világ — legyintett Gyula. — Mit a világ nyelve. Csak az orruk ne legyen közel, erről van szó. — Még néhány zilált mondat következett arról, hogy mennyi a dolga: holnap játszik és azután Fehérvár és Sopron és közben tanulni kell Rákosi Jenő Magdolnáját. A befejezés a levelenként visszatérő panasz volt: a mell- és légcsőbántalmak:

„A légcsóm — kérem hipochondrika sem vagyok, az már voltam, ez tehát ‚meghaladott álláspon’t —, de a légcsóm még mindig fáj, nem tudom, hogy állom ki ezt a 8 játékot egymás után? — Szegény Ambrus, voltam nálok — már jobban van, de tüdőgyulladás volt. Képzeld, Ő is, mások is már, rám olvasták ám a ‚Rezedát’! Borzasztóan megijedtem és elég ügyesen védtem a maga — izlését — legyen nyugodt.”

— Biztos, hogy az én izlésemet? — felhősödött Gyula s ha nem is mondta — idézni nem szokta, nem is nagyon tudta saját műveit — hallotta a Rezedának írt verset:

*Mikor már alkonyodni kezd,
Kigyúló felhő jelzi ezt,
Az árnyon áttör egy sugár még,
Aztán kihül, kihál a tájék.*

*Kialvó élttem is kigyúl
Még egyszer vágyak lángitul,
És lelkemen, míg a halállal
küzdök, meleg sugár tör által.*

*Tőled jön mind e hő, e fény,
Enyém vagy, drága nő, enyém,
Míg a halál egyszerre orvul,
Édes, ki nem szakít karodbul.*

*Te itt maradsz s elképzelem:
Más fog nyugodni kebleden,
De mert jó vagy s lelkem rokonja,
Virágot küldesz tán síromra.*

*Óh, hogy csak most találkozánk,
Midőn a vágy ölö fullánk,
Midőn, mi mindennel fölrő,
Téged viszonszeretni: késő!*

— Talán ettől ijedt meg? Pedig nem is igaz, mert nem késő! — simított végig izzadt homlokát. — Csak az idő javulna, minden megváltozna. — Szegény, mennyi baja van a légcsőjével — szaladt vissza a levélre. — Az apjától örökölte ezt az érzékeny „légzőszervet” — mesélte a vallomások órájában. — De emiatt a szentéletű ács és korbácsos kedvű apa nyugodtan túl-

élte a nyolcvan esztendő. — Mert jó volt a gyomra! — tette hozzá Mari és ő is ebben bízott.

— Ha nekem olyan gyomrom lenne, mint Krippelének! — mosolygott fáradtan Gyula — szívesen elcserélném a tüdőmet a gégejűkkel.

„... semmitől sem szabad megijedni, nemhogy egy sürgönytől!” — olvasta a befejezést. — „Hátha én magam toppantam volna be, mint szerettem volna, de három napig feküdtem. És — és azonkívül pénzt is csak most hozok és azután sem megyek, hiszen nemsokára maga jön ide? Ugye, édes Madárkám?! Szegényke, de rossz lehetett neki, amíg nem írt Marijának”.

A név alatt még ott állt az elmaradhatatlan, tökéletes asszonyi utóirat: „És most mégsem írom meg, amiért elkezdtem ezt a levelet! — Mari”.

— Mit akart írni tulajdonképpen? Ennél többet igazán nem mondhat. Arra nem is gondolt, hogy Mari lejöjjön Arcóba. Ne is lássa így, ahogy most van. Majd, ha javul az idő. De különben sem ilyen „klimatikus gyógyhelyen”, köhécselő, rosszkedvű emberek között. Majd Capriban. És akkor elmondja, amit nem írt meg most ebben a kusza, bájos és kicsit zavaros, sőt talán hisztériás levélben.

— Majd — gondolta újra és tervek színes köde gomolygott körülötte. Kopogtak az ajtón, livrés inas jött be. A Hotel Gagerban nagyon sokat adtak a formákra és az előkelőségre.

— A vendégek várják a nagyságos urat! — hajolt meg az inas.

— Engem? — csodálkozott Reviczky és gyanakodva nézte az ezüstpaszomántos szolgát. — Szép ruhája van — gondolta.

— Mindjárt kezdődik az ünnepség. A zene is készen áll, — magyarázta elnézően és kicsit megbotránkozva az inas. Hogy nem lehet erről tudni? Éppen az ünnepelnek — Gyula napjának előestéje van, a nagyságos úr tiszteletére rendezik az estélyt.

— Igen, — válaszolta zavartan a költő. — Kicsit szórakozott lettem — mentegette magát a lakáj előtt. Majdnem megfélekedett arról, hogy az arcóiak valami összejövetelféléről beszéltek tegnap.

— Nagyságos uram el volt foglalva — emelte fel jobb kezét szertartásosan az inas. — Dolgozott...

— Igen... szegyenkezett Reviczky, hogy észrevették, amit titkolni igyekezett. Nem akart feltűnni a többiek között. Itt nem dolgozik senki... — Mindjárt lemegyek — üzent a lakájjal, aki fölényes, szemtelen alázattal újra meghajolt:

— Jelenteni fogom — és hátrálva kilépett az ajtón.

— Remekül csinálja — ingatta fejét a költő. — Lehetetlen utánozni. Felülmúlhatatlan.

A szekrényhez lépett és gondosan átöltözött. Fekete ruhát is hozott magával és amikor megnézte a tükörben vértelen, fehér arcát, fénylő sötét haját és csillogó szemét, még tetszett is magának. Újra aggódalmasan megvizsgált mindent és kicsit lázasan, de vidáman, mintha majálisra menne a dettai erdőbe, lesietett a lépcsőn.

— Még ünnepelnek is — mosolygott útközben bátortalanul. Nagyon hálas volt mindenkinek és biztosította az életet, hogy igazán szereti...

Hogyan válhatnak a mindennapok maguk is imádsággá? Az önzetlenség és a szeretet által. Oh, ha jó szándékú és figyelmes tanulók lennének, nem is találhatnánk a belső lelkiember számára alkalmasabb tanítómestert a mindennapoknál.
Karl Rahner

CSANÁDI ALBERT VERSES ZSOLOZSMÁJA

A XVI. század első évtizedei a magyar történelem legmozgalmasabb éveit foglalják magukban. A Mátyás király uralkodása alatt kibontakozó humanizmus, — külföldi példák szerint —, ekkor érkeztetett volna fel a csúcsra, ha megfelelő körülmények támogatják. A XVI. század első fele azonban az ország legtragikusabb ideje, a Dózsa-féle felkelés (1514) és a mohácsi vész (1526) eseményei jelzik a tragédiát. Hogy milyen magaslatokra juthatott volna például a reneszánsz irodalma Janus Pannonius után, néhány fennmaradt emlékből következtethetünk reá. Egyik legjelesebb dokumentumunk Remete Szent Pál átvitele ünnepének latin nyelvű, verses zsolozsmája, Csanádi Albert alkotása, Kardos Tibor írja róla: a pálosok „arra vállalkoznak, hogy fölveszik breviáriumukba Remete Szent Pál életét hexameterekben és klasszikusan megírt szaffikus himnuszokban. A hexameterek megragadóan költőiek és tökéletesek. Janus Pannonius óta magyar tárgyat vagy magyar vonatkozású tárgyat így meg nem énekeltek. A rend történészei Csanádi Albertnek tulajdonították az átvitel ünnepére írt officiumokat. Ha ez igaz... akkor Csanádi Albertben ezeknek az évtizedeknek egyszersmind a legnagyobb humanista költőjét kell látnunk.” (Középkori kultúra, középkori költészet, Budapest. 209. lap.) Csanádi Albert egy leveléből (1515. május 18-i dátummal) tudjuk, hogy magyar nyelvű verseket is írt, többek között megírta az Úr szenvedéseit hori nyelven. Sajnos, ezek a versek elpusztultak, mert az érzékeny költő a gúnyolódó társak szavai miatt megsértődve, mérgében tűzbe dobta magyar verseit. Remete Szent Pálról írt latin zsolozsmája a bizonyíték, milyen nagy értékek pusztultak el a meggondolatlan gúnyolódás áldozataként.

(cs. b.)

VERSES ZSOLOZSMA REMETE SZENT PÁL ÁTVITELÉNEK ÜNNEPÉRE

(In translatione Sancti Pauli Primi Eremitae)

I. VESPERÁSRA

- A: Ó, te dicsőséges hitvalló, Pál, ki vezérelsz
minket a szent élet ragyogó szép tájain egyre,
kérd, hogy az égi kapuk megnyiljanak egykor a népnek,
mely tisztel téged, nevedet nagy dicsővel övezve.
- R: Zengjetelek éneket, Krisztus-hívők, ma az Úrnak,
Érte vetett meg Pál kincset, várost szeretetből,
s tisztán élt, szüzi életet Érte a földi hazában,
s gazdag erényekkel fénylőn így ment fel a mennybe.
- V: Most az apostolok és próféták közt ragyog ő is.

Magnificat-énekhez:

Tündöklő hírét hirdessük thébei Pálnak!
Krisztus Urunk, könyörülj rajtunk, szent érdemeit nézd,
és kik a példáján megvetni tanuljuk a földet,
juthassunk egykor fel a boldog mennyei honba.

MATUTINUMRA

Hivogató ének:

Testvéreik, zengjünk vigadozva az égi Királynak,
Ő örök életet adott szent Pálnak a csillagokon túl

Himnusz:

Buzgó énekünk szava Pált dalolja,
együtt zeng velünk a hívők csapatja
és dicsérik őt a nagy ég lakói
tisztá dalokkal.

Sokra tartották vagyónát a földön,
bölcssége volt s tudománya bőven,
és a társak közt kora ifjúságban
messze magaslott.

Jézus Krisztusért odahagyta kincsét,
drága otthonát, szeretett hazáját,
Istenért akart egyedül csak élni
távolí tájon.

Hírnevet, rangot, mely a bűnre csábít
megvetvén testét rabigába hajtja,
vétek nélkül így akar élni tisztán
már csak az Őrnak.

Ő vezette a remetéket ősi
barlangok mélyén, hol az Őrnak éltek
egyszerű szívvel, hogy elérhessék az
égi hazát majd.

Védd mindig, szent Pál, a mi üdvösségünk,
hogy feljuthassunk az egek honába,
s zenghessünk szentek seregében himnusz
Krisztus Urunknak.

Aldás, tisztelet legyen az Atyának,
s bánbe hullt világ Szabadítójának,
és a Léleknek, ki erősít osztván
két adományát. Amen.

Első éjszakai órára.

- A: Rég vita tárgya, ki volt remeték csapatában az első,
ám az atyák majdnem mind egyhangon bizonyítják:
szent Pál volt remeték seregében a fő vagyis első.
- A: Gazdagsága nagyon nagy volt, a családja kiváló,
bölcssége kitűnt, s a tehetséges, deli ifjú
Krisztus Urunkéért élt, lángolt lobogó szeretettel.
- A: Látva az embereket, kiket elragadott a ravasz bűn
festett arcával fertőzve: a rossz közelébből
fut, hogy Krisztusnak szolgáljon a néma magányban.
- R: Nem könnyű szenvedni kemény fájdalmat az Úrért
és meghalni, de nem kevesebb letiporni a sátánt,
s megfékezni saját testünk zabolátlan erőit,
s mind a szabályt híven megtartani sok-sok időn át.
- V: Ím, az erős akarat kész volt eltűrni a kínt is.
- R: Étte szegényes csak, de a mennyei szent örömeiben
részesedik, tömegek zsváját elhagyva s a várost.
Távol a gondoktól így él az egek gyönyörével.
- V: Teste a földön bár, de a lelke a csillagokban jár.
- R: Antal a szomszédos helyeken tartózkodik akkor,
s egyszer hirtelenül szózat hallatszik a mennyből:
más is van közel itt, kit tisztelhetsz remeték közt,
példáján ha okulsz, gyarapodhatsz bőven erényben.
- V: Menj el azért hozzá, te keresd fel a pusztá magányban.

Második éjszakai órára.

- A: Pusztá helyet keresett, ahol élni akart a magányban,
a meredek hegyeken barlangra talált, ahol éppen
forrás volt közel és pálmák megrakva gyümölcscsel.
- A: Hogy meglátta e tájt, széttárva a karjait így szólt:
Végtelenül jó vagy, te Uram, vedd hálaimámát
barlang szállásért, melyet adtál nagy szeretettel.
- A: Itt zengem dalomat neked, én Uram, ifjan, örömmel,
s könnyek közt itt kell sóhajtanom égre fel eztán,
míg nem láthatlak Téged fent égi hazában.
- R: Antal a völgyben jár, szatir jön szembe az úton,
hozva ajándékát sok imát kér, Krisztus Urunkat
említvén, üdvünk szerzőjét, és tova léptet.
Antal elámul, hogy szólalhat ez emberi nyelven.
- V: S örvend, hogy Krisztus neve így szétárad a földön.
- R: Eljön az éj, Antal nyugoszik tovaűzve sok árnyat,
farkas jó, vele megy, s megidátja a vad hegyi sziklák
közt a kivájt üreget, bemegy és visszhangzik a barlang.
Pál meghallja a zajt, s tüstén rázárja az ajtót.
- V: Halk léptek finoman közelednek, szűnik a zörgés.
- R: Antal az ajtónál lerogy, úgy könnyörög szava halkan,
nyissa ki Pál, könnyörög neki, és felnyílik az ajtó,
egymást átölelik békés, boldog szeretettel.
S újjongó szívvel hálákat zengnek az Úrnak.
- V: Mindkettő a nevéen szólítja azonnal a társát.

Harmadik éjszakai órára.

- A: Ételt és a ruhát a pálmafa adta, az égő
szomja tüzeit meg a hűs forrás oltotta vizével,
ég örömet s tizedik mennyet forgatta szívében.
- A: Hosszú idő múltán a gyöngye tagok kimerültek,
Krisztus Urunk lelkeket csapatát elküldte magasból
szent Pál lelkéért, mely már elhagyta a testet.
- A: Antal szíve kemény és bátor, a csillagos éjben
megsejtvén a halált, siet is gyorsan, hogy a testet
földbe temesse hamar, majd gyászban tér haza ismét.
- R: Egyszer volt, amidőn ott ültek a pálmafa árnyán,
Pál így kezdte szavát vendégéhez, ki előbb jött:
Hogy van az emberiség, ó, mondd, ki vezérelti őket,
Krisztus Urunk jogarát ismerik-e szerte a földön?
- V: Krisztus hívei azt kívánják, béke legyen már.
- R: Közben a holló jó, száraz kenyeret tesz eléjük,
s Pál megszólal: Nézd csak, ebédünk küldi az Isten,
így táplálja az Úr szolgálóit, akik bizakodnak.
Félkenyeret küldött nekem eddig mindig ebédre,
- V: most meg a kétszeresét elküldte, mivel te is itt vagy.
- R: És miután hálát mondottak az égi vezérnek,
csörgedező forrás partján mindjárt le is ültek,
éhségük lecsitult, pálmák a vízre hajoltak,
s ők dicséreteket zengtek hálásan az Úrnak.
- V: Így telt mind az egész éj nagy fönséges imában.

I. AUDESRE.

- A: Pál, amidőn eljött végső órája, halála,
térdre esett, kezeit széttárta a csillagos égre.
s kérte, a testétől könnyen váljon meg a lélek.
- A: Így történt, a testtől elbúcsúzva a lélek
szép ragyogó fényben tündöklően szállt az egekbe.
- A: Boldog apostoli kar s próféták hősi csapatja
s angyali nagy seregek kísérték őt vigadozva.
- A: Krisztus Urunk a kezét széttárva fogadja a mennyben,
és helyet égi körök magasában rendel a szentnek.
- A: Istent dicsérik, s mint csorgó méz, olyan édes
énekük, és soha meg nem szűnik a boldog örökség.

Himnusz

Hódolván hívők az Urat dicsérik,
Őt szolgálta Pál, amíg élt a földön,
s szüzi életért koronás jutalmat
nyert az egekben.

Pálmafák adták falevél-ruháját,
étke vad gyümölcs s a patak csitítja
szomjúságait, de sosem lakik jól
mind e javakból.

Égi hírnévről medítál gyakorta,
Jézus Krisztusunk ragyogó alakját
látja boldogan, s betelik nagy égi
édes örömmel.

Sok-sok éven át kenyeret kap enni,
holló vitte azt neki, mert az Isten
úgy rendelte, im, a kifáradt ember
jobbat ehessen.

Dolgos életét amidőn bevégzé,
imádság közben a halandó testet
lelke elhagyván, sok erénnyel ékes
szent megy a mennybe.

Szembe jönnek már az egek lakói,
és a próféták kara elkíséri,
fényes angyalok viszik énekelve
mennyei várba.

Pál, ki fent vagy már az örök hazában,
kérjed az Urat, kegyeket hogy adjon,
éljünk büntelen, s a hatalmas égbe
egykor elérjünk.

Aldás, tisztelet legyen az Atyának,
a bűnbe hullt világ Szabadítójának,
és a Léleknek, ki erősít osztván
hét adományt. Amen.

Benedictus-énekre.

- A: Antal a holttestet temetési lepelbe takarta,
majd amaz új sírnak mélyére helyezte, mit ásott
két nagy oroszlán. A levelekből szőtt tunikát meg
elviszi ünnepeken hogy használhassa ruhának.

II. VESPESÁRA.

Magnificat-énekre.

- A: Pál, ki a mennyben vagy, nézz ránk a hatalmas egekből
szolgáidra, kik itt nevedet tisztelve dicsérik.
Jó példát adtál minékünk a földi hazában,
ó, könyörögj értünk, hogy majd az egekbe mehessünk.

Csanád Béla fordítása

„Aki megismeri és megtartja az én parancsaimat, az szeret engem.” „Aki szeret engem, megtartja tanításomat.” „Ha szerettek engem, tartsátok meg parancsaimat.” (Jn 14.)

Szeretet és parancs. A szeretettel rendben vagyunk. Kedves szó, mély tartalom. Vonz is. De a parancs? Nem mindig hat kellemesen, sőt többnyire riaszt. Ha az evangélium szellemében nézzük, akkor megennyhíti a szeretet, értelm ad neki. Egymásba simulhat-e a kettő? Ha Krisztus egybevonja őket, kell, hogy egymásba fonódásukat felismerjük. Ő mindig mélyebbre utal, s erre a mélyebb gondolkodásra akar nevelni, irányítani, ennek meglátására és elfogadására ösztönözni.

Isten parancsai hozzátartoznak legbelül az emberi természethez, annak velejárói. Végső elemzésben az ember természetének és céljának felel meg, hogy parancsok, törvények útmutatása szerint kell élnie. Merőben emberinek ítélt esetekben is ez a helyzet. A fegyelmezettek igazodnak a parancsokhoz, rendelkezésekhez. A lázadók makacsul kötik magukat a lázadásukat irányító parancsokhoz. Paradoxonnak látszik, de igaz.

Isten parancsai emberi életünket óvják a veszélyektől, félrelepésektől. Hiúbaláló kilengéseink után azt látjuk értelmesnek, hogy visszatérjünk a célbavezető útra. Ezeketől a haszontalan s később keservesnek érzett, fölösleges kitérőktől akar az isteni parancs megkímélni. Isten parancsai lendítenek előre az örök élet felé irányított utunkon, biztonságot adnak. Ezért árul el meg-nem-értést, aki úgy gondolkodik, hogy a parancsok embertelenek, s lázadnak ellenük. Lehetnek nehezek, de nem lehetetlenek. Ezért nem áll helyt az elkeseredettségből születő kifakadás, hogy Isten borzasztó, kegyetlen, mert parancsol. Itt mindjárt tegyük hozzá: kegyelmével, szentségeivel, igazi imádsággal nemcsak lehetővé teszi, hanem meg is könnyíti a parancsok megtartását. Nagyon igaz: a kereszténység elveszítene sajátos jellegét, karakterét, a benne ható isteni lüktetést, ha parancsok nem tennek határozottabbá útját, tartalmát, életét.

A parancs teljesítése engedelmességet kíván. Rögjön a legmagasabb példát állítsuk magunk elé. Krisztus „engedelmeskedett mindhalálig, mégpedig a keresztig” (Fil. 2.). Ez a példa kell, hogy minden tévovázást, kételkedést elsöpörjön bennünk. Parancs és engedelmes teljesi-

tése akkor válik értelmessé, ha nem szűnünk meg Istent keresni, jobban megismerni. Ebből az bontakozik ki, hogy megértjük akarátát és teljesítésére törekszünk. Nem külső hatásra, hanem belső meggyőződéssel, teljes szívvel, teljes lélekkel és teljes értelemmel. Megérteni és megtartani: ez a fokozat. Magunkénak tekinteni a parancsot. Észrevenni, hogy az „valami” az Istenből.

A parancsok, engedelmeseknek legnagyobb akadályozója, ellensége az önzés. Az egoizmus ferdeségeivel, ártalmasságával tisztában vagyunk. Elzár Isten elől, korlátot von, falat emel embertársaink elé. Önmagát közösíti ki felebarátai közül. Pedig az ember közösségi lény. S ezt a közösségi vonást az egyformán kötelező és összekötő parancsok nagy mértékben tudatosítják. A kereszténység ezt a közösségi jelleget erősen aláhúzza, Istent nem tisztelhetjük méltóan, ha nem vagyunk tekintettel felebarátainkra, ha nem szeretjük őket. A felebaráti szeretet a parancsok rangsorában mindjárt az Isten iránti szeretet után következik. Az ember akkor érték, akkor teljesen önmagáé, ha beleilleszkedik a közösségbe, segíti azt, átadja önmagát másoknak. Ez is a parancs belső értékére mutat.

Parancs és szeretet. Istent szeretni! A szeretet természetesen nem érzelem, nem hangulat, hanem akarás, akarat magatartás, Jézus önmagáról mondja, de tanuljunk mi is belőle: „Szeretem az Atyát, és úgy cselekszem, ahogy az Atya meghagyta nekem” (Jn 14). Anynyira magától értetődő és szükséges ez, mint az étel. „Az én eledelem az, hogy annak akarátát cselekedjem, aki engem küldött” (Jn 4). „Ahol a kincsöd, ott lesz a szíved is” (Mt 6). Isten a kincsünk, Istené a szívünk, Istennek parancsai által kifejezett akarátát engedelmesen teljesítjük: ez az igazi, gazdag szeretet.

Ezt az Isten iránti szeretetet a rendes ember szinte észrevétlenül gyakorolja. „Uram, mikor láttunk téged éhezni és adtunk enned... jövevényként... betegem... (Mt. 25). Mások ugyanis észrevehető módon, áldozatot kíván. Csak szó a szeretet ott, ahol hiányzik az áldozat. Áldozat nélkül nincs szeretet.

Parancs és szeretet egybefonódásának megértését megkönnyíti az emberi élet. Emberi tapasztalatokból megvilágítani az isteni tanítást, ahhoz ezen az úton közelebb jutni, nem tiszteltenség. Ami em-

berileg jó és helyes, az alkalmazható az Istenre (Boros). Okos szülő nem hagyja kényükre-kedvükre gyermekeit. Egyes ügyekben szabadságot ad. Vannak dolgok, amiket megtölt: rossz környezet, vesztélyes cselekedetek. Vannak, amiket parancsol: tanulás, illő viselkedés. Miért teszi? Nem azért, hogy hatalmaskodjék, nem azért, hogy tekintélyét mutogassa, hanem a gyermekek javára. Vitathatat-

lan, hogy ezeket és a hasonló tilalmakat és parancsokat a szeretet diktálja. Az a szeretet, amely nem percben, órákban gondolkozik és hat, hanem a gyermek jellemét kívánja erősíteni, jövőjét rendezni.

A Krisztus iránti szeretetünket a parancsokat teljesítő engedelmes szeretettel igazoljuk.

SZALÓCZI PELBÁRT

NAPLÓ

IRÁNYTÚNK KÉTEZER FELEÉ MUTAT

Ezzel a címmel tartotta meg bevezető előadását H. J. Mundt müncheni egyetemi tanár a FEECA (A felnőttek katolikus nevelésével foglalkozó európai szövetség) „Szociális Képzés Bizottságának” ez évi, az ausztriai Sankt Wolfgangban tartott kongresszusán. A rendezőség nem véletlenül helyezte a négynapos értekezletnek mindjárt a kezdetére a témát. A Szociális Bizottság svájci elnöke, Aemilian Schaefer kifejezetten utalt is rá bevezető szavaiban, hogy a felnőttek katolikus nevelésének feladatai a holnap felé, a holnap érdekében vállalt munkára mutatnak. Az elmúlt két évtized sok tapasztalata, nem utolsósorban a felnőttek számára készült, több nyelven és milliós példányszámban megjelent un. Holland Katekizmus sikere igazolja, hogy a felnőtteknek valóban „érett keresztényekké” való nevelése a ma katolikus életének egyik központi feladata.

A mind szélesebb területen elért eredmények, a rohanó élet a ma keresztényét nem csupán a sikerek nyomán érzett jóleső örömmel töltik el, hanem egyszersmind felelős feladatok végzése elé is állítják. Oly munkára hívják, melyet a holnapért kell vállalnia. Ezért kívánt e különféle szakterület képviselőiből álló értekezlet is a ma feladatairól tárgyalni, de úgy, hogy nem csupán a tegnapi eredményeit, hanem a *holnap várható lehetőségeit*, követelményeit és számba vegye. A mának nagy tempója mellett — homályos holnap felé száguldva — már nem lehet elég a rövid távra világító „tompított fényező”, itt teljes fényerővel, erős reflektorral kell a távolba tekintenünk. Ha nem ezt tenünk, a halálos balesetek sora az egyén és a társadalom számára elkerülhetlenné válnék.

Ezzel a hasonlattal kívánta Mundt megvilágítani, hogy mily komoly és lel-

kiismeretes tanulmányozást követel a ma emberétől az un. *futurologia* szerteágazó vizsgálódása. E viszonylag még egészen új tudományág a ma tapasztalatait és irracionális tényezőit igyekszik a racionális tervezéssel, a jövő tudatos alakításával összhangba hozni. E feladat végzésénél a ma emberének komoly segítőtársává lett a computer. Nemcsak a számítások, a technikai feladatok elvégzésénél, hanem számos más területen, például fordító munkánál, alapozó pedagógiai ismeretek közlésénél, stb. Természetesen az *alkotó munkának* kötelessége ma és holnap egyaránt az emberre fog hárulni. Mindazonáltal a bonyolult, szerteágazó feladatok sora a közéljövő embere számára is nélkülözhetetlen segítőtársá fogja a computert avatni. Nélküle lassan már el sem képzelhető a nemzetközi gazdasági együttműködés, szaktudósok és tervezők országon belüli és a határokon túl végzett közös munkája, pénzügyi problémák megoldása, stb. Nem feledhetjük azonban, hogy óriási fontossága mellett a computer kísértést is jelent. Azt, mivel az ember hatalmi törekvéseinek, bűnös manipulációinak szolgálatába is állíthatja. Nem véletlenül hangoztatta már *Oppenheimer*, hogy minden technikai és magfizikai eredmény az ember teremtő ereje és valódi lelkiismerete nélkül komoly veszélyt is fog minden időben az emberiség számára jelenteni. Nem a fizikus, nem is a technikus, hanem mindig az *ember* dönt saját maga és embertársai sorsa fölött.

Minderre gondolva megállapíthatjuk — hangoztatta Mundt —, hogy a mának embere számára, a holnapot tudatosan tervező, alakítani kívánó emberiség számára, a futurologiai vizsgálódások nem csupán valamiféle „hobby” kiélését, hanem felelős munkaterületet jelentenek.

Életet őrző és alakító erőt biztosíthat a futurologiai kutatások során elért minden eredmény.

Mundt előadásából is, a hozzászólások nyomán azonban még inkább kitűnt: napjaink sorsdöntő kérdései közé tartozik, vajon a különböző berendezési országok, társadalmi rendszerek meg tudnak-e az alapvető problémák megoldásánál egyezni? Mindezeknek gyökerénél pedig ott a súlyos és felelős feladat: *a közös emberi jövőnek közösen tervezett, felelősen végzett alakítása.* A szükséges konvergencia életet biztosíthat egész földünk, az emberiség nagy családjá számára. Lehetséges-e azonban a „tervezett” jövőalakításnál előítélet nélkül, nemzeti, népi stb. sovínizmus nélkül kooperálni? A futurologus e kérdésre feltétlenül *igen*mel felel. A tapasztalatok széles körű felmérése mindmáig azt igazolja, hogy a szakemberek között — közgazdászok, technikusok útkutatók, stb. bizonyos „sportszerű” együttműködést találunk. A kommunikáció, a tapasztalatcsere, a holnap felelős alakításának már ma egyik nagy realitása. Természetesen nem lehetünk túlzón optimisták. Egy tragikus konfliktus, háború, áthúzhat minden tervezést és közös számítást. Itt újra csak az emberi alkotó felelősségre kell minden becsületes embernek gondolnia, ennek szellemében cselekednie — s nem utolsósorban a holnap felé tartó embereket erre kell nevelni, ennek érdekében „éretté” tenni.

A további vita során több résztvevő katolikus teológus felhívta a figyelmet napjaink teológiájának két — örvendéses módon — előtérbe került gondolatára: *a teológia „profétai” és „politikai” funkciójára.* Mindkettő nagy segítséget nyújthat a ma emberének katolikus szellemű formálásánál. Amíg az előbbi, a profétai funkció végzésével Isten „üzenetét”, kinyilatkoztatott tanítását kívánja a ma teológusa újra emberközelpel hozni, Isten tekintélyére támaszkodva inti az embert az emberi méltóság tiszteletben tartására, Isten életet biztosító parancsainak megtartására, az utóbbi, a „politikai” funkció mindenekelőtt az emberi közösség életében — családban, társadalmi életben, az emberek békéjének biztosításánál, stb. — akarja Isten legfőbb parancsát, a szeretet törvényt érvényre juttatni.

Az értekezlet természetesen egészen konkrét témákkal is foglalkozott. A holnapot nem lehet csak „elvíleg” tervezgetni. Szembe kell nézni sok konkrét feladattal is. Ezek közé tartozik példá-

ul *a munka és a szabad idő problémája.* (Referens Bruno Gruber, Svájciból.) Ugyancsak egészen „hétköznapi” témával, az *urbanizáció és a lakásvizonyok — adta nehéz kérdésekkel* foglalkozott Irmfried Speiser, linzi professzornő. Mindkét előadó igyekezett rámutatni a konkrét katolikus nevelés, szociális képzés feladataira is. Érdekes volt hallani, hogy a ma és holnap embere számára a szabad idő több problémát vet fel, mint mondjuk a munka-morállal, munkateljesítménnyel, munkaképességgel stb. összefüggő kérdések. A technizálás során mind több szabad idő jut az embernek. A hatnapos munkahéttől lassan öt-négynapos lesz. Ezért hangzott Gruber: a holnap embere számára a szabad idő éppúgy értelmet és tartalmat kell, hogy nyerjen, mint a „hétköznapi” munka és alkotás. Új értékeket, célokat és lehetőségeket kell itt fedezni a nevelőnek és az idejét helyesen felhasználni kívánó, érett felnőtt embernek egyaránt. A szabad időnek éppúgy a szellemi-lelki-erkölcsi gyarapodást kell szolgálnia, mint az alkotó munkával eltöltött óráknak. Nem jó, ha „pihenés” címén az ember életének jelentős részét elfecsérli, céltalan időpazarlással tölti.

Ferdinand Reichel bécsi professzor „*Dialógus az ideológiai határokon túl*” címmel tartott nagy érdeklődéssel várt előadást. Sajnos, mind az előadásra, mind az azt követő vitára viszonylag csak rövid időt szánt a rendezőség. Ezért a referens alig tehetett mást, mint tizedeseket sorolt fel, számtalan kérdést vetett fel, feladatot és célt jelölt meg. A résztvevők egyöntetű benyomása az volt, hogy a pusztán tematikává sűrűsödő előadás egy teljes ülészak számára elégséges vitaindító anyagot nyújthatott volna. A Reichel által felvetett legjelentősebb kérdések ezek voltak: mennyire kívánatos ma és holnap a dialógus; mily mértékben, milyen keretek között lehetséges annak megvalósítása; hogyan válhat valóban termékeny a holnap emberé számára? Örömmel regisztrálta, hogy lassan elmúlnak már azok az idők, melyekben az un. „negatív dialógust” (azaz „süket embereknek” monológiát) jelölték meg párbeszédként. Ma már a reális dialógus útján lépkedünk, ha olykor még bizonytalankodó, lassú lépésekkel is. A dialógus-készségre azonban önmagunkat s egymást nevelnünk is kell. A vita során felmerült a kérdés: vajon lehetséges-e valóban dialógus a szoros értelemben vett „zárt”, „dogmatikus” rendszerek, ideológiák között? Aligha,

volt az egyhangú megállapítás, mivel a dialógusban nem az „ideológiák”, hanem mindig az emberek vesznek részt. Emberek, akik gondolkodnak, kérdeznek és válaszokat várnak, nem pedig „dogmákat” ismételtetnek. Papagájok „beszélgetnek” csak úgy egymással, hogy a betanult szavakat mondják el újra és újra. Az emberek dialógusa mindig figyelés, hallgatás, meghallgatás, válaszadás, kérdezés és legfőképp a mindig felfedezhető közös feladatok kijelölése és végzése során halad célja felé. Sok, igen sok feladat vár ezért e téren még a katolikus nevelésre, a dialógus-készség kialakítására. A keresztény ember sohasem léphet zárt, merev ideológiai gettóból korunk és a holnap embere elé, hogy dialógust folytasson vele. Épp ezért *merhetetlenül fontos feladata* a katolikus felnőttnevelésnek, hogy valódi dialóguskészséget alakítson ki. A dialógust nem degradálhatjuk néhány szakember, filozófus vagy kisebb csoportok intellektuális játékává. Kétségtelen, hogy zöld asztal mellett is lehet, sőt kell beszélgetni. Sokkal inkább jelent azonban feladatot a közös konkrét munka végzése. Az viszont természetes — hangoztatta a holland *Mooijman* —, hogy a dialógus nem válhat soha a langyos, az elvtelen emberek minden teremtetéssel feszültséget félreállító gyakorlatává. Csakis az alkotó feszültség lesz képes a holnap embere számára is életet biztosító erőket szállítani.

Az ülészak utolsó aktusa Armand *Claude* (Svájc) összefoglaló zárószava volt. Hangoztatta, hogy a katolikus felnőttnevelésnél szükséges, de nem elegendő a *retrospektív* feladat elvégzése. Az eredményeket ugyan regisztrálni kell s józan kritikát kell saját munkánk, eddigi nevelési módszereinkkel kapcsolatban alkalmazni. Ennél azonban fontosabbnak tűnik a *prospektív* feladat tudatos vállalása. Ezért is foglalkozott az ülészak viszonylag hosszabban a futrológia szerteágazó problémáival. A holnap előkészítését vállalunk kell. E munkánál, mint említettük, természetesen szerep jut a „gépi munkának” is. A felelős emberi életalakítás azonban mindig „emberi” feladat marad. E munka végzése során számos konkrét probléma megoldását kell előkészítenünk. Így foglalkoznunk kell a családi életnek, az anyák „kettős műszakjának”, a nyugdíjasoknak és öregeknek, a családtervezésnek problémáival és sok más konkrét kérdés megnyugtató, a korigényt kielégítő és a lelkek egyensúlyát megteremtő megoldá-

sával. Mindeme feladatok végzése valóban érett, „nagykorú” keresztény emberek közreműködését igényli; kellő felkészülés és felkészítés nélkül aligha tudunk eredményeket felmutatni.

Természetesen a hívő ember annak is tudatában van, hogy a folyamatos haladásnak és fejlődésnek útja nem merőben „történelmi út”, hanem egyszersmind az *üdv történetnek* is útja. Ennek számbavétele pedig — minden nehéz, sőt gyöttrő probléma ellenére — mindig a reményességnek is forrása. Ez a reménykedés természetesen nem „sült-galamb-várás”. A jelentkező új élmények és értékek folyamatos vizsgálódásaink középpontjában kell, hogy álljanak. Mérlegelnünk kell, *kérdéseket* kell feltennünk, — elsősorban *önmagunk felé*. Mindenek előtt tán ezekre a kérdésekre kell választ adnunk: *valóban elég széles-e a keresztény felnőtt-nevelés spektruma? Igazi otthonra találhat-e nálunk korunk felvilágosult és a jövőt tudatosan alakítani kívánó embere? Melyek azok a specifikusan keresztény feladatok, amelyeket semmiféle computer nem tud helyettünk elvégezni?*

Az ilyen és hasonló kérdésekről a keresztények minden jóakarató emberrel, mint reális problémákról és egyben elfogulatlanul is tárgyalhatnak. Kétségtelen, hogy az egyes emberek és embercsoportok nem fognak minden kérdésben teljesen azonos válaszokat adni. De ahhoz sem férhet kétség, hogy a holnapra mind megfelelőbben felkészített keresztény a közös emberi életet fenntartó erőfejlesztésnél „közös nevezőt” is tud majd találni a minden jó szándékú emberrel együtt végzendő közös munkához. Az csak természetes, hogy amidőn ma, itt és most a holnap feladatait mérlegeljük, egyben *a holnap generációjának életét* is felelősen kívánjuk mind több erkölcsi és anyagi eredmény felé vezetni. S e tudatos vállalkozással talán többet tudunk majd elvégezni annál, mint amennyire a minket megelőző generáció képes volt.

Érdemesnek tartjuk még megemlíteni, hogy a 11 európai országból összegyűlt 52 résztvevő (köztük lengyelek, magyarok, csehek, jugoszlávok) a záró értekezlet előtt közös szentmisén vett részt, melyet a békéért ajánlottak fel. A felajánlái könyörgéseket nyolc nyelven mondták ugyan, de mindannyian ugyanazért imádkoztak Istenhez: a holnap emberéért, a minket követő generáció békés, munkás életéért.

SZENNYAY ANDRÁS

A GYERMEK KRISZTUS-ÉLMÉNYE

Az istenhit önmagában még nem keresztelenség. Istent felismerni és elismerni, mint teremtőnk (Urunkat) és Atyánkat: az igazi vallásosságnak alapja és kezdete. A keresztény vallásosságához azonban hozzátartozik Krisztus ismerete és az ő életében való részesedés is. „Az örök élet az, hogy ismerjenek téged, egyedül igaz Istent és akit küldöttél, Jézus Krisztust”, — olvassuk Szent János evangéliumában (Jn 17, 3). A keresztény tanítás és élet középpontja minden időben és körülmények között: Krisztus. Az istenhítet és istentiszteletet is. Benne és általa közölte velünk végérvényesen az Isten. Ezért írja Ladislaus Boros lelki-gyakorlatos jegyzeteiben: „A megélt keresztelenség lényege: Krisztus élő, jelenlevő közelsége. A keresztény első gondolata az élet minden helyzetében az kell, hogy legyen: mivel szolgálhatok leginkább Krisztusnak, mit vár tőlem ebben a pillanatban, ebben az egyszeri szituációban”. Más szóval azt is mondhatnók: az örök élet (a keresztelenség) életforma-problémája lényegében nem más, mint Krisztus jelenvalóságának problémája: hogyan és mennyire van közöttünk és bennünk jelen az élő Krisztus. Krisztus ugyanis számunkra nem valami távoli emlék, nem eszményi filozófiai rendszer, nem is csak szavakba foglalt, előttünk álló idea, hanem sokkal több: élő valóság, tény, állandóan ható és alakító erő, cél és eszköz. S a keresztény pedagógiának nincs szebb és nagyobb feladata, mint az élő Krisztust a gyermekben élő valósággá tenni. S ez egyben nagy problémája is: Krisztus ne csak történelmi hős, emlékezésre és tiszteletre méltó történelmi nagyság legyen a gyermek számára, hanem a mindennapi élet alapja és erőforrása. Hogyan és mint lehet ezt a célt a keresztény nevelés által elérnünk?

Legfontosabb törekvésünk mindenestre az legyen, hogy mennél több *Krisztus-élménye* legyen a ránk bizottaknak. Az élmények jelentősége ismert dolog a pedagógiában, a mai lélektan erre vonatkozó tételeit talán szükségtelen itt részletesen idéznünk. Történelmi adatokkal is bizonyítani lehet, hogy a keresztény életforma kialakulásában döntő szerepe van a Krisztus-élményeknek, sőt — részletesebben meghatározva — annak a „pillanatnak”, amikor az ember élményszerűen találkozik Krisztussal. Az evangéliumokban olvashatjuk, milyen hatással volt Krisztus halála és feltámadása az apostolokra. Ez az élmény alapvetően

meghatározza az evangélisták magatartását, szemléletét, szerkesztői munkáját, sőt, stílusát is. Ezt a tényt — a húsvéti misztérium élményének döntő jelentőségét — még azok (Bultmann és társai) sem tudják tagadni, akik egyébként az írások történetiségét sokban kétségbe vonják. Az is ismerős adat, hogy Szent Pál apostoli életének és egész tevékenységének meghatározója volt az a Krisztus-élmény, amelyet a damaszkuszi úton (megtérésekor) szerzett. Szent Pál tanításában, szemléletmódjában állandóan fel-felbukkan az élmény tartalma és minősége is: ez az élmény lényegében misztikus Krisztus-ismeret volt. Az apostoli idők után a szentek életében hasonló adatokat találunk.

A kérdés már most ezek után az, *mi-kor és hogyan* találkozhat a kisgyermek élményszerűen Krisztussal? Vázlatosan felsorolva, a találkozások alkalmai és lehetőségei a következők:

1. Krisztus történelmi (földi) életének megismerése

- a.) elbeszélésünk által
- b.) Krisztusra vonatkozó jelek és emlékek által
- c.) történelmi példák (személyes bemutatás) bizonyossága által

2.) Krisztus misztikus jelenlétének megtapasztalása

- a.) az egyházban (a keresztény közösségben)
  - aa.) az egyház tanításában
  - ab.) a kegyelemeszközökben (elsősorban a liturgiában, szentségekben)
- b.) az emberekben (kiváltképpen a családi közösségben). a krisztusi szeretet gyakorlása által
- c.) önmagunkban (a kegyelem és az imádság öröme és „biztonsága” által, a „lelki élet” erőfeszítései, felemelő eredményei által stb.)

Ez alkalommal az első lehetőségeket vegyük fontolóra részletesebben. *Krisztus történelmi és történelmi valóságának* elfogadása feltétele annak, hogy misztikus jelenlétét és az egyházzal való egységét megérintse és megéltje valaki. Ezért *magától értetődő, természetes* dolognak, állapotbeli kötelességnek tartjuk a vallásos szülő részéről, hogy Krisztus életét idejekorán ismertesse meg gyermekével az evangéliumok leírása és értelmezése szerint. Ezzel a feladattal egyébként mindenképpen szembe kerül az igazán vallásos szülő, hiszen gyermeke találkozik templommal, feszülettel, Krisztus nevé-

vél. Régebben szokásos volt keresztény családokban, hogy vasárnaponként közösen olvasták az evangéliumokat. A kisgyermek is megérti ugyan ezeket, de célszerűbbnek látszik az egészen kicsinyek számára, ha a szülő saját szavaival beszéli el az evangéliumi történeteket, legálább is a fontosabbakat. Ez hasznosabb is, mert a gyermek kérdezni szokott, s ezekre mindjárt válaszolni lehet. Arra persze ügyelnünk kell, hogy mesészerű elemekkel ne fűszerezzük elbeszélésünket és egyáltalán ne meseként állítsuk be a történeteket. Ellenkezőleg arra kell törekednünk, hogy Jézus Krisztus életének eseményeit minden mese fölé emeljük, az események *végző értelmének* hangsúlyozásával. (Miért jött a földre? Mit akart? Istennel kibékíteni! Istenhez vezetni! Mennyire szeretett! Példát adott és tanított!) Idősebb korban, legalább havonta egyszer-kétszer, a Szentírás eredeti szövegét is olvassuk fel. (Milyen rendben? Vannak adataink a középkorból, vagy a tanulóknak, még a királyi fiaknak is fel kellett mondaniok a vasárnapi evangélium-szakaszokat.)

A Krisztusra vonatkozó jelek és emlékek, helyek és tárgyak korai megismeretése szintén fontos feladatunk. Az alkalmak és helyek maguktól adódnak. Van, aki séta közben betér gyermekével valamelyik templomba, s ilyenkor elmagyarázza a templom képeit és szobraikat. A feszület (útmentén és szobákban) hasonlóképpen az emlékezés és emlékeztetés célját szolgálja. A kereszt, a keresztvetés, a templom épülete, a kereszt-

út képei mind-mind jó alkalmat nyújtanak, hogy Jézus haláláról és feltámadásáról beszéljünk. Nem baj, ha a kisgyerekek az első alkalmakkor sokat beszél és kérdezget a templomban, ez nem tisztelatlenség, s később, ha már ismeri a cselekményeket és tárgyakat, abbahagyja a „rendetlenkedést”.

A szentek példái is jók arra, hogy a krisztusi élet nagyszerűségét és egyes helyzetekben a gyakorlati mintát általában bemutassuk. Természetesen itt is vigyáznunk kell, hogy a legendás elemeket ne keverjük össze a valósággal, és ha csodálatos eseményekről szólnak is (az ilyesmi mindig érdekli a gyermekeket!) ne túlozzuk el ezeket, és mindig mutassunk rá a történeteknek általános emberi vonatkozásaira, főleg arra, hogy az emberi szolidaritás és testvériség szempontjából mily sokat jelent egy-egy szent élete. Krisztus élete (és a szentek élete) mindig közösségi vonatkozású és hatású. Meggyőződésünk, hogy a krisztusi élet példáját megértő gyermek embertestvéri érzéseiben is olyan mélységig jut el, ameddig egyébként sehogyan sem vagy csak nehezen jutna el. Az a gyermek, aki Jézus történeti életében megsejti a megváltói tett nagyságát, egész biztosan értékelni fogja az emberi szeretet, testvériség és szolidaritás többi hőseinek tetteit és halálát is, s nem fog úgy válaszolni ezekre, mint egy semmiről sem tudó kamasz, mikor Jézus halálának céljáról beszéltek neki: „Nem mondtam, hogy meghaljon értem.”

CSANÁD BÉLA

AZ OLVASÓ NAPLÓJA

József Attila egyik legnagyobb, legbonyolultabb verse az *Eszmélet*; ennek elemzésére vállalkozott könyvében Szabolcsi Miklós*. Dolgozatát „műszertani kísérletnek” tekinti; „kísérlet arra — írja bevezetésében — mi az, amit a nyelvészeti, statisztikai, stilisztikai, irodalomtörténeti, irodalomelméleti módszerekből, amelyeket a hazai és külföldi szakirodalomban újabban alkalmaznak, egy vers vizsgálatánál, magányos, egyéni kutatómunkával hasznosítani lehet. Mi az, ami mind a leíró, a struktúra szabályszerűségeit kutató, mind a történeti jellegű eljárásokból valóban fontos eredményt ad a szöveg mélyebb megértéséhez?”

Mi tehát a cél? Jegyezzük meg: a *szöveg mélyebb megértése*. De kinek a

számára? Kit akarunk hozzásegíteni a szöveg mélyebb megértéséhez? És miféle megértéséhez? Mert föltehető, hogy másként ért meg egy szöveget, illetve egy verset *mélyebben* a nyelvész, másként az az újfajta tudós típus, akit strukturalistának szokás nevezni, s ismét másként egy verskedvelő olvasó, vagy egy költő. A strukturalista számára a legmélyebb megértés a struktúrák megértése; de végül mit értünk meg egy versből (nem egy „szövegből”, hanem egy *versből*), ha megértettük, vagy megérteni véljük a struktúráját? Megállapíthatunk a „szövegben” (versben) bizonyos statisztikai viszonyokat, de mit magyaráz meg végző soron a statisztika? Sőt, túl a „magányos, egyéni kutatómunkán”, mit értünk meg

* Szabolcsi Miklós: A verselemzés kérdéseihez. Irodalomtörténeti Füzetek. Akadémiai Kiadó, 1963.

a versből, *mint versből* gépesített munkaközösségek együttes munkájának föltehető eredményeiből? Nem túlságosan csábító perspektíva sem a költőnek, aki a verset írja, sem az olvasónak, aki a verset a sajátjává éli, a tudományos kutatógyárak, irodalmi-kibernetikai laboratóriumok kilátása, ahol a „szöveggé” degradált alkotást „betáplálják” ilyen és amolyan módszerű gépekbe, vagy gép-szerűen gondolkodó elmékbe, hogy végül „kijöjjön” — de mi? A mélyebb megértés? Vagy egyszerűen csak valami „eredmény”, már nem is a megértés, hanem az eredmény kihozása kedvéért? Kijöjjön egy különféle savakkal szétmárt „szöveg-ből” néhány szám, egyenlet, képlet? Megeshetik, hiszen akadnak máris „szövegelemzések”, melyek azt a benyomást keltik, hogy bennük nem annyira a mélyebb megértés törekvéséről, mint inkább egy dehumanizált „antropológia” laboratóriumi játékaról van szó.

Szabolcsi Miklós azonban nem esik semmilyen irodalomtudományi (illetve „kommunikáció-elméleti”) izmus egyoldalú bűvöletébe. Ismeri az új elméleteket, de nagyon jól tudja, hogy ha megközelítően pontos értelmezést akarunk elérni, *együtt* kell alkalmaznunk a különböző módszereket és egyeztetnünk kell eredményeiket. Könyvének első fele József Attila versének ilyen komplex vizsgálata.

Ezt az elemzést követi egy *Szövegelemzés és történetiség* című tanulmány (eredetileg egy strasbourgi irodalomtudományi konferencián elhangzott előadás). Ez lényegében a szinkronia-diakronia problémájához szól hozzá, és a túlzó strukturalizmusnak azzal az elvével száll vitába, amely szerint egy-egy műalkotást egyedül csak „önmagában”, önmagán belül kell vizsgálni, függetlenül mindenfajta történetiségtől, vagyis a mű történeti és társadalmi kapcsolataitól. (Szempont, mellyel ma már az sem ért egyet, akire hivatkozva hangzatosn szövegték: Szabolcsi Miklós is idézi Lévi-Strauss erre vonatkozó fontos mondatait.)

Az irodalmi alkotás — mondja Szabolcsi Miklós — a maga sajátos „strukturáltságában” ugyan, de mindig „konkrét, pillanatnyi, történelmi formájában létezik”, és csak úgy érthető meg, ha fölfejtjük ezt a „történetiséget” is; mert — mondja — „még a legalapvetőbb struktúrák sem megváltoztathatatlanok, és értékelést, elemzést igényelnek, ami viszont csak akkor lehetséges, ha megvizsgáljuk a történelmi összefüggéseket, az irodalmi hagyomány, az irodalmi műfajok és az egyéni alkotás viszonyát, stb”. (Amihez a

magam részéről szívesen hozzátenném, mégpedig erős hangsúllyal, az alkotáslélektani szempontot.)

Itt vet föl aztán Szabolcsi Miklós —, más olyan kutatókkal egyetértésben, akik szintén látják, hogy a strukturalizmus könnyen válhat meddővé, vagy öncélú tudományos játékká —, egy olyan szempontot, amelynek alkalmazása terméke-nyebb területek felé irányíthatná a strukturalisták figyelmét. Természetesen határozzuk meg a struktúrákat, amennyire csak lehetséges, de ne álljunk meg itt, hanem egy lépéssel tovább lépve (vagyis szinkroniát és diakroniát szintetizálva) igyekezzünk arra is választ keresni, egy-egy struktúra „miért éppen egy adott történelmi és lélektani pillanatban tűnik fel”, és „léteznék-e megkülönböztetett jelentőségű struktúrák bizonyos jelentések hordozására, bizonyos irodalmi áramlatok kifejezésére”. Így lehetne aztán választ keresni a művészet és irodalom történetében különféle változatokban vissza-visszatérő romantikák, klasszicizmusok, sőt „szurrealizmusok” kérdésére: arra is, hogy miért térnek vissza, és arra is, hogy mi határozza meg változataikat.

De fordítsuk figyelmünket a könyv nagyobbik felét kitevő tanulmányra, az *Eszmélet* elemzésére. Abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy ennek a bonyolult, nagy versnek (vagy inkább ciklusnak) egy *költőtől* való értelmezését is ismerjük: Nemes Nagy Ágnes kitűnő elemzését a *Miért szép?* kötetben. Akinek kedve van rá, ellenőrizheti, hogyan hatol a megértés mélyebb rétegeibe a tudományos analízis, és hogyan a költői megközelítés.

Szabolcsi Miklós elemzése, érthetőleg, akkor kezd igazán izgalmassá és meggyőzővé válni, amikor a vers külső rétege felől közeledni kezd a belsőkhöz, az ihlet és gondolkodás benti köreibez. Paradox módon: amikor a (persze viszonylagos) „egzaktság” területéről gondolkodás, alkotás, benső élet „bizonytalanabb” világába lép. Mert lévén szó költészettről, amelyről Radnótival szólva jól tudjuk, milyen „veszélyes” és „szeszélyes” világ, a tudományosan-statisztikailag egzaktnál végül is nemegyszer „egzaktabbnak” bizonyulnak a megérzés és megsejtés imponderabilitái.

Mi lehet például pontosabb, mint egy statisztika a versben előforduló hangokról, és a hangok arányáról? Megszámolom a hangokat; az eredményből levonok bizonyos következtetéseket. Ha egy strófa rimhangjai „kevés hang variálására korlátozódnak”, következtethe-

tek a strófában foglalt hangulat monotonijára, szomorúságára, „egyhangúságára”. Csakhogy az *Eszmélet* esetében, mint Szabolcsi Miklós alaposan kimutatja, sajátos „villoni” eredetű ihletről, és villonias formáról van szó. Egy-egy strófa nyolc sora mindössze két rímet játszat. Nos, aki fordított már Villont, vagy sorpárok hosszú során át egy rímet futtató spanyol románcot, jól tudja, hogy nyelvünk az effajta rímeléshez meglehetősen kevés lehetőséget ad, és a költő-fordító kapva kap egy-egy rímsoorozatot „ajándékán”, miközben el kell kerülnie a kinrímek mesterkéltségét is. A magyar rímelés így szükségszerűen egy árnyalattal szürkébb, egyhangúbb lesz, mint a villoni, vagy a spanyol aszonánc. (A legkönnyebben általában az e-e, á-a, é-e rímhang párok adódnak.) Annak tehát, hogy a költő egy-egy esetben kevés hangot variál rímelésében, ki tudja, nem ebben a „nyelvi kényszerben” kell-e keresni a magyarázatát. Olyan „véletlen” elem ez, amelyet számításainkba mindenképpen bele kell kalkulálnunk.

Az *Eszmélet* értelmezésének egyik kardinális kérdése: marxista költemény-e, vagy sem; marxista, vagy egzisztencialista? Valószínűleg Szabolcsi Miklós-nak van igaza ebben a kérdésben; meggyőző alapossággal mutatja ki a vers eszméinek marxista környezetét, egyes gondolatainak marxista forrását, egyáltalán az egész ciklus marxista ihletét és dialektikáját. Hogy mégis van (illetve egyes értelmezői számára lehetett) egzisztencialista hangzása? Úgy gondolom, ez természetes, és ha nem abszolútizáljuk a dolgot, még jogos is. József Attilának ugyanis a maga marxizmusa „egzisztenciális kérdés” volt, azaz létkérdés, a szó sajátos és személyes értelmében „üdvösség kérdése”: nem pusztá filozófia, hanem a szó teljes értelmében való élet, saját élete élésének lehetősége és módja. (Épp ezért tudott költőileg

olyan páratlanul hiteles lenni: mutatja az *Eszmélet*, vagy *A város peremén*.) Az ő marxizmusa nem teória, még kevésbé dogma; a világnézetét halálosan komolyan vevő és élő költő teljes emberi elkötelezettsége. Ennyiben „egzisztencialista”; és ennyiben — de úgy hiszem, csak ennyiben — az az *Eszmélet* is.

Érdekes, tanulságos, általában meggyőző munka Szabolcsi Miklós túlzott szerénységgel csupán „módszertani kísérletnek” nevezett elemzése. A magam részéről csak a következőket fűzném hozzá, és a következőket is inkább csak kérdésként:

Vajon a verset záró szakasz képe, amely valóban a költő mindennapjainak reális éjszakai oldalát villantja felénk, *ugyanakkor* nem tágul-e sajátosan (és József Attilára jellemzően) kozmikus-sá is. („Így iramlanak örök éjben — ki-világított holnapok — s én állok minden fülkefényben — én könyöklök és hallgatok”); és ebben a végső szakaszban valóban olyan egyértelműen a „fölordás, lezárás, szintézis” tényét kell-e látnunk, ahogyan Szabolcsi Miklós ajánlja? Úgy érzem, a versnek ez a „lezárása” voltaképpen inkább valamiféle „nyitás” (egy bizonyos modern ars poeticának is megfelelően); nem annyira „gondolati győzelem”, mint inkább fölfüggesztés; nem annyira „fáradtság, kimerültség, magamegadás”, mint inkább lezáratlan tűnődés. Úgy érzem, hogy ezzel a szakasszal a vers. és a benne végbement, Szabolcsi Miklós által pontosan nyomon kísért, bár talán kissé oldottabb, lazább, „véletlenebb” gondolati küzdelem és érzelmi hullámvás nem annyira lezárul, mint inkább kinyílik, kihangzik a saját jövője és lehetőségei (kitűnően jelzett „széténeklés”) felé. Nem pont, hanem gondolatjel; éppen „széténeklés”, „folytatása” vall „befejezetlensége” mellett. Azzal végződik, hogy tovább mutat, a saját távlatai felé.

RÓNAY GYÖRGY

SZÍNHÁZI KRÓNIKA

A modern balettművészeti törekvések iránt érdeklődő magyar nézőnek ugyancsak volt mit látnia az elmúlt színházi évad utolsó hónapjaiban; áprilisban mutatta be az Operaház H. W. Henze „Undine” című balettjét a vendégként meghívott Eck Imre koreográfiájával, március végén tartotta Eck pécsi balettagyüttese új premierjét, „A veronai szerelmek mártírúrá”-t a kubai Alber-

to Alonso betanításában, bár betegség miatt gyakorlatilag csak májusban tűzte műsorára a darabot a Pécsi Nemzeti Színház, s végül június első napjaiban vendégszerepelt Budapesten Alwin Nikolais Táncszínháza New Yorkból.

Százötven évvel ezelőtt a balett legfőbb funkciója a vizuális dekoráció és atmoszférateremtés volt: mintegy illusztrálta az egyébként nélküle is teljes,

klasszikus zenét. A huszadik században a balettművészetben is lényegi átalakulás figyelhető meg. Olyan koreográfusok, mint az amerikai Isadora Duncan vagy a svájci Jacques Dalcroze, amikor a század elején megteremtették az ún. expresszionista balettet, a tánc ősi kezdetéhez nyúltak vissza, az emberi érzelmeket kifejező öntudatlan mozdulatokból, reflexszerű cselekvésekből indultak ki, s erre építették a maguk egyéni szókincsét. Rudolf von Laban például az idegi, értelmi és érzelmi reakciókból komponálta meg alkotásait. Így aztán az expresszionista táncnak nincs szüksége a spiccelésre és egyre inkább elveti a cipőt a meztelen láb javára, idegen tőle az önmagáért való vizualitás, a „batterie”, (a sokszoros piruettek és a fizikai ügyesség minden más demonstratív megnyilvánulása. A klasszikus „danse d'école” terminológiája mellett az új balettiskolák impulzusokról, lökésekről, összehúzódásokról („contractions”), emelkedésekről, hajlásokról beszélnek. Sülyös, sokszor komor és erősen absztrakt az expresszionista balett világa.

Ezzel függ össze az is, hogy a modern balettből a mese, vagyis a téma mindinkább másodlagos szerepet játszik, sőt el is veszti jelentőségét, míg a szó szoros értelmében vett tartalom előtérbe kerül. A kor „tartalmáról”, a század alapvető konfliktusáról van itt szó: a mai művészetből eltűnt az a fizikai eszmény, amelyet egykor a görög, a reneszánsz, a neoklasszikus, sőt még a romantikus művészet is felállított, az eszményi emberi alkat egyre ritkábban jelenik meg, helyette az érzelmi és pszichológiai állapotokat — nem véletlenül — a test kiegyensúlyozatlannak, eltorzítottnak tűnő ábrázolásával fejezi ki. A formális szépségnek hódoló klasszikus balett mellett, melyet nagy technikai felkészültséggel mivel az Operaház balettegyüttese, ezt az új balettet kísérlete meg létrehozni idehaza Eck Imre, amikor megalapította pécsi együttesét. Annál érdekesebbnek ígérkezett Eck budapesti vendégszereplése — vajon mi születik a merőben más, útlőrő utakon járó koreográfus és a „klasszikus” együttes találkozásából? —, s egyúttal a Pécsi Balett is vizsgázott: mire képesek Eck Imre nélkül? Az eredmény vegyes benyomásokat kelthetett a nézőben.

Nyilvánvaló, hogy ha van „klasszikus” és „expresszionista” balett (megmaradva az általában használt terminológiánál), ezek előbb-utóbb kölcsönösen hatással lesznek egymásra, s olyan egyedi művek születnek, melyek nem skatulyázhatók

be egyértelműen sem ide, sem oda. Ilyen találkozások már évtizedekkel ezelőtt is voltak ilyen jellegűek az angol Frederick Ashton koreográfiái, aki Prokofjev „Rómeó és Júlia”-jában vagy éppen Henze „Undiné”-jében (melynek librettóját is ő írta, s ő mutatta be elsőnek a Covent Garden színpadán) a mű tematikus felépítését úgy őrizte meg, hogy mindenekelőtt a történet pszichológiai aspektusait domborította ki. Ashton „klasszikus” balettjeiben a „tartalom” uralkodott mindenben, a zenén és a táncon is, bár ugyanakkor oly mértékben idomult a táncosok fiziológiai adottságaihoz, hogy még a librettón is változtatásokat eszközölt alkatuknak megfelelően. Ashton egyedülálló tehetsége vitte sikerre tíz évvel ezelőtt Londonban az „Undiné”-t, ami most az Operaház színpadán nem ismétlődött meg.

Eck is a balett-tradíció uralkodó műfajához kívánt közeledni az „Undiné”-vel, de nem sikerült megteremtienie azt a modern nosztalgia, mellyel Ashton balettje a múlt századi romantikát idézte. Kereshetnénk sokféle magyarázatot erre, de a leglényegesebb talán épp a legegyszerűbb: Eck nem Ashton, Eck gondolkodása sokkal elvontabb és bizonyos értelemben eredetibb, mint Ashtoné. Ezt mutatja az is, hogy az előadás legjobb részei azok, amikor korábbi koreográfiáit idéző mozdulatokat figyelhetünk meg a balett szövetében, s az is, hogy valóban intenzív ereje most szintén plasztikai-képi konstrukciónak van, a leginkább a sellővilág megrajzolásában.

Egyébként az Operaház előadásában különösen kiütözköztek e neoromantikus balett hibái. A mese túl naiv és egyszerű — Palemon lovag koronás jegyese, Beatrice helyett Undine, a sellőlány mellett dönt — ahhoz, hogy mélyebb mondanivalót hordozzon, s a nézőt még a klasszikus balettől megszokott dekoratív látványosság sem szórakoztatja el. Az Operaház legkitűnőbb táncosai Orosz Adállal, Róna Viktorral, Fülöp Viktorral az élen ezúttal is tanúságot tettek magas szintű technikai tudásukról, biztossággal és rutinnal formálna meg szerepeiket. Mégis úgy hisszük, Eck Imre 1965-ös operaházi vendégszereplése, amikor Maros Rudolf és Bartók egy-egy művét vitte színre, messze jobb és kigyensúlyozottabb volt a mostaninál.

Eck pécsi együttese Alberto Alonso keze alatt jobban vizsgázott. „A veronai szerelmesek mártírúrá”-nak, mely Rómeó és Júlia történetét dolgozza fel, irodalmi forgatókönyvét is a koreográfus és rendező Alberto Alonso írta; zenéjét szer-

zette, összeállította Vasquez Millares és Láng István. De Alonso balettjében a zene már egyértelműen csak szolgálja a mozgásművészetet: többnyire elektronikus zenét, zajokat hallunk, s nemegyszer minden zenei aláfestés nélkül táncolnak a színpadon. Alonso jó anyagot kapott a pécsi együttesben: ők már Eck keze alatt megtanulták, hogy a klasszikus balett fölfelé törő, lebegő könnyedsége helyett inkább emelvénynak tekintsék a színpadot, ahol élő szoborként mozognak: iszonyú súlyok húzzák őket a földre, mozdulataik lefelé irányulnak, s nemegyszer vízszintes testtartásba dőlnek vagy elterülnek a földön.

Alonso nem is arra törekedett, hogy Gounod, Berlioz, Csajkovszkij és Prokofjev után egy újabb „Rómeó és Júlia” balettet alkosson. A történetnek csak a vázát, az alapotívumait őrzi meg, s ezt tölti fel mai tartalommal: Rómeó és Júlia szerelme lázadás az apák társadalma ellen. A két fiatal megformálásában Alonso félreérthetetlenül utal a világszerete jelentkező ifjúsági mozgalmakra, a diáklázadásokra, a hippik protestálására, azt emelve ki belőlük, ami etikailag a leglényegesebb: az „apák” hazug társadalmával szemben felállított tisztaság-igényt. Ez az etikai nézőpont indokolja a „retablo”-nak nevezett belső kisszínpadot: itt a gonosz erőket jelképesen megszemélyesítő alakok kelnek életre, mint a középkori moralitásokban (bár a szímlap indokolatlanul „misztérium-játéknak” kereszteli el ezt a moralitás-játékot). A sötét erők — Önzés, Önkény, Armány, Gyűlölet, Fenség, Káosz stb. — valósággal rászakadnak a két szerelmesre (innen a mártír-motívum), belevegyülnek a „való” világba, átfertőzik kétszínűségükkel. Ami a legcsodálatosabb ebben a kompozícióban: az az etikai tisztaság parazsa, melytől a súlyos, szögletes mozdulatok átizzanak, felszabadulnak és áttetszőek lesznek, mint Júlia fájdalom-táncában a kép előtt, Júlia és Rómeó szerelmi táncában vagy Lady Capulet gyásztáncában.

Alonso azonban nem elégedett meg azzal, amit a táncval és együttes kifejez, meg is szólaltatja táncosait, valamiféle „totális színházra” vágva. De a technikai megalapozással és főként a koncepció következetes végiggondolásával adós marad; nem elég, hogy a megszólaltatott balettművészeknek — talán Handel Edit kivételével — nem megfelelő az artikulációja, de ráadásul banális, lényegtelen szövegeket mondanak. „A koldus földre kár ily égi fény!” — kiált

fel a Csifó Ferenc által táncban remekül megformált Rómeó, s a néző arra gondol, miért van szükség ily koldus eszközökre, amilyenek itt a szó bizonnyal, e „fény”, e belső gazdagságú tánc mellett? Alapvető tévedés a Vándor szerepeltetése is — Bánffy György ebben a patetikus szerepben néha egyenesen komikus hatást kelt —, aki naratórként elmondja a történetet, melyet nyilvánvalóan ért mindeki, részben a táncból, részben mert egyébként is ismeri Rómeó és Júlia történetét. Alonso mégis magyarázni igyekszik művét, de ami már nehezebben érthető, ami például a két színpad belső összefüggéseiből következik, azt úgysem magyarázhatja, hisz épp ezért kellett ilyen áttételes megoldásokhoz folyamodnia.

„A veronai szerelmesek mártírúma” tehát szervesenül szételik, s az igazán nagyszerű epizódok ellenére is azt a benyomást kelti, mintha túl korán, kiforratlan formában realizálta volna alkotója meglátásait. A vezető táncosait jelenleg nélkülöző együttes táncfelkészítőmánya igen magas szintű; külön elemzésre érdemesen érdemelne Handel Edit Júliája; mély hajlásaiából úgy pattan ki, mint egy megejtő természeti titok, összezugsorodik és megnövekszik, a szenvedélyek meggörnyesztik, földhöz szegeznek, a tisztaság átvilágítja; pantomimikus-színészi elemeket épít játékába, számára Sztanyiszlavszkij éppoly fontos mint Cecchetti. Mellette Csifó Ferenc villamossággal teli, mozgékony Rómeóját s Uhrík Dóra nagyszerű Lady Capuletjét emeljük ki.

Nehéz lenne tehát különválasztani az egyes produkciókban, ami „klasszikus” és ami „expresszionista”, nem is beszélve az egyéb elemekről. Bár Handel Edit Júliája a szó legjobb értelmében expresszionista alakítás: a táncos teste rezdüléseiben, mozdulataiban, szinte az izmaiban látjuk megformálva Júlia érzelmeit, ragyogását és mártíromságát; de Alonso balettje egészében véve mégis másfajta, komplexebb törekvések szolgálatában áll.

Alwin Nikolais New Yorkból érkezett Táncszínháza már ilyen új esztétikát hozott magával, mintegy arról beszélve, hogy a balettművészeti „forradalom” lényege sem a régi felcserélése valami hasonló újjal, hanem az egyes alkotások művészi intenzitásának erősítése. Alwin Nikolais balettje annyira eredeti, hogy már alig lehet balettnak nevezni (ami egy percig sem teszi kétségessé, hogy nagy művésszel van dolgunk): szoros egymás mellé rendelésben él eb-

ben a színházban a képzőművészet, a zene, a világítás és az emberi test mozgása, melyen mégis ez utóbbi uralkodik, de visszahelyezve azokba a kozmikus dimenziókba, melyekből úgy tűnik, a modern városi élet kirekesztette az embert.

Az est azzal is kezdődik, hogy Nikolais az „Imago” című darabban képeket rajzol „egy különös város életéből”: bábok, elmechanizálódott gépemberek bizarr táncai követik egymást, szívszorító magányossággal száguldanak ezek az eltorzult figurák Nikolais színes fénycsikjai között, fojtogató, idegtépő villanásokról, eltörpült és megalázó szenvedélyekről vall Murray Louis grandiózus szólója; s ezekben a különös képekben egyszerre valami nem is annyira különös, nagyon ismerős dolog fogalmazódik meg: a huszadik századi ember félelme. A következő tánckompozíció, a „Sátor” már erre épül, merész képzettársításokkal egy modern apokaliptikus látomás bontakozik ki előttünk. Az előadásnak egyébként ez a csúcspontja: a körsátor szabású textília a táncosok fölé emelkedik, ekkor megpróbálják ők maguk önmagukból megépíteni a sátrat, de építményük összecsapkál (itt tűnik fel először a Babel tornya motívum); a sátorváson újból és újból alászáll, ereszkedésében és emelkedésében különféle alakzatokat vesz fel, melyek sajátos, néha mágiikus tartalommal telnek meg. De csak a sátorlap lebben fel újra s újra az égbe, táncos egy sem tud „fellebbenni”; s amíg a zene, a mozdulat- és fényjáték elragadó szintézisben egyesül, s a színpadon a húszas évek expresszionizmusát idéző kompozíció ragyog, Nikolais egy percre sem engedi, hogy megfélekedzünk az „Imago”-ban megrajzolt „elidegenedésről”. Ezt idézi a záró darab, a „Torony” is, melyben a vízió mintegy szétfeszíti a formát: bábeli zsvajban rohangásznak táncosai, először csak játszva azokkal a fémdarabokkal, melyekből ketreget építenek maguk köré, ki- és bezárulnak, vergődnek, tornyot építenek a ketreccükből, fölmásznak rá, hadonásznak, szinte eszüket vesztik, zászlókat lobogtatnak (LSD és egyéb felírással, ami jelzi, hogy szószertint és nem egészen szószertint kábitószerrel jelképei ezek), többdimenziós lámpák fényei villognak a sötétben, rejtélyes alakok suhannak, magnéziumláng lobban, s a legnagyobb „örömmujongás” közepette összeomlik az egész tákolmány. Legördül a függöny.

Úgy tűnik, nem nehéz felfedezni Alwin Nikolais víziójában az atomhalál

fenyegetettségében élő emberiség modern Babel-tornyát; Nikolais nevén nevezzi, felmutatja a rémet és figyelmeztet. Mindenekelőtt arra, hogy a kérdés nem oldható meg egy szinten; mélyebb, mondhatnám, metafizikus szférában gondolkodik: Babel sem technikai attrakció volt az egykori emberiségtől, sokkal inkább a belső egyensúly megzavarodásának kivételése.

S így azt is láthatjuk, amit bevezetőül az „expresszionista” baletben a téma és a tartalom szétválásáról mondtunk: Nikolais voltaképp „absztrakt” balettel komponál, melynek tartalmi súlya növekedett. Nem illusztrálni vagy mesélni akar az emberi mozdulat művészetével: mozdulatokban beszél a világról, az egzisztenciális emberi drámákról. Nikolais balettle természetesen csak kiindulásában tekinthető expresszionistának; például abban, hogy táncosai mindig törzsmozgással fejezik ki magukat, aminek csak függvénye a végtagok mozgása. De az olyan balettdramaturgiai törvényeken, melyek meghatározzák a táncos és a szólótánc váltakozását, már gyakran túlteszti magát, s ami Alfredo Alonsoak nem sikerült, neki a „Torony”-ban sikerül: a beszédmontázs (igaz, nem drámai szöveg!) szervesen illeszkedik a „zenébe”. Ugyanakkor bőven merit — főként az „Imago”-ban — az ázsiai mozgáskultúrából, az indiai templomtáncosok művészetéből, pantomimikus varázslása a pekingi operát idézi, s a „Torony”-ban a pop-art elemeit figyelhetjük meg. Mindez azonban csak utalás Nikolais Táncszínházának forrásaira, de aligha érzékeltetheti azt, amit Alwin Nikolais mint koreográfus, díszlet- és jelmeztervező, zeneszerző, világítástechnikus és rendező teremt: egy új színházi műfajt, melyben a színház mindenekelőtt dinamikus erő.

Együttesében a legragyogóbb amerikai táncosok közül láthatunk néhányat: Murray Louis nemrég az Egyesült Államok legmagasabb táncművészeti kitüntetését is elnyerte. Mellette Phyllis Lamhut és Carolyn Carlson nevét kell kiemelni. Mindhárman szuggesztív, személyes szenvedélyességgel és teljes odaadással megformált alakokat rajzoltak meg a színpadon: lenyűgöző technikai tudásuknak — ami egyébként az egész táncarra érvényes — szinte társszerzői szerepe volt abban, hogy maradéktalanul igaz színházat láthatunk.

PÁLYI ANDRÁS

KÉPZŐMŰVÉSZET

BUDAPESTI KIÁLLÍTÁSOK

Az 1882-ben született és 1932-ben elhunyt *Tadé Makowski* lengyel festő és grafikus munkáit mutatta be júniusban — *Kisdéginé Kírimi Irén dr.* művészettörténész rendezésében — a Nemzeti Galéria. Makowski sokáig élt Párizsban, ott is halt meg. Életében meglehetősen ismeretlen volt — megbecsülése csupán halála után, a 30-as évek végén kezdődött el.

A művész az első világháború előtt kubista szellemben dolgozott; később egy olyan kifejezőmódot alakított ki, amely a „Vámör” Rousseau és más francia naív festők (Bombois, Bauchant) művészetével rokon. A tárlat első termében elhelyezett tájékoztató felirat szerint Makowski — aki műveiben „költői képet ad az emberről és a természetéről” — a századeleji lengyel művészetnek „érdekes, különleges egyénisége” volt. A „Falu” című kép (előterében négy tétova tekintetű emberi alakkal), a sokfigurás „Falusi lakodalom” és a „Gyermekhangverseny” a legszuggesztivebb munkái Makowskinak, e valóban „érdekes, különleges”, de meglehetősen egyhangú, szűkös világú festőnek.

*

Július elsején zárult a Múcsarnok „*Mai cseh-szlóvak művészet*” című tárlata, amelyen mintegy 230 festmény, szobor, rajz és sokszorosított grafika szerepelt. A kiállítás résztvevőinek kisebb része természetelvű szemléletű, nagyobb része absztrakt. A művészek előbbi csoportjából a tájképfestő Josef Broz, Stanislav Podhrzsky („Szerelmespár” és „Tóban fürdő nő”), Karel Hladik szobrász („Leányportré”), Prachaticka („V. K. szoborportréja”) és Vladimír Janousek, az „Ülő női akt” című életnagyságú, fából faragott kompozíció alkotója, míg a nonfiguratívok közül B. Lacina, Janus Kubicek és Milán Luluha festők váltak ki.

Kubicek a finom, halk színek („Kék csendélet”), Lacina elsősorban a sárgák („Táj”), Luluha a vehemens színorgiák kedvelője. Delacroix 1863. június 22-én — három héttel halála előtt — ezt jegyezte be naplójába: „A kép legnagyobb érdeme az, hogy ünnep a szem számára.” Lacina, Luluha és Kubicek munkái maradéktalanul teljesítik a Delacroix-i követelményt.

*

Az élete 45. esztendejében járó *Sugár Gyula* festőnek, Rudnay Gyula egykori tanítványának képeit láthattuk az elmúlt hetekben a Váci utcai Csók István galériában. A művész legújabb munkái mesterkélt modernkedők, a mélységet csupán mímelő, kispekulált csinálmányok. Sugár akkor hoz létre szép dolgokat, amikor megmarad lényének, adottságainak határain belül. Budapesti városképei („Astoria”, „Belváros”, „A Szerviták tere”) értékes művészi teljesítmények.

*

A Tanács körüli Mednyánszky-teremben két fiatal művész — *Tót Endre* festő és *Seregi József* szobrász — állított ki májusban. Tótnak a *Pop Art* törekvéseire rezonáló munkái közül elsősorban a „Divatbaba”, az „Egy kalap” és a „Régi szép idők” emelkedett ki.

Seregi József szobrainak legtöbbször kőből faragott női akt: munkáiban — mint a katalógus szövege joggal írja — „igen szobrászi gondolkodási mód” nyilatkozik meg. Helytálló a katalógusnak az a megjegyzése is, hogy „a romantika, a pátosz és az érzelgősség távol esik e csendes, szerény művésztől”, akinek formanyelve az idős, méltánytalanul elfeledett szobrásznő: *Földes Lenke* művészetének inspirációját árulja el.

Tót is, Seregi is megérdemli a közönség és a kritika megbecsülését és további figyelmét.

*

Barcsay Jenő szentendrei tárlata. A szentendrei Ferenczy Károly múzeumban június végén nyílt meg *Barcsay Jenő* Kossuth-díjas festő „*Egy mozaik születése és előzményei*” című kiállítása, amely a mester új 3 x 11 méteres mozaik-kompozíciójának genezisést mutatja be; a kész mű — amelyen ülő és álló női alakok lesznek láthatók arany háttér előtt — az új szentendrei Művelődési Központ épületét fogja díszíteni.

A tárlat falain ott találjuk a művész néhány korábbi munkáját is („Templom keresztel”, „Umbrában vörös”, „Képkonstrukció lilában”, „Sárga kapuk”, „Rózsaszín kapuk”); e festmények voltak azok a lépcsőfokok, amelyek elvezettek a végleges mozaiktervhez, amelynek alapján rövidesen megkezdődik — színes velencei üvegmozaikból

— a technikai kivitelezés. Igaza van *Petényi Katalinnak*, a kiállítás rendezőjének, aki a szépen tipografizált katalógus előszavában úgy ír erről a születőben levő műről, mint „Barcsay életművének betetőzéséről”.

A kiállítás megnyitóján Barcsay festészete legjobb ismerőjének: a verniszszázis előtti hetekben elhunyt *Genthon Istvánnak* tanulmányaiából, cikkeiből olvastak fel néhány részletet: „Az elvonnultan dolgozó Barcsay Jenő munkássága igen részletes és árnyalatos vizsgálatot érdemel. A művészt — aki magába fogadta a kubizmus eredményeit — zord következetesség jellemzi. Alkotói tevékenységének — amelytől távol áll a látványosság és a boszorkányos virtuozitás — az értelem és a rend a fő vonásai. A magános útjain vándorló Barcsay művészete tisztelni való, boldogító, felemelő példa”. Nem lenne értelme, hogy *Genthon* e szavaihoz bármit is hozzátégyünk.

Ez év novemberében fogja betölteni élete 85-ik esztendejét az 1939 óta Ausztráliában élő *Orbán Dezső* festő. A mesternek — aki éppen hatvan évvel ezelőtt, 1909-ben alapította meg *Czigány Dezső, Czóbel Béla, Márffy Ödön* és mások társaságában a „*Nyolcak*”-művészcsoportot — májusban ért véget egy tårlata az Új-Dél-Wales-állambeli Newcastle-ban, a Von Bertouch galériában. A kiállítás katalógusából kitűnik, hogy — „*Hozsánna!*” című triptichonjával — *Orbán* 1967-ben elnyerte a vallásos szellemű műveket jutalmazó Blake-díjat.

A művészek egvébként 1968 végén — „*Understanding Art*” („A művészet megértése”) címmel — könyve látott napvilágot a Sydney-i *Ure Smith* kiadónál; a kötet a XX. század művészeti irányzatainak, „izmus”-ainak tömör megvilágítását nyújtja avval a szándékkal, hogy hozzájáruljon a nagyközönség és az avantgarde áramlatok közötti szakadék áthidalásához. A lapidáris stílusú, logikus okfejtésű kötet azt bizonyítja, hogy *Orbán* nemcsak jelentős festő, de a művészeti irodalomnak is hivatott művelője.

Búcsú Tersánszky J. Jenőtől. Tersánszky J. Jenő, akiről egy közelmúltbeli rádiónyilatkozatában *Lengyel József* mint „a legnagyobb élő magyar író”-ról emlékezett meg, ez év júniusában eltávozott közülünk. A „*Viszontlátásra, drága!*”, a „*Kakuk Marci*”, a „*Legenda a nyúl-paprikásról*” szerzőjének halála nemcsak olvasóinak széles táborát és író-

társait töltötte el szomorúsággal, de a magyar képzőművészeti életet is.

Tersánszky az újabb magyar piktúra történetében oly nagy szerepet játszó Erdély-szeli városkában: Nagybányán született 1888-ban. Az elemi iskolában egy padban ült a tudóvészben korán elhunyt, nagy tehetségű *Maticska Jenő* festővel (1885—1906), — iskolatársai közé tartozott *Krizsán János* festő (1886—1948) is. „Azt mondhatnám, hogy szinte a nagybányai festőiskolával nőttek fel — olvassuk „*A félbolond*” című Tersánszky-regény utószavában. — A többi utcagyerek társaságában én is hordoztam a kazettát és az állványt a festők után. Nyilassy Sándortól egy hatost kaptam, és elbeszélgettem velem... Még festékkészítést is tanultam egy *Kerekes* nevű, szerencsétlen, később súlyos elmebajban elpusztult festőtől.”

A kisdíák Tersánszky figyelmesen nézegette a munkájában elmerülő *Hollósy*t, *Thorma Jánost*, *Ferenczy Károly*t, *Iványi-Grünwaldot*, *Horthy Bélát*, *Glatz Oszkárt* és *Nagybánya* többi festőjét. Különösen *Ferenczy Károly* egyénisége ragadta meg őt; „*A félbolond*”-ban szép passzusokat találunk „a nagymesterek mestere”-ről, akinek lényéből „a tiszta művészet megrendíthetetlen tisztelete” sugárzott.

Az ifjú Tersánszkyt erősen vonzotta a festői hivatás. „Elhatároztam, hogy — ha török, ha szakad — festőművész leszek...”

Mégsem lett belőle festő. Írásai eljutottak *Osváth*hoz, 1910. február 16-án megjelent első elbeszélése a *Nyugat*-ban, s evvel az irodalom véglegesen magához láncolta Tersánszkyt. De a képzőművészethez sem lett hűtlen: a *Nyugat*-ban számos tanulmánya jelent meg festőkről, szobrászokról, rajzolóművészekről. Ezekről az volt az általános vélemény a kortársak körében, hogy — ismét az író idézzük — „végre olyan kritikák amelyek a képzőművészetet — képzőművész szemével ítélik meg.”

Írt *Pór Bertalan* freskójáról, *Benedek Péter* parasztfestőről, *Fáy Dezső* Dante-illusztrátorról, *Molnár-C. Pálról*, *Modigliani* egykori párizsi lakótársáról: *Bálint Rezső* festőről, *Bokros Birman Dezső* szobrászról és a század első felének több más prominens magyar képzőművészéről.

A festők, grafikusok, szobrászok között mindig otthonosan érezte magát; „*Nagy árnyakról bizalmasan*” című memoár-kötetében gyakran villant fel *Réti István*, *Berény Róbert*, *Scheiber Húgó*, „*Vilkkó*” (azaz *Fémes Beck Vilmos*, a

fiatalon elhalt nagyszerű szobrász) és a „Kuka”: a szeretett Tihanyi Lajos alakja. „A félbolond” című könyvét — amelynek cselekménye a nagybányai művészkolónia fiatal festővendégei körében játszódik — művészeinek legjobbjai illusztrálták (Kmetty, Czóbel, Szőnyi, Bernáth Aurél, Ferenczy Béni, Ilosvai Varga István stb.), az író markáns arcvonásait több értékes képzőművészeti alkotás (melyek között első helyen Borsos Miklós remekművű plakettje említendő) örökítette meg.

ZENEI JEGYZETEK

(Gondolatok a hangverseny-évad végén.) Az 1968—69-es hangversenyévad sok meglepetést, örömet, felfedezést tartogatott a koncert látogatók számára. Itt elsősorban nem a neves vendégművészek szereplésére gondolunk, nem az olyan óriási sikerű estékre, mint Doráti Antalé, Magaloffé vagy Clifford Curzoné, nem is arra a felkavaró, magával ragadó élményre, melyet Karl Richl szerzett a H-moll mise tolmácsolásával. A vendégművészeket jó részt ismerjük, s a Filmharmónia is elsősorban az ő vonzóerejükre számítva építi fel egy-egy bérletét. Nem hallgathatjuk el persze, hogy ha valamelyikük lemondja szereplését, a bérlet egyensúlya egyszeriben felborul, s még ha a hangversenyrendező szervek igyekeztek is megfelelő helyettesről gondoskodni, a bérlek nagy része vegyes érzelmekkel veszi ezt tudomásul. Doráti Antal például lemondta júniusú fellépését. Helyette Somogyi László vezényelte a Rádiózenekart, Somogyira emlékeztünk régebről, jó karmesternek ismertük, de aligha lehet Doráti Antal mellett említeni. Kivált, ha olyan szaggatott, ideges töredezett Mozart-szimfóniát vezényel pont ő, aki annak idején a legjobb magyar Mozart-dirigens volt. Nem is szólva a kolosszális méretű Mahler-szimfóniáról, amely lehet karmesteri bravúr, lehet a zenekari játék próbaköve, a hallgató számára azonban inkább az ülő izmok kemény próbatétele. A mai világban, amikor állandóan a gyorsuló idő kategóriájában gondolkodunk, mindenképpen anakronisztikus egy majd másfél órás mű, amelynek „miniatűr” tétéle (így írja a műsorfüzet) majdnem negyedórás. Az ilyenfajta eklektikus művek alig számíthatnak tartós reneszánszra. Mahler IV. szimfóniájának hallgatása közben olyan érzésünk volt, mintha ke-

Tersánszky Józsi Jenő és a modern magyar képzőművészet: elválaszthatatlan fogalmak. A Farkasréti temetőben lezajlott gyászszertartáson nemcsak regény- és novellairódmunk páratlan mesterétől vettünk búcsút, de a „Nyolcak” és a két világháború közötti java magyar művészek barátjától, küzdőtársától, megértő (és hozzáértő...) kritikustól is.

D. I.

resztül-kasul kóborolnánk a Monarchiát. De hová lett a Monarchia...? S ki az, akinek ma is eleven, élő világ, komoly probléma volna ez az emlék? Minden tiszteletünk Mahleré, a zseniális karmesteré, a Gyermekegyesdalok szerzőjé, de a Bartókhoz és Kodályhoz szokott fülekre számára bizony poros az ő szimfonikus világa.

Az évad igazi örömét az egyházi énekarok és zenekarok szereplése hozta. Sajnos, a „hivatalos” kritika ma sem értékeli ezek teljesítményét, holott országvilág előtt büszkélkednünk kellene azzal, hogy egyházzenei kultúránk ilyen magas színvonalat ért el. Hadd hivatkozzam példaképpen a Tamás Alajos emlékeztére rendezett két egyházzenei hangversenyre. Első alkalommal az AC Kapisztrán Gyermekekara és Gyermekezenekara adott nagyszerű és igényes műsort, melynek középpontjában Rossini hallatlanul derűs műve, a Hit, remény, szeretet című kantáta állt, ez a szinte bursikoz remeklés, amely arra tanít, hogy Istent ki-ki olyan szívvel dicsőítse, amilyen adatott. Rossini nem akar komolykodni, azt hiszem, nem is tudott volna. Szinte gyermeki egyszerűséggel bontja ki művében az igaz keresztényi életforma három pillérét, s az a végtelen természetesség, ahogy megfogalmazza ezt az életprogramot, mindenképpen megfontolásra s követésre érdemes. Örömmel hallgattuk Rossini műve mellett Tamás Alajos A kánaai mennyegző című alkotását is, mely bizvást a mai magyar zene egyik legértékesebb alkotása, s amely érdemes volna arra, hogy ne csak a templomok közönsége ismerje, hanem szélesebb körben is bizonyosságot adjon róla, milyen izmos zenei generáció növekedett fel Kodály Zoltán útmutatásai nyomán. Ez a kérdés persze megint nagyon komoly nézetütköztetést érde-

melne: hiszen valóságos fényűzés, hogy nálunk két zenei kultúra létezik egymás mellett: egy világi és egy egyházi, s a kettő tudomást sem véve egymásról léteznek. Vajon nem az egységes magyar zenekultúra nyeresége-e, hogy Durkó Zsolt modern faktúrájú művei elismerést szereztek a külföldi fesztiválokon, s hogy Kiszely Gyula miséje Rómában arat sikert, hogy Ottó Ferenc Nagyfanfárját az olasz lapok elismeréssel méltatják, orgonaműveit pedig a legjelentősebb kompozíciókkal mérik össze? Egyik siker épp olyan jelentős mint a másik, hiszen egyforma elismerést szerez a magyar zenekultúra számára. Meg kellene találnunk végre is annak a lehetőségét, hogy „egységes” zenei kultúráról szövjünk, s ne „kettős”-ről, amely zenei értelemben is képtelenség: hiszen aligha lehetne a zenetörténet legnagyobb alkotójának életművében hasonló szempontokat érvényesíteni. Vagy ha ilyen megfontolásokat érvényesítenénk is, bizonyára épp a legjelentősebb alkotásai sikkadnának el. (Azt már csak tényleg zárójelben említem, hogy egy-egy nagy-sikerű egyházzenei hangverseny főszereplői többnyire ugyanazok, akik az Operaházban és a hangversenytermekben aratnak diadalokat.)

Ebben a zenei évadban kétségkívül a Remetekertvárosi Szentlélek-ről elnevezett Plébániatemplom ének-kara s a Bucsy László vezette Liszt Ferenc kórus fejlődött szinte ugrásszerűen. Az előbbi kórus a zeneirodalom ismeretlen térrétegeinek felfedezésére vállalkozott: Schütz ritka alkotásait szólaltatta meg adekvát módon, az utóbbi már képes a leghatalmasabb alkotást is magas művészi szinten tolmácsolni. De hasonlóan emlékezetes benyomásokat szerezünk a Belvárosi Főplébánia templom ének- és zenekaráról, melynek sikerei Virág Endre munkáját dicsérik, az AC Kapisztrán Kórusáról és Zenekaráról, amely Bach Magnificatjának előadásával egészen kivételes élményt szerzett, a Mátyás templom ének- és zenekaráról, mely ismét „idegenforgalmi látványosság”, az Óbudai Főplébániatemplom művészeiről, akik kissé talán visszahúzódva ugyan, de igen jelentős művészi tetteket hajtanak végre, s nem utolsósorban az OMCET zenei összejöveteleiről, melyek mindenkor az egyházzene ünnepei, az évadzáró hangversenyek pedig a legszín pompásabb és legszínvona-

lasabb zenei események. (E felsorolásban nem szerepel, de feltétlenül említést érdemel a Bazilika ének- és zenekara, s az ott kezdeményezett orgoná-áhitatok, aztán a vidéki ének- és zenekarok, melyeknek működése egyszer megérdemelne egy nagyobb tanulmányt, hiszen épp ők váltják valóra azt a sok nemes és nagyszerű elképzelést, melyet Kodály és iskolája kezdeményezett.)

Régi rádió- és hangversenyműsorokat lapozgatva minduntalan templomi ének- és zenekarok nevével találkozunk. A „nagy” zenekritikusok pedig — Tóth Aladár vagy Molnár Antal — egyforma szeretettel és szigorral vizsgáztatták a templomok és hangversenytermek műsorait és előadóit. Úgy érezzük: érdemes volna példájuk felelevenítésével ismét megteremteni a magyar zenekultúra egységét.

(Lemezfigyelő.) A Magyar Hanglezgyártó egyik leglényegesebb, nemzetközi szempontból is jelentős vállalkozása a „Kortárs magyar zeneszerzők” sorozat. Köztudott, hogy a Bartókot és Kodályt követő legfiatalabb nemzedék sok komoly nemzetközi sikert mondhat magának, s például Bozay Attila, Durkó Zsolt vagy mások kompozíciói iránt mindenkor melegen érdeklődnek a külföldi rádióállomások is. Nyilván nagy része van ebben a sikerben az elődök tekintélyének is, de kétségtelen, hogy a fiatal zeneszerzők egyike-másika méltó folytatója Bartóknak és Kodálynak, s mérték-tartó zenei formálásuk, mely a legjobb művekben szerencsésen egyesíti a magyar zenei néphagyományt a legmaibb formával jó példája lehet a mondani-való elsődlegességének. Mert ha érdekes is egy-egy elektronikus koncert, ha meghökkent és felkavar is a hangnemenküliség némelyik kiemelkedő példája, bizonyosnak látszik, hogy azok az alkotások a maradandók, melyek a „hang-funkció” évezredes hagyományát és szerepét új elemekkel színezik ugyan, de nem szakadnak el a lényegétől, mely megőrzi a hang „hangzó” jellegét. Az a két lemez, mely ebben a sorozatban megjelent — Sárközy, Papp Lajos, Durkó Zsolt, Láng István és mások legjobb műveivel —, egy a hagyományokat szívtósan őrző, abból megtermékenyülni kész, életképes művészet híradása, melyre bizonyára felfigyel majd a művelt zenei világ.

RÓNAY LÁSZLÓ

tenségét tisztelni kell." A beat talán a legföltűnőbb tünete annak az önszegélyezési folyamatnak, mellyel a fiatalság szabadidejében foglalkozik. Ebben az állapotban sikerült magukat abba az illúzióba ringatni, hogy aktívak és szeretetre méltóak (holott a kívülálló rendszerkonform szemlélő éppen ilyenkor látja talán őket passzívnak és visszataszítónak). Egy-egy beat-révület során az illúzió fokozódása éppen nem valami passzív dolog a résztvevők szemében, hanem tett és bizonyos mértékben cselekedet. Mások megint — ugyancsak kívülállók — szeretnék afféle tiltakozásnak tekinteni, pedig inkább csak a fogyasztói társadalom szavak és gondolatok nélküli vegetatív oppozíciója a beat.

A film a jelenség szociális összefüggéseivel, meg azzal, hogy keleten és nyugaton egyformán elterjedt, alig foglalkozik. Valamilyen okból attól is tartózkodik, hogy jellegzetesebb példányokat mutasson be a fiatalok seregéből. Főleg a végtelentől irtóztak, akikkel pedig — elég az ifjúsági park fölötti vároldalon sétálni estefelé — még a laikus is kedvére találkozhatsz; talán azért, mert ők túlságosan megváltoztatták volna a szerzők előre elképzelt mondanivalóját. A kevés eredetiségről tanúskodó fényképezés (kis számú kamerák, iskolás kameramozgatás), a föltűnő és többnyire a véletlenre bízott vágások, és a jólfésült egyetemistáknak a harmincas évek mozgalmi aktivistáira emlékeztető igyekvő, fantáziaszegény beszélgetése ellenére a beatnek, mint zenei jelenségnek magyarországi vonásaira a film végül mégis felhívja a figyelmet.

Ahogy a beat sem a legmagasabb szellemiség hordozója, úgy az *Illés*-együttes (és a hozzá hasonló) sem képviselik feltétlenül a magyarság új géniuszát. De ők legalább a „Tavaszi szél vizet áraszt!" és a „Nekünk a legszebbik estét fekete gyászra festették" magyar népdalainak világából „lopnak", a Bartók—Kodály teremtette zenei alaptól; soha rosszabbat! A beat — a maga révületével és hisztériájával, hangorkánjával és fizikai részvételt követelő érzelmi ráhatásával — vezessen bárhová, mindenesetre megállíthatatlan jelenségnek bizonyult, aminek oka bizonyára a mai ipari társadalomban van. Többek között magyarországi meghonosodását sem akadályozhatta meg a leg-sikeresebb együttes néhány évvel ezelőt-

ti egész éves eltöltése az ifjúsági szervezetek rendezvényeiről. Az a tény, hogy néhány fiatalembert jóvoltából ez a zene — minden kampányszerű támogatás nélkül — észrevehetően valami valóban magyar és népi jellegzetességet is kap, pillanatnyilag talán eléggé föl sem mérhető jelentőségű lehet. A beat zenéje — még ebben az „Illésék" formálta alakjában is — nem ismer határokat, és ma már megakadályozhatatlanul érthető a városi munkásnegyedek fiatalságának ugyanúgy, mint valamelyik Szeret melléki csángó paraszt fiának. Ezért ennek a zenének a „résztvevői" — akár tetszik, akár nem — a velük foglalkozó művekhez képest, a maguk szintjén, évekkkel, ha nem évtizedekkel előbbre vannak. Kovács érdeme, hogy filmjéből ez fölismerhető.

RÖVIDEN: *Alfa Rómeó és Júlia*. A filmvígjáték történetét ezúttal kritikus írta: (Hámos György); a szerény igényű mese nem úgy készült, hogy komolyan gondoljunk arra: a „hóhért akasztják". Néhány humorosabb szakmai utalást azonban a filmkritikákat olvasgató néző is könnyen megérthet. Mamcserov F. rendező, munkájával általában inkább fékezően hatott a forgatókönyv Hámos fantáziája adta lehetőségeire, de ez a gyermekvető vigjátéki környezetben nem is annyira feltűnő. Az *utolsó éden*. A színes nyugatnémet film tiszteletreméltó költségráfordítással készült. A kihalás veszélyének kitétt állatok bemutatása a pusztá érdekességen kívül még egy erkölcsi kérdésre is föl hívja a figyelmet: a sorsuk és általában a földi természet sorsa visszavonhatatlanul az ember kezébe van letéve. Kár, hogy a bőkezű anyagi támogatás nem terjedt ki arra, hogy nagyobb alkotói képzelettel rendelkező művészeket is igénybe vegyenek. Így a film drágán készült, egyszerű ismeretterjesztő folsorolás maradt. *Harc a sátánnal*, és *A Crossbow akció*: szovjet és amerikai kémfilmek a szokásos, tegnapelőtről származó kellékekkel. *Maigret felügyelő csapdája*. Údító detektívtörténetek G. Simenon irodalmi munkásságának jóvoltából, rejtvényfejtéssel. *M. Fric: Életem legjobb nője*. A szerzők megint csak a monarchia területén visszamaradt kispolgári világot ábrázolják a csehszlovák filmekre jellemző óvatos, kerülő utakat kedvelő gúnyrosszággal.

UNGVÁRY RUDOLF

RÁDIÓ MELLETT — KÉPERNYŐ ELŐTT

Jerzy Jurandot lengyel drámaíró neve nem ismeretlen a magyar közönség előtt. A Madách Színház nagy sikerrel játszotta színművét, „A harmadik csengetés”-t, most pedig „A kilencedik igaz” című vígjátékának rádióváltozatát tűzte műsorára a Magyar Rádió, Horváth Zoltán fordításában és Marton Frigyes rendezésében.

„A kilencedik igaz” műfaji meghatározásaként talán jobban illenék a „szatíra”, vagy a „példázat”, hiszen a színjáték — minden könnyed hangvétele mellett — nagyon is komoly problémákat vet fel, mintegy éles tükörképét mutatja egy olyan társadalomnak, amely a „nem-igazakat” fogadja csak be maga közé, s „jellemes” polgárnak csupán a „jellemtelenekeket” tekint.

De vajon „nem-igaz” és „jellemtelen”-e mindeki, akit ez a társadalom annak tart? Azok-e a valóban bűnösök, akiket az átlag-polgár, a „beszűkül” látókörű „közvélemény” bűnösnek ítél? Fennmaradhat-e egy olyan társadalom, amelyben az igazak egy követ fájnak a bűnösökkel? Megmentheti-e a „tűz-, kén-, hamu-esőtől”, a végpusztulástól embertársait, aki önzésből, egyné jóléte érdekében gyáva az igazságot kimondani és nyíltan cselekedni a jót, akkor is, ha ezért gúny, megvetés lenne a része? Íme, kérdés kérdés után, amit Jerzy Jurandot színjátékában föltesz, s aminek megoldását — jöllehet érzékelteti — a nézőre — jelen esetben a hallgatóra — bizz.

Már a címből is sejthető, hogy a szerző a Biblia elbeszélésére, Szodoma és Gomorra sorsára utal. Csak hogy Szodoma és Gomorra elpusztult, míg a hangjátékbéli „város” egyáltalán nem biztos, hogy elpusztul. Egyébként is: a bibliai keret, a szereplők nevei, az ószövetségi utalások egyáltalán nem akarják az eredeti parafrázisát, valamiféle modernizálását adni. Nagyon is emberi, mai, aktuális történet ez, emberi alakokkal, emberi szereplőkkel, korunkbeli helyzetekkel. A szerzőnek egyáltalán nem volt szándékában „újra-fogalmazni” a Bibliát. Egyáltalán nem kétséges, míg a tűz-esőre gondol, hiszen Hod — a legfiatalabb „angyal” — ki is jelenti, hogy hosszú idő óta folynak már „kísérleti robbantások”. A három angyal, a három „égi követ”, akik a városba érkeznek, hogy kiválasszák a tíz igazt, szintűgy nem valóságos, mennyből jött angyalokat jelenítenek meg. Sokkal inkább az

átlag ember, a kategóriákban — az embereket csak jóknak és csak rosszaknak besoroló kategóriákban — gondolkodó, „beszűkül” látókörű kispolgár megtestesítői. Ítéletük — úgy érzik — „abszolút és megfellebbezhetetlen” ítélet. Be kell azonban ismerniük, hogy tévedtek.

Dehát kik is laknak abban a „városban”, ahová a három küldött megerkezik? Csalók, tolvajok, hazugok, képmutatók, prostituáltak, iszákosok. Roboám, a bankigazgató, azelőtt kasszafeje volt. Szebeon, a költő, aki többször résszeg, mint józan, fennen hirdeti: „En nem akarok egy lenni a tíz közül... En egyedül vagyok, elidegenült, indifferens, telve pszichológiai komplexusokkal... En széttöröm a formát, széttöröm a szépséget, a gondolatot. Széttöröm, széttöröm, széttöröm... Benmem zürzavar van. En nem alkalmazkodom a valóság-hoz”. És ott van Joász, a város köztisztelőben álló polgára, akit egyszerűen csak „a Gaz” névvel tisztelnek, mert hírheh a gaztetteiről. Ezek közül kell kiválasztani a tíz igazt. A város fölött napok óta mennydörög az ég, egy hatalmas szózat hirdeti a közelgő pusztulást. De senki sem figyel rá. Most azonban, amikor a három küldött hírül adja, hogy: „Megrendülnek a hegyek, ledőlnek a magas bástyák, és valamennyi fal porba hull”, tudomásul kell venniük a fenyegető veszedelmet. Ugyanakkor megnyílik előttük a menekvés útja is: „Ha ebben a városban tíz igaz találattik, mind az egész helynek megkegyelmezek azokért”. Tíz igaz — „olyanok, akik nem isznak, nem huligánkodnak, nem csalják meg a házastársukat”, tíz igaz, „aki nem lop, nem csal és nem kacsingat félre”. De hiába: senki nem lép elő, senki nem vállalja, hogy fölkerüljön „az igazak listájára”. Végül is a bírák döntenek: sorra megnevezik az „igaz-jelölteket”, össze is szednek nyolcat. És akkor szólásra jelentkezik Ceila akit mindenki úgy ismer, mint Joász szeretőjét, és vallomást tesz: „Van kilencedik igaz! Itt van közöttünk!... Joász, Kaleb fia.” Joász — akit „Gaz”-nak neveznek. Bebizonyosodik tehát, hogy Joász — igaz ember. A pénzből utakat meg hidakat épített, kórházakat és óvodákat tartott fenn. Közben úgy tett, mintha minden vagyonát elinná és lányokra költené. Csak így sikerült megőriznie mindenki tiszteletét. Ceila pedig — akit a szeretőjének tartottak —

a felesége. Törvényes, hűséges házastársak. Csupán azért mondta a szeretőjének, hogy nevétségessé ne váljon a közvélemény előtt. És Zorobábel, a legidősebb küldött kimondja a nagy igazságot, az átlag-emberek, szűk-látókörűek „ítélkezésének” csődjét: „Megteremtettünk magunknak egy viszony-rendszert. Azt mondtuk: ez jó, ez meg rossz. Ezt szabad, ezt így kell, azt viszont nem szabad. És valóban kezdek attól tartani, hogy ostoba fajankók vagyunk”. Megvan a kilencedik igaz. De egy még kell. Egyre jenyegetőbben mennydörög az ég — ám mégsem áll ki senki. Elpusztul hát a város? Nem biztos hiszen — mint József mondja: „Ilyen, mint én, sokszáz söt sokezer van ebben a városban”. Mégis, hogy meneküljön végleg a pusztulástól, annak egy feltétele van: vajon az igazaknak van-e bátorságuk megvallani, hogy igazak? „Ez a lényeg: van-e bátorságuk megvallani?” — kérdi befejezésül Zorobábel. Ezzel a nyitva hagyott kérdéssel ér véget a darab.

Jerzy Jurandot nem látványos cselekményekre, hanem gördülékeny, szellemes párbeszédre, korszerű utalásokra, nagyszerűen ábrázolt jellemekre építi fel vígjátékát. A rádióváltozat a szín-

darab minden lényeges mozzanatát megtartotta. Az előadás sikerében jelentős része van mind a rendezésnek, mind a kitűnő szereplőgárdának. A szereplők közül hadd említsük meg itt Mádi-Szabó Gábor, Bánky Zsuzsa, Gera Zoltán, Ladomerszky Margit és Olthy Magda nevét.

Július 11-én volt 80 esztendeje, hogy a századvég nagy költője, Reviczky Gyula meghalt. Az évforduló alkalmából a Kossuth Rádió Komlós Aladár összeállításában, a Televízió pedig Koroda Miklós válogatásában és bevezetőjével sugárzott műsort a költőről.

A Televízió műsora egy-egy kitűnően megválasztott verssel jellemezte „a magány költője”-nek és „a szeretet poétájá”-nak életművét, amely „lengő-lobogó híd Arany János és Ady: a magyar líra két partja között”.

Az elhangzott verseket Kohut Magda, Bánffy György, Gábor Miklós, Izsóf Vilmos, Janka Béla és Sinkó László tolmácsolták: élménytadó, művészi átéléssel.

BALÁSSY LÁSZLÓ

ELPOLITIZÁLT KERESZTÉNYSÉG ÉSZAK-ÍRORSZÁGBAN

„Never a dull day in Ulster!” (Ulsterben nem fog unatkozni!). — Mikor a brit utazási irodák eképpen csalogatják Észak-Írországra a turistákat, főleg a „zöld sziget” pisztrángban és lazacban gazdag, bővizű folyóira gondolnak. Reklámötletüket azonban drámai fordulatral igazolta a történelem: a múlt év októberére óta valóban „nincs unalmas nap Ulsterben”.

Az izgalmak október 5-én egy nagy polgárjogi tüntetéssel kezdődtek Londonderryben ahol a rendőrség közbelépésének **százötven sebesültje** volt. A kedélyek csillapítására Észak-Írország akkori miniszterelnöke, O'Neill haladéktalan politikai reformokat ígért. Ez a „gyöngekezés” viszont fölháborította az úgynevezett „harcias protestánsokat”, a polgárjogi mozgalom esküdt ellenfeleit, akik Ian Paisley vezetésével Armagh-ba vonultak és megtámadtak egy újabb polgárjogi tüntetést. A kedélyek tehát nem csillapodtak le. Az új év első hetében egyetemi hallgatók több napos polgárjogi menete vonult Belfastból Londonderrybe, és ők is összeütközésbe kerültek a paisleyistákkal. O'Neill „ka-

pitány” ezek után lemondatta belügyminiszterét, majd bejelentette, hogy független bizottságot hoznak létre a társadalmi feszültség okainak kivizsgálására. A polgárjogi mozgalom vezetői örömmel fogadták a bejelentést és lemondták Strabaneban tervezett, a 28 százalékos munkanélküliség ellen tiltakozó menetüket. Észak-Írország katolikus püspökei nyilatkozatot tettek közzé: nagyon remélik, hogy a bizottság megtalálja a bajok **gyökerét**. „Tragikus lenne, — mondották — ha a helyzet tisztázásának és a tartós nyugalom megalapozásának ez az alkalma elveszne”. A kormány egyes tagjai azonban egészen másként reagáltak. Néhány napon belül tüntetően lemondott a képviselőház elnöke, majd az egészségügyi miniszter, aki a kormányfőt „puhánynak” nevezte, és finoman célzott arra, hogy kormányváltásra lenne szükség. A Paisleyt támogató ex-belügyminiszter pedig kijelentette: „a harc még csak most kezdődik, s mi harcolva harcolunk tovább”. Az ingatag kormány így arra kényszerült, hogy — O'Neill miniszterelnök híveinek a parlamentben várható

megszaporodása reményében — február végén rendkívüli általános választásokat írjon ki. A választások eredménye azonban egyáltalán nem a várakozásnak megfelelően alakult. A politika porondján először megjelenő „szélsőjobboldali” Paisley csak minimális különbséggel maradt alul a „mérsékelt” O’Neill-lel szemben, a képviselőtestület összetétele pedig vegyesebb lett mint valaha.

Korátavasszal Ulsterben „elszabadult a pokol”. Időzített bombák robbantak középületek lépcsőin, gyárak udvarán, katolikus templomok küszöbén. Központi vízvezetékek felrobbantása több várost hosszabb időre megfosztott ivóvizétől. A tüntetések és ellentüntetések tovább folytak, s e viharban O’Neill kormánya végül is megbukott. Május másodikán Észak-Írországbán új miniszterelnök vette át hivatalát, James Chichester-Clark első televíziós beszédében nyomatékosan kijelentette: helyre fogja állítani a békét, a törvényességet és a rendet. Mindez azonban máig sem született meg.

E politikai magasfeszültség hátterében évszázados vallási ellentétek húzódnak meg. Az ír sziget lakossága nemcsak hogy katolikus, de főszerepet játszott az egész európai kereszténység történetében. A pogány Európa jó részét ír szerzetesek (illetve ír kolostorokban nevelkedett angolszászok) térítették meg. Olyan kiváló egyéniségek származtak a „Szentek szigetéről”, mint az idősebb Szent Kolumbán, a híres Hy Szigeti kolostor megépítője; Szent Fridolin, a sec-kingeni apátság alapítója; az ifjabb Szent Kolumbán, a burgundok és longobárdok megtérítője, a Luxeuil-i és Bobbio-i kolostorok megszervezője; és Szent Virgilius „Geometer”, Karintia apostola. Ma is Írország mellett egész Észak-Amerika és Ausztrália katolikus egyházainak életét jórészt ír püspökök irányítják. Az ír sziget északkéleti részén (Ulsterben) viszont többségben vannak a protestánsok. Heves katolikus-ellenességüket már akkor elárulták, mikor az első világháború előtt Anglia önkormányzatot kívánt adni Írországnak, és Ulster protestánsai mindent megtettek, hogy az önkormányzatot erre a vidékre ne terjesszék ki. „Home rule is Rome rule!” (Önkormányzat = római kormányzat) — kiáltották. Sir Edward Carson vezetésével önkénteseket toboroztak, az itt állomásozó brit egységek lázadással fenyegetőztek és 1914 áprilisában a Clyde Valley gőzös 35 ezer puskával és hárommillió tölténnyel befutott Larne-ba. A polgárháború kü-

szöbén akkor „közbejött” a világháború, 1920-ban aztán az angol parlament megszavazta Írország fölöstását: az ír Köztársaság önkormányzatot kapott, Ulster kilenc megyéjéből hat viszont az Egyesült Királysághoz tartozó autonóm terület maradt.

Észak-Írország társadalmi életében azóta sem csökkent a vallási ellentétek feszültsége. Az ország másfél millós lakosságának kétharmada protestáns. A számszerű többség pedig gyakorlatilag politikai uralmat is jelent: a katolikusok nyílt megkülönböztetésnek vannak kitéve, valóságos gettókban élnek, ahol elképesztő a munkanélküliség és a lakáshiány. A katolikus iskolák állami támogatást alig kapnak. Ráadásul ez év áprilisáig sajtóságos választási rendszer biztosította, hogy ez a „rend” föl ne borulhasson. A helyi választásokon mintegy 220 ezer ír azért nem szerepelhetett, mert nincs ingatlan vagyona, vagy családtagként a szülői házban lakik. A nagy vállalatok ezzel szemben jövedelmük arányában 20-30 vokssal is rendelkezhettek. Mindez persze a protestánsoknak kedvezett, mert a legtöbb vállalat az ő kezükben van, s általában ők a gazdagok, a katolikusok pedig szegények. Érthető tehát, hogy az ír polgárpárti mozgalom legfőbb sikerének a választások reformját, a „business-szavazatok” helyett a „one man one vote” (egy ember egy szavazat) rendszer bevezetését tartja.

A „protestantizmus” és „katolicizmus” tehát Észak-Írországbán sajnos politikai fogalmak. Az ulsteri Szabad Presbyteriánus Gyülekezet kimondottan politikai és nem vallási csoportosulás. Már 1920-ban szabályos rohamcsapatokat hozott létre az ír nacionalisták (= katolikusok) elleni harcra, s ma ötszáz ilyen rohamcsapata van az országban. Londonderryben, a Szent Bertalan színházban tartott gyűléseit a résztvevők ma is ugyanazzal a harcias indulóval kezdik, amit 1914-ben Sir E. Carson önkéntesei énekeltek: „No surrender!” (Nem hátrálunk!); az angol himnusz első sorát pedig a katolikusokhoz címézik, mondván: „Isten óvja a királynőt — töltek!”. A gyülekezet vezetője Ian Paisley „tiszteletes”, „A Vatikán titka”, „Rabszolgaság a kolostorokban” és más „leleplező” művek szerzője, aki sebtében ácsolt emelvényekről prédikálja híveinek Londonderry utcáin: „pokolba a pápával! pokolba az antikrisztussal!” Paisley meg akarta zavarni VI. Pál pápa genfi látogatását is, a svájci hatóságok azonban a repülőtérrel hazaküldték.

Egyébként 1964 óta Észak-Írországbán is megtartják az évi ökumenikus nagygyűlést. De ilyen körülmények között inkább furcsa paródiaként hat, hogy protestáns és katolikus küldöttek most például éppen a **legnagyobb zavargások** közepette Droghedaban a „keresztény együttműködésről” tárgyaltak. Tőlük alig négy kilométerre a Boyne folyó partján még ott hervadoztak a nyári koszorúk azon az obeliszken, amelyet az 1690. július 11-én kivívott győzelem emlékére állítottak a protestánsok, mivel Orániai Vilmos itt verte le a „pá-pistaságot”, vagyis az angol uralom ellen fölkelő katolikus írekkel szövetséget II. Jakabot.

Ian Paisleyt és „szárműködését”, Ronald Bunting őrnagyot ugyan háromhavi börtönrre ítélték „fölforgató tevékenység” címén, de ez szabadulásuk után valószínűleg csak népszerűségüket fogja növelni. Addig is hú párthíveik állnak a helyükre, és elismélik tüzés jelszavaikat.

És a katolikusok? Egyelőre becsukják az ablakokat, némán nekidőlnek a falnak, vagy füstös kocsmákban isszák az „ír feketét” amiben jóval több a whisky

és a melasz, mint a kávé. A Bogside-ba, Londonderry katolikus „gettójába” tévedő külföldieknek mámorosan panaszkodnak: „négerrek vagyunk mi uram, fehér négerrek, angol elnyomás alatt”. Leveleket írnak a „Universe” szerkesztőségébe, hogy az angol katolikusok is imádkozzanak értük Szent Patrickhoz, az írek védőszentjéhez. A választásokon többnyire esélytelen önálló jelöltre szavaztak, s ezzel tulajdonképpen gyengítették az irántuk mérsékeltebb O'Neill-t, és közvetve legfőbb ellenfelüket, Paisleyt támogatják — vagyis a politikai érzék teljes hiányáról tettek bizonyosságot. Nem szavaztak a „viszonylag jobbikra”. Az ír katolikusok többsége valóban furcsán viselkedik. De furcsa viselkedésük mindenestre jóval közelebb áll a kereszténységhez, mint azoké az ír nacionalistáké, akik a katolikus vallásból is nemzeti politikai mozgalmat próbálnak csinálni, és ugyanolyan erőszakos eszközökkel harcolnak Paisley presbyterianusai ellen, amelyeneket velük szemben azok alkalmaznak.

SOMOGYI GYÖRGY

SZÜLETHETNEK-E MA KÖZÖTTÜNK SZENTEK?

A *Katolikus Lexikon* így határozza meg a „szent” fogalmát: „Kettőt jelent — erkölcsileg kiválót és Istennel közeli kapcsolatban lévőt. Az Újszövetség szenteknek általában a kegyelemben élő keresztény hívőket nevezi, mégis különleges értelemben csak azokat a megholtakat nevezjük szenteknek, akik életükben hősi fokon gyakorolták a természetfölötti erényeket, főképp a hitet, reményt, szeretetet, s akiket Isten ezért életükben vagy haláluk után csodákkal is kitüntetett.”

A magyar nyelv értelmező szótárának hatodik kötetében pedig e címszó alatt a következőket olvassuk: „Vallás-erkölcsi szempontból tökéletesnek, példaképnek tartott és vallási tiszteletben részesített személy. Szigorúan a vallás törvényei szerint élő vagy társadalmi, erkölcsi, szellemi értéke folytán nagy megbecsülést érdemlő ember, akit lelki nagyságáért, a közösség javát szolgáló munkálkodásáért különleges tisztelet illet meg.”

De mi az emberek véleménye erről? Egyáltalán korszerűnek érzik-e ma a szent fogalmát? Vajon benne él-e gondolatvilágukban ez a definíció, része-e elvont képeiknek, ítéleteiknek? S ez a fogalom sajátosan egyéni vagy közhelyszerűen általában, esleg elutasító meg-

fogalmazást kap-e? Ezekre a kérdésekre kerestünk választ, amikor kötetlen beszélgetések, csoport-találkozások, írott közlések alkalmával ismerősök és ismeretlenek véleményére kíváncsiak voltunk. Minden esetben három kérdést tettünk fel: 1. Hogyan határozná meg Ön a „szent” fogalmát? 2. Korszerűnek érzi-e? 3. Kiket tart ma szentnek? Íme a legjellemzőbb feleletek.

Író (39 éves): 1—3. „Az életszentség mindig kaland, kockázatvállalás, a legnagyobbak esetében csakúgy, mint a legkisebbekében: vajon Assisi Szent Ferenc nem állt-e legalább oly közel ahhoz, hogy eretnekként elítéljék, mint ahhoz, hogy végül is az egyház oltárra emelje? Az életszentség, mint minden életelvrendszer következetes megvalósítása, nem más: a környezet, a világ megváltoztatása, és egyben kihívás a tehetetlenekkel szemben.”

Könyvesbolti eladó (26 éves): 1. „Akit halála után az egyház szentnek nyilvánít.” 2—3. „Nem. Ma ilyen ember nincs.”

Tanszékvezető docens (54 éves): 1. „Aki a legnemesebb szellemi, erkölcsi és társadalmi értékek elsajátítására törekszik, tevékenysége pedig a közjóra irányul.” 2. „Ilyen értelmezése modernebb,

mint valaha volt.” 3. „Szándékosan választok neveket az ellentétes pólusok felől: John F. Kennedy vagy Martin Luther King a szememben éppolyan szentek, mint Teilhard de Chardin vagy Simone Weil. Ők napjaink Szent Lászlói és Aquinói Tamásai.”

Görögkatolikus lelkész (25 éves): 1. „A szentségeket nemcsak megkapjuk, viseljük is. Egyik szentség sincs azonban a másiknak alárendelve, mindegyik egyforma értékű. Aki azokat egyenlő súlyllyal tudja élni — szent.” 2. „Feltétlenül.” 3. „Sok ilyen embert ismerek. Nem hivalkodnak, névtelenek. Paptársak, egyszerű hívők, világi előljárók.”

Népművelő (22 éves): 1. „Nem azokat a tulajdonságokat kell keresni, amiket a régmúltban volt szokás. Szükséges ma is, hogy csodákat csináljon, bár a csoda fogalma más lett. Szent az, aki arra a csodára képes, hogy az emberekkel való kapcsolatában megőrizze függetlenségét minden esetben segíteni tud. Megvan a hatalma ahhoz, hogy ne csak tettekkel, tanáccsal, de saját életének példájával, imáival is befolyásolja mások sorsának jobbra fordulását. És meghallgatásra talál.” 2. „Igen.” 3. „Például Schweitzer vagy Gandhi.”

Újságíró (28 éves): 1. „A mindennapi életben hittel helytálló ember, aki Krisztushoz méri magát, őt kívánja önmagában napról-napra megvalósítani.” 2. „A hősiesség mindig korszerű.” 3. „Tulajdonképpen mindenki lehet. Csak az egyes emberen múlik s kegyelemre kell hozzá.”

Katolikus plébános (46 éves): 1. „Számunkra nem lehet más, csak aki az evangéliumi szegénységet és szolgálatot tökéletesen megvalósította életében. Egyszerűség, alázat, szeretet. Igaz, nem kevés askézist követel ez, de ma végeredményben minden ember, ha küzd valamiért, csak lemondások árán érheti el azt.” 2. „Kezdetből fogva azonos jelentéssel bíró aktuális fogalom.” 3. „Sokat ismerünk név szerint: Kolbe atya, Padre Pio, Sík Sándor, még többet azonban nem. És nem is a mi dolgunk ennek kutatása.”

Tsz-tag (58 éves): 1. „A szent bibliás ember. Jeleket hord magán, arról ismeri fel.” 2. „Kevés ma a csoda, régente gyakoribb volt. Szent is ritkábban szüle-

tik.” 3. „Neumann Terézről hallottam. Állítólag a szomszéd faluban is van egy: Jézus sebeit viseli.”

Építésmérnök (35 éves): 1. „Lelkiismerete szerint cselekszik, cselekedetei mindig arányban állnak a lehetőségeivel. Szent az, aki Isten barátja, az ő kebelén él.” 2. „Időtlen fogalom. De nemcsak a kereszténységnek vannak szentjei!” 3. „Mindenkori, aki Ő általa, Ő benne és Ő vele él.”

Vasestergályos (40 éves): 1. „Aki a szeretetet a legtökéletesebben valósítja meg, mindenben az embert szolgálja.” 2. „Természetesen.” 3. „Kevés ilyen emberrel találkoztam.”

Gimnáziumi tanuló (18 éves): 1. „Adyval válaszolok: Papnak indult lélek, de szabad, pacsirtás, / Szentírásos ember, kinek szent az írás.” 2. „Igen”. 3. „Radnóti, XXIII. János, Eusébio.”

Filozófus (43 éves): 1. „Az igazi probléma minden ember számára az, hogy eszményeit hogyan ültesse át a gyakorlatba. A keresztény esetében: ki hogyan keresztény, a maga személyiségének megfelelően éli-e a hitét? Kiépítette-e a közösségét Istennel. A szentek ezt példamutató módon oldották meg.” 2. „A harmónia kialakítása lelkünkben és környezetünkben örök gond.” 3. „Kaszap mindenekelőtt, de én megelégszem az egyház által újabban szentté nyilvánítottakkal.”

Kisiparos (57 éves): 1—3. „Ugyan kérem, mit jelenthet az ma, hogy »szent«? Semmit.”

Gyógyyszerész (31 éves): 1. „Nem akarok nagy szavakat használni: a szent ma nem mártír s nem is elsősorban templomos ember. Egész egyszerűen: ember, de nagy E-vel, vagy ha úgy tetszik, végig nagy betűvel. Olyan, amilyennek a képzeletünkben él és amilyenek mi szeretnénk lenni, különbek és igazak. Istennek valódi hasonmásai itt a földön. A legnehezebb feladat ugyanis mindig ez volt: minden körülmények között embernek tudni maradni. Van ennél nagyobb elszántság és program?” 2. „Örök törekvés.” 3. „Csak a jövő tud félreértéstartetlenül igazságot tenni. Lehet, hogy nagyon sokan vagyunk...”

HÉGYI BÉLA

A szentek nem tartják meg a távolságot a többi bűnossal szemben, inkább azonosítják magukat velük. Minthogy mindenkit szeretnek, mindenkivel együtt hordják a bűnök terhét. S ha a bárány leveszi róluk a bűnt, úgy az újra és újra az egész világ bűne. S a megbocsátás, amit elnyernek, teszi őket még szeretőbbé, még hálásabbá.

FOUJITA

A Coupole és Dôme lármás környékén a Montparnasse bohémvilága, festők, táncosnők, modellek egykori paradicsoma már a múlté. Az első világháború előtt vált felkapottá; népszerűsége a húszas években szökkent magasra, aztán lassan alábbhagyott. Varázsos jellegét elsősorban a festőknek köszönhette, azok teremtették meg alkotóláztól és mámorától forró légkörét. Itt vert gyökeret és lett szeretetreméltó közvetlenségével a bohémvilág kedvence az elfranciásodott japán festőművész, *Foujita Tsuguharu* (jelentése szerint: Lilaákcámező békéjének örököse), aki nemrégiben halt meg nyolcvankét éves korában egy svájci kórházban.

1886-ban született Dél-Japánban, Kumamoto-ban. Apja orvostábornok volt. A Tokyó-i Császári Akadémia elvégzése után hamarosan elhagyja hazáját, hogy Európában telepedjék le. Párizsban 1913-ban tűnik fel. Nyomban megismerkedik *Picasso*val, aki elvezeti Rousseau kocsi-szín-műtermébe és itt összehozza a „Montparnos” környékén tevékenykedő barátával. Egyelőre *Soutine* és *Modigliani* műtermében dolgozik. *Fou-Fou* a beceneve, és római frizurájával, arany fülbevalóival, valamint tüneményes rajzművészetével és pajzán csínytevéseivel egyik leghíresebb és legünnepeltebb művésze lesz a párizsi bohémvilágnak.

Párizsba érkezésekor képeivel nem kelt mindjárt feltűnést, ezért különböző alkalmi munkákat vállal. Az első világháború kitörésekor, hogy fenntartsa magát, Londonba költözik, ahol egy alkalmi balet-együttes tagjaként egycsapásra meghódítja az angol közönséget. De visszavágyik Párizsba. Itt 1917-ben mutatkozik be önálló kiállítással. Képeivel sikert arat, és hamarosan széles körökben is fölfigyelnek rá.

1920-ban Olaszországba megy tanulmányútra, Rómában megfesti *XV. Benedek* pápa portréját, majd visszatérve Párizsba, karrierjének csúcsára ér. Művei bekerülnek a világ nagy képtáraiba, önálló kiállításai mellett kollektív tárlatokon is részt vesz; így két ízben *Szentesy-Hiesz* Gézával, a Párizsba vetődött magyar üvegszobrász-művésszel állt ki.

Kelet és Nyugat festészetének hagyományait sikerült harmonikus egységbe foglalnia. Rajzait hajszálfinom ecsettel meghúzott kontúrok közé fogja és sajátos ezüstös-fehér lebegésben tartja, föl idézve váznain a japán festészet igézetes báját, de ugyanakkor a Montparnasse művészetének légkörét is. Életműve

nemcsak híd Kelet és Nyugat művésze között, hanem kísérlet is a két világfelfogás és életstílus összehangolására. A japán művész áhítattal szemléli a világ látnivalóit, embereket, fákat, felhőket, tengerpartot, völgyeket, hó alatt megbúvó kunyhókat, fákön ugráló majmokat, környező tárgyakat, mert nem érez semmilyen különbséget és elhatárolást létük öröktől fogva összhangban álló titkai között, és eszébe se jut, hogy szimbolikus értelmezést adjon a dolgoknak. Az európai művészet szükséges kerülő volt számára ahhoz, hogy torzítás nélkül közelítse meg a világ látnivalóinak valóságos jelentését. Festményei elsősorban a sugalmazásukkal hatnak. Modelljei sosem egy-egy festői téma személytelen alanyai, hanem inkább meghitt társak, akik munka közben legbensőbb lényüket közlik vele, észrevétlenül, villanásszerűen.

1939-ben hazalátogat Japánban, hogy hosszú évek múltán viszontlássza nyolcvannyalc éves apját. Ezt a magas kort előírt szertartással ünnepli meg az egybegyűlt család. Az ünnepeltnek születésnapi ajándékuul jelképes Homard-babyt nyújt át, hajlott háttal, nagy bajusszal, a *rizs korának* nevezett hosszú élet szimbólumaként.

A második világháború idején Japánban tartózkodik és csak 1949-ben tér vissza. 1955-ben elnyeri a francia állampolgárságot, Japánból magával hozott feleségével együtt áttér a katolikus hitre és felveszi a *Leonardo* nevet, Leonardo da Vinci iránti hódolatból. Keresztapja, egy gazdag pezsgőgyáros, *Monsieur Lalou*, annak millióiból épített kápolnát Reims városának egyik kertjében.

Tervei szerint készül el ez a „Notre Dame de la Paix” néven híressé vált kápolna kapuzatával, harangtornyával, tizenhét színes ablakával. Nagy lelkesedéssel irányítja a munkát, majd mély hittől fog hozzá a belső dekorációhoz: százötz négyzetméter terjedelemben borítja freskóival a falakat. Utolsó alkotása, háttérben a reimsi székesegyházzal, a „Szőlőkertek Madonnája”. Az Istenanya szőlőtőkén ül, fürtöt nyújt a gyermek Jézusnak. Ezzel a főművének vallott remekével fejezi be nyilvános szereplését; hátralevő napjait farmján a Chevreuse völgyében tölti, a legnagyobb visszavonultságban. Földi maradványai, végső akarata szerint a Reims melletti kápolnában pihennek.

HAITS GEZA

Revue mensuelle — Rédacteur en chef: György Rónay — Rédaction et administration:
Budapest V., Kossuth Lajos u. 1. — Abonnements pour un an 4,50 US dollars.

SOMMAIRE

Le cardinal Suenens: L'unité de l'Eglise dans la logique de Vatican II. — *Zsuzsa Beney*: Poèmes — *Ferenc Szabó*: Maurice Blondel et la dialectique de l'action — *Mária Bozóky*: Les visages photographiques de Teilhard — *István Vida*: Fragments d'Erasmus — *Tamás Falu*: Poèmes — *Rudolf Ungváry*: La haute tour qui n'est pas visible que de loin (nouvelle) — *Miklós Koroda*; *Reviczky* à Arco (nouvelle) — *Béla Csanád*: Hymne en vers d'Albert Csanádi — *Pelbárt Szalóczi*: Le petit sentier

JOURNAL: Notre boussole indique bientôt deux mille (*András Szennay*) — Comment l'enfant voit-il le Christ (*Béla Csanád*) — Journal du lecteur (*György Rónay*) — Chronique théâtrale (*András Pályi*) — Rubrique musicale (*László Rónay*) — Films (*Rudolf Ungváry*) — Christianisme dégénéré en politique en Irlande du Nord (*György Somogyi*) — Y-a-t-i-l des saints parmi nous (*Béla Hegyi*) — Foujita (*Géza Haics*).

COMPTE-RENDUS ET CRITIQUES

La rubrique des beaux-arts rend compte de l'exposition: „Les beaux arts d'aujourd'hui en Tchécoslovaquie”, de celle du peintre polonais Thadée Makowski, mort à Paris en 1932 et de l'exposition à Szentendre d'un des plus éminents artistes de la peinture moderne hongroise, celle du constructiviste Jenő Barcsay.

Un des articles de la rubrique fait le panégyrique de Jenő Józsi Tersánszky, le grand écrivain auteur de romans et de nouvelles et éminent critique d'art — récemment décédé (1888—1969).

CHRONIQUE MUSICALE

Les nouveaux enregistrements de la série publiée par la Fabrique hongroise de disques Qualiton permettent de jeter un coup d'oeil sur les créations de la génération des compositeurs hongrois d'aujourd'hui. La jeune génération émule de Bartók et de Kodály remporte de grands succès internationaux.

Les deux disques de Qualiton prouvent que Zsolt Durkó, Attila Bozay, Sárközy et les autres réalisent heureusement la synthèse de la tradition de la langue musicale et de l'internationalisme. A l'échelle internationale aussi, la série „Compositeurs hongrois contemporains” est unique en son genre.

MAURICE BLONDEL ET LA DIALECTIQUE DE L'ACTION

par Ferenc Szabó S. J.

En exposant l'oeuvre de Maurice Blondel, l'auteur, père jésuite et collaborateur de la radio du Vatican dont plusieurs livres de sujets philosophiques ont déjà été publiés, tire les conclusions suivantes:

Blondel ne professe pas l'immanentisme c'est-à-dire une doctrine qui couvrirait le panthéisme. En effet, l'application convenable de sa méthode mène justement au Dieu transcendant. Avant de créer un système défini, sa philosophie est placée sur le terrain de la réalité concrète et de l'expérience complète et, à

priori, ne suppose rien, n'affirme rien. Au cours de l'étude de sa dialectique de l'action il explique non seulement ce qui est caché dans notre volonté profonde; donc nous n'arrivons pas simplement de l'implicite à l'explicite. Il s'agit d'un vrai progrès, d'un développement, d'une création permanente: nous sortons de nous-mêmes, nous franchissons toutes allégations et volontés limitées pour nous retrouver enfin totalement nous-mêmes dans la Nécessité Unique, le désir de la volonté de Dieu.

Blondel appartient à ces esprits qui (comme son maître Leibnitz) ne progressent pas linéairement) c'est pourquoi il est difficile de désigner „la voie de leur développement spirituel”), mais qui, durant toute leur vie, développent leur pensée initiale et leur intuition originale d'ensemble. C'est pourquoi l'oeuvre de Blondel tout entière se trouve déjà dans la thèse de 1893, dans la première *Action*. De 1893 à 1927, Blondel n'a pas beaucoup écrit: dans ses articles, il a surtout corrigé les interprétations erronées de l'*Action*, tout en entretenant une vaste correspondance. Mais entretemps, il mûrissait sa synthèse, la Trilogie (La Pensée, l'Être et les êtres, l'Action) qu'il publia en quelques années à la fin du sa vie, et qui est plus proche de la métaphysique traditionnelle (nouvelle scolastique). Bien qu'il soit guidé par la même intention fondamentale, et que sa synthèse établie à un âge avancé soit aussi inspirée par les intuitions de sa jeunesse, sa méthode change. Il ne s'agit plus ici de „phénoménologie” mais d'ontologie. La trilogie étudie l'essence métaphysique de la pensée, de l'être et de l'action. Blondel consacre un ouvrage spécial à la religion chrétienne et à la question du surnaturel (La philosophie et l'esprit chrétien). Bien que ce dernier ouvrage présente beaucoup d'imperfections, il n'en représente pas moins — selon l'intention du philosophe lui-même — „le comble et l'apogée de toute la construction philosophique. Ce n'est qu'à la lumière de cet ouvrage que les déductions „interrompues” de la trilogie deviendront claires. (C'est pourquoi il est plus exact de parler de tétralogie au lieu de trilogie.)

INFORMATIONS

Le 18 juin, le 121e anniversaire de sa fondation, la Société Szent István a tenu son assemblée générale de cette année dans les locaux de la société, sous la présidence de M. Antal Réthly, professeur d'université en retraite. Dans son discours d'introduction Mgr József Ijjas, archevêque de Kalocsa a déclaré: „Notre peuple — et notre société — célèbrent de bon coeur les jubilés et se préparent avec joie à fêter le millénaire du christianisme en Hongrie. Dès 1966, Mgr. Endre Hamvas, archevêque de Kalocsa, avait soulevé la question du millénaire du christianisme en Hongrie, et résemment à la conférence du corps épiscopal tenue le 26 mars de cette année, une commission préparatoire a été déléguée”. Mgr l'archevêque Ijjas soligna ensuite que tout d'abord c'était l'année de la naissance de Saint Etienne qui devait marquer le millénaire, mais elle est incertaine, et se situe entre 969 et 975. Le début du christianisme en Hongrie doit plutôt être considéré à partir du baptême du prince Géza et de sa maison. Ces temps-ci, trois éminents savants historiens sont tombés d'accord pour fixer cette date à l'année 972. L'archevêque lui-même a discuté cette question avec deux experts émérites qui pensent également que l'année 972 ou 973 peut être considérée comme celle du début officiel du christianisme en Hongrie. Il est certain, poursuit l'archevêque, que Géza, succédant à son père Taksony après la mort de ce dernier, commença par envoyer un message au souverain de Bavière pour lui offrir paix et amitié, en promettant de se faire baptiser et en demandant des missionnaires. Tout ceci se passa en 972, lorsque les premiers missionnaires conduits par Wolfgang, religieux d'Einsiedeln, arrivèrent chez nous. L'archevêque cita encore plusieurs données puis il déclara que, sur la base de tout ce qui précède, l'année de la célébration du millénaire du christianisme en Hongrie sera 1972-73. Puis il posa la question: Comment célébrerons-nous ce millénaire? La Société Szent István pourrait y participer en publiant durant ces années les livres de la littérature catholique qui sont le plus nécessaires dans notre pays. Il y a encore de nombreux sujets du moyen-âge catholique à élaborer. Pour notre vie religieuse, un manuel qui contiendrait un résumé des dogmes de notre foi est une des exigences de l'époque. Mais le plus beau serait pourtant, à l'occasion

du millénaire, la publication par la Société de la nouvelle traduction hongroise complète et uniforme de l'Écriture Sainte, sous une présentation soignée répondant aux exigences actuelles. Nous prêterons, notre concours à ce travail et, s'il le faut, nous ferons aussi des sacrifices, a dit pour terminer le Président du Corps Episcopal Hongrois. Après le discours solennel, le vice-président József *Félegyházy* a donné lecture du rapport du comité directorial sur le fonctionnement de la Société, puis il a parlé de l'anniversaire du président Antal *Réthly*, âgé de 90 ans, le doyen des météorologues du pays. L'administrateur délégué Miklós *Esty* a exposé les comptes de clôture de l'année écoulée et le projet de budget de l'année 1969. Après l'ordre du jour officiel, Mgr. l'évêque Imre *Szabó*, administrateur apostolique d'Esztergom a remercié Mgr. József *Ujjas*, archevêque de Kalocsa de son discours en soulignant qu'en sa qualité de garde de la Sainte Dextre c'est avec joie et reconnaissance qu'il a pris connaissance du projet de la célébration du millénaire de notre christianisme.

Dans sa circulaire, Mgr. József *Bánk*, évêque diocésain de Vác, s'est adressé aux prêtres du diocèse, les priant d'aider au recueil de l'histoire des paroisses. Le prélat a énuméré les points de vue pouvant servir de directives dans la préparation de l'histoire des paroisses. En même temps, Mgr. l'évêque *Bánk* a demandé que dans toutes les paroisses, pour garder la mémoire des curés et des vicaires, on établisse une liste séparée des curés et des vicaires qui les ont desservies, et que les événements marquants de leurs activités sacerdotales soient perpétués par des photographies.

Le 22 juin, des ordinations en langue hongroise ont été célébrées à Eger. Selon l'autorisation de la Congrégation des Rites, datée de 1968, Mgr. Pál *Brezanóczy*, archevêque d'Eger a procédé à l'ordination en langue hongroise de huit diacres pour la première fois dans l'histoire de l'archidiocèse. A la fin de la messe pastorale Mgr. l'archevêque *Brezanóczy* a adressé un sermon à l'assistance en lui recommandant de prier avec ferveur, car „l'un des principaux motifs de la faiblesse de notre vie chrétienne en ce monde, c'est que nous ne prions pas assez”. Les nouveaux prêtres commenceront leurs activités, le 1er août aux lieux qui leur seront désignés.

Le 27 juin à Eger, József *Leskó*, bibliothécaire retraité de l'archidiocèse, âgé de 99 ans, a célébré le jubilé de 75 ans de son sacerdoce. A l'occasion de ce jubilé extrêmement rare même à l'échelle mondiale, en égard à l'âge avancé du vieux prêtre, c'est Mgr. Pál *Brezanóczy* archevêque d'Eger qui a concélébré la messe avec près de 40 vicaires, en présence du prêtre jubilaire. Après la messe, ce dernier donna sa bénédiction aux assistants.

Cette année aussi, sous la direction de l'Actio Catholica, la société catholique hongroise a célébré l'anniversaire de l'intronisation du pape Paul VI. Le 29 juin en la basilique Szent István de Budapest Mgr. l'archevêque József *Ijjas*, président du Corps Episcopal a célébré la messe d'action de grâce. Après l'évangile, le chanoine Barna *Csontos* directeur du bureau du quartier nord d'Eger a prononcé un sermon pour les fidèles. L'orateur a souligné que c'était le pape Paul VI qui avait libéré l'Eglise d'un certain isolement. Ses voyages, ses relations avec d'autres églises chrétiennes, et des religions non-chrétiennes son dialogue avec les non-croyants prouvent que l'Eglise prend conscience du monde réel, veut connaître la manière de voir de l'homme d'aujourd'hui, ses besoins effectifs, et qu'en conséquence elle veut répondre à ses problèmes, à la lumière de la foi. Puis il a fait l'éloge des activités de Paul VI. en faveur de la paix. La messe pastorale se termina aux accents du Te Deum et des hymnes pontifical et hongrois.

Les 25 et 26 juin, le Conseil Mondial de la Paix a tenu ses délibérations jubilaires. Au nombre des délégués hongrois se trouvait Mgr. József *Ijjas*, archevêque de Kalocsa, président de la Commission Catholique de Conseil National de la Paix, qui prit la parole le deuxième jour des entretiens. Il est déjà traditionnel, dit-il, que les représentants de l'Eglise hongroise prennent la parole aux conférences du Conseil Mondial de la Paix, pour manifester en faveur de la Paix. Au nombre de ces allocutions la déclaration de feu Mgr. Gyula *Czapik*, archevêque d'Eger qui énonça en 1955 au Congrès Mondial de la Paix d'Helsinki: „Je veux la paix dans le monde entier, parce que je suis homme, je suis chrétien et je suis hongrois” est devenue classique. En répétant ces mots à la conférence actuelle du

Conseil Mondial de la Paix, je renouvelle notre profession de foi en faveur de la paix au nom de l'Opus Pacis hongrois et du Conseil National de la Paix, et en témoignant de notre désir de la paix et de la sincérité de notre participation au mouvement de la paix je reste fidèle à nos traditions, a déclaré Mgr l'archevêque Ijjas. Le mouvement hongrois en faveur de la paix souligne la nécessité de rassembler sans distinction de parti ou de conceptions tous ceux qui considèrent la paix comme un trésor essentiel et vital de l'humanité. Les relations qui se sont constituées dans notre pays entre les Églises et l'Etat, et les efforts réciproques pour développer ces bonnes relations résultent de ce rapprochement. C'est au nom de ces pensées que j'adresse mes chaleureuses salutations à la présidence du Conseil Mondial de la Paix, ainsi qu'à tous les participants au Congrès, a dit pour terminer Mgr József Ijjas, archevêque de Kalocsa.

Le 25 juin, dans l'aula de l'Académie Centrale de Théologie de Budapest, a eu lieu la réunion spéciale des gens religieux — prêtres et laïques — qui par eu lieu la promotion de docteurs en théologie avec la mention „Summa cum laude” de Zsolt Hajdok, de Gyula Márfi, István Tuba O. S. P et d'Alfréd Turay, avec la mention „Magna cum laude” de Pál Bolbericz, István Kneip, Jenő Koltai, Miklós Vedres, avec la mention „Cum laude” de László Bécsi, László Fekete, János Fóti, Zoltán Gergyé, et avec la mention „Rite” d'Imre Bujtás et de Lajos Pápai.

Le prévôt Imre Várkonyi, custode, directeur National d'Actio Catholica a pris part à la séance de juin du Conseil Mondial de la Paix en qualité de membre la présidence de la commission internationale de la conférence de Berlin, et en même temps au Congrès Mondial de la Paix organisé à Berlin. — „Ce que je trouve très important, c'est que les délibérations de toutes les commissions ont été extrêmement ouvertes, sincères et multilatérales. Dans la question du Vietnam, par exemple, une parfaite concordance de vues s'est manifestée. Le 23 juin a eu lieu la réunion spéciale des gens religieux — prêtres et laïques — qui participaient au Congrès Mondial. L'essence de l'allocution que j'y ai prononcée c'est que l'évangile, de par son origine, n'est pas un manifeste politique. J'ai exprimé ma conviction de ce que la paix est l'oeuvre de la vérité et de la justice et notre aspiration la plus sacrée, à nous autres croyants, est de voire le plus tôt possible la réalisation de cette oeuvre” a déclaré Imre Várkonyi au Congrès Mondial de la Paix de Berlin.

Dans sa dernière lettre pastorale, Mgr. József Cserhádi, évêque de Pécs, communique des principes directeurs pour le renouvellement des conseils paroissiaux. Il attire l'attention sur le fait que des femmes peuvent aussi y admises. A propos du rôle des conseils paroissiaux le prélat cite la décision du concile Vatican II qui s'y rapporte et explique que les membres du conseil, par leur vie religieuse exemplaire, doivent rendre notre foi attrayante aux autres, fidèles. Les conseils paroissiaux doivent réellement représenter la communauté tout entière, également selon la répartition d'âge, d'instruction, de profession et de territoire. Le conseil doit participer à tous les événements importants de la vie du diocèse, et un rôle doit aussi lui être attribué dans la vie liturgique commune.

Au cours de ces derniers mois plusieurs importantes revues étrangères ont publié les études d'András Szennay professeur à l'Académie de Théologie délégué en qualité d'expert par le corps épiscopal hongrois au secrétariat des non-croyants. La revue Seelsorger a publié l'étude intitulée „Réflexions théologo-pastorales sur la rencontre des chrétiens et des athées”, la Théologie der Gegenwart: „Le dialogue en tant que service” puis de nouveau la Seelsorger „Théologie fondamentale au point de vue de l'homme qui questionne”, enfin l'Internationale Dialogzeitschrift: „Réflexions relatives au dialogue chrétien-marxiste dans l'esprit du concile Vatican II.”

A *Szent István* Társulat, fennállásának 121. évében, június 18-án tartotta ez évi rendes közgyűlését a társulat helyiségében *Réthly* Antal nyugalmazott egyetemi tanár elnöklétével. A megnyitó beszédet *Ijjas* József, kalocsai érsek mondta, aki hangoztatta: „Népünk — és benne társulatunk — szívesen, jó lélekkel ünnepel jubileumot, és boldogan készül a magyar kereszténység ezeréves évfordulójának megünneplésére. A Magyar Püspöki Karban *Hornvay* Endre kalocsai érsek már 1966-ban felvetette a magyar kereszténység ezeréves jubileumának ügyét, legutóbb pedig az ez év március 26-án tartott püspökkari konferencia foglalkozott ezzel, és az előkészítésre bizottságot is küldött ki.” *Ijjas* érsek ezután rámutatott arra, hogy elsőnek *Szent István* születési éve kínálkozik az ezeréves évfordulóra, de ez bizonytalan, mert *Szent István* 969—975 között született. A magyar kereszténység kezdetének azonban sokkal inkább *Géza* fejedelem és házanéjének megkeresztelése tekinthető. A közelmúltban három kiváló magyar történettudós véleménye megegyezett abban, hogy 972-t fogadhatjuk el. Maga az érsek is tárgyalta e kérdésben két kiváló szaktudóssal. Véleményük szerint a 972. vagy a 973. év az, melyet a magyar kereszténység hivatalos kezdetének tekinthetünk. Annyi bizonyos — folytatja az érsek —, hogy *Géza*, amikor atyja, *Taksony* halála után átvette az uralkodást, azzal kezdte, hogy követet küldött *Bajorország* fejedelméhez, békét és barátságot ajánlott fel, és megígérte, hogy megkeresztelkedik. Hittérítőket kért. Mindez 972-ben történt, és ekkor érkeztek hozzánk az első hittérítők *Wolfgang* einsiedelni szerzetes vezetésével. Ezután több adatot sorolt fel az érsek, majd hangsúlyozta, hogy ezek alapján a magyar kereszténység ezeréves jubileumát 1972—73-ban jelöljük meg. Felvetette a kérdést: hogyan ünnepeljük meg az ezeréves évfordulót? A *Szent István* Társulat úgy járulhatna hozzá az évfordulóhoz, hogy olyan könyvekkel szolgálná ezekben az esztendőkhöz, a katolikus irodalmat, melyek ma leginkább szükségesek hazánkban. Még sok feldolgozásra váró téma van a keresztény középkorból. A kor igénye, egy olyan kézikönyv vallásos életünkben, mely összefoglalva tartalmazza vallásunk hittételeit. A legszebb mégis az lenne, ha a jubileum ünneplése idején a társulat szép kiállításban és a mai igényeknek megfelelően kiadná a *Szentírás* egységes és teljes új magyar fordítását. Segítsük ezt a munkát, s ha kell, hozzunk érte áldozatot is — fejezte be beszédét a Magyar Püspöki Kar elnöke. Az ünnepi beszéd után *Félegyházy* József alelnök olvasta fel az igazgató választmány jelentését a társulat működéséről, majd megemlékezett a 90 éves *Réthly* Antal elnök, hazánk legidősebb meteorológusának évfordulójáról. *Esty* Miklós delegált adminisztrátor ismertette az elmúlt évi zárszámadásokat és az 1969. évi költségelőirányzatot. A hivatalos tárgysorozat után *Szabó* Imre püspök, esztergomi apostoli kormányzó köszöntötte *Ijjas* József kalocsai érsek beszédét, s kiemelte, hogy mint a *Szent Jobb* óra halás örömmel vette kereszténységünk ezeréves jubileumáról szóló bejelentését.

Bánk József, váci megyéspüspök körlevelében felhívással fordult az egyházmegye papjaihoz, hogy támogassák a plébánia-történetek összeállítását. A főpásztor részletesen felsorolta azokat a szempontokat, melyek a plébánia-történet előkészítésében irányadók lehetnek. Ugyanígy kérte *Bánk* püspök, hogy a plébánosok és káplánok emlékének megőrzése érdekében minden plébánián és lelkeszségen készítsék el külön összeállításban a plébánosok (lelkészek), külön összeállításban pedig a káplánok névsorát, és örökítsék meg fényképeken a lelkipásztori munka kiemelkedő eseményeit.

Magyar nyelvű papszentelés volt június 22-én Egerben. *Breznánóczy* Pál, egri érsek a Rítuskongregáció 1968. évi engedélye szerint a főegyházmegye történetében először magyarul szentelt pappá nyolc diakonust. A főpapi szentmise végén *Breznánóczy* érsek beszédben fordult a jelenlévőkhöz, és felhívta hallgatóit, hogy buzgón imádkozzanak, mert „ha vérszegény keresztény életünk e világban, egyik legfőbb oka, hogy keveset imádkozunk”. Az új papok augusztus elsején kezdik meg munkájukat a kijelölt helyeken.

75 éves papi jubileumát ünnepelte Egerben június 27-én *Leskó* József, a főegyházmegye 99 éves nyugalmazott könyvtárosa. A világviszonylatban is rendkívül

Vigilia

1969 augusztus

Ára 9. – Ft.

ritka jubileumon az idős pap korára való tekintettel Brezanóczy Pál, egri érsek közel 40 paptestvérével, a jubiláns jelenlétében koncelebrálta az ünnepi misét, mely után az ünnepelt áldást adott.

A magyar katolikus társadalom az Actio Catholica rendezésében az idén is megemlékezett VI. Pál pápa koronázásának évfordulójáról. Június 29-én a budapesti Szent István bazilikában Ijjas József kalocsai érsek, a Püspöki Kar elnöke mutatta be hálaadó szentmisét. Evangélium után Csontos Barna egri kanonok intézett szentbeszédet a hívekhez. A szónok rámutatott: VI. Pál pápa az, aki kiszabadította az egyházat egy bizonyos elzárkózottságból. Utazásai, kapcsolatai más keresztény egyházakkal, nem keresztény vallásokkal, párbeszéde a nemhívókkal, mind azt mutatják, hogy az egyház tudomásul veszi a való világot, meg akarja ismerni a mai ember gondolkodásmódját, valóságos szükségleteit, s azok szerint akarja megadni a feleletet a hit fényében a mai ember problémáira. Ezután méltatta VI. Pál békemunkáját. A főpapi mise befejezéseként a *Te Deum*, a pápai és a magyar himnusz hangzott fel.

Berlinben tartotta június 25–26-án jubiláris tanácskozását a Béke Világtanács. A magyarországi küldöttség tagjai között jelen volt Ijjas József, kalocsai érsek, az Opus Pacis és Országos Béketanács Katolikus Bizottságának elnöke, aki a tanácskozás második napján szólalt fel. — Hagyományossá vált immár, hogy a Béke Világtanács konferenciáin a magyar egyház képviselői is hallásák szavukat, és hitet tegyenek a béke mellett. Klasszikussá vált a múltban ezen felszólalások közül boldogult Czapik Gyula egri érsek nyilatkozata, aki 1955-ben Helsinkiben a Béke-Világtalálkozóon jelentette ki: „Békét akarok a földkeréken, mert ember vagyok, mert keresztény vagyok és mert magyar vagyok.” Amikor a Béke Világtanács mostani konferenciáján ugyanezt megismételve hitet teszek a magyar Opus Pacis és az OBKB nevében békeigényünkről és a mozgalomban való részvételünk készségéről, hú vagyok hagyományainkhoz — hangsúlyozta Ijjas érsek. — A magyar békemozgalom kiemeli annak szükségességét, hogy pártállástól és világnézettől függetlenül össze tudjanak fogni azok, akik a békét az emberiség lényegbe- és életbevágó kincsének tekintik. Ennek az összefoásnak az eredménye az a viszony, amely hazánkban az egyházak és az állam között kialakult, és kölcsönös szívélyességgel munkálja a jóviszony további fejlődését. Ezekkel a gondolatokkal üdvözölöm a Béke Világtanács elnökségét, a kongresszus minden résztvevőjét — fejezte be beszédét Ijjas József, kalocsai érsek.

A Központi Hittudományi Akadémia aulájában június 25-én teológiai doktorokká avatták „Summa cum laude” fokozattal Hajdók Zsoltot, Márfi Gyulát, Tuba István O. S. P.-t és Turay Alfrédot, „Magna cum laude” fokozattal Bolbericz Pált, Kneip Istvánt, Koltai Jenőt, Vedres Miklóst, „Cum laude” fokozattal Bécsi Lászlót, Fekete Lászlót, Fóti Jánost, Gergye Zoltánt, „Rite” fokozattal pedig Bujtás Imrét és Pápai Lajost.

Várkonyi Imre prépost, örkanonok, az Actio Catholica országos igazgatója, mint a berlini konferencia nemzetközi bizottságának elnökségi tagja részt vett a Béke Világtanács júniusi ülésén és az ugyanekkor megrendezett berlini Béke-Világtalálkozóon. — Amit nagyon lényegesnek tartok: minden bizottságban mérhetetlenül nyílt, őszinte és sokoldalú tárgyalás folyt. A vietnami kérdésben például teljes egyetértés mutatkozott. Június 23-án volt a Világtalálkozóon résztvevő vallásos emberek — papok és világiak — külön találkozója. Ezen az ülésen történt felszólalásomnak lényege az volt, hogy az evangélium, már eredetét tekintve sem politikai manifesztum. Annak a meggyőződésünknek adtam kifejezést, hogy a béke az igazság és az igazságosság műve, és nekünk vallásos embereknek legszentebb törekvésünk az, hogy ez a mű mielőbb megvalósuljon — nyilatkozta Várkonyi Imre a berlini Béke-Világtalálkozóról.